

Eesti
keel ja kultuur
maailmas III

Tallinn 2009

Toimetajad: Mart Meri, Katrin Maiste, Raina Reiljan
Keeletoimetaja: Madis Norvik
Kujundus: Riina Uisk
Küljendaja: Anu Ristmets

Väljaandja: Eesti keele ja kultuuri akadeemilise välisõppe nõukogu sekretariaat.

Eesti keele ja kultuuri akadeemilise välisõppe nõukogu sekretariaat
Eesti Instituut
Suur-Karja 14
10140 Tallinn
Eesti

Trükis on valminud Eesti Vabariigi Haridus- ja Teadusministeeriumi toetusel.

ISBN: 978-9985-9994-1-7
Trükkinud: AS Pakett

Konverentsi „Eesti keel ja kultuur maailmas” ja tudengiseminari „Eestisse! Eestis! Eestist!” korraldajad tänavad Haridus- ja Teadusministeeriumi, Tartu Ülikooli, Tallinna Ülikooli, Välisministeeriumi, Hasartmängumaksu Nõukogu ning Tartu Linnavalitust lahke toetuse eest.

Eesti Instituut

Haridus- ja Teadusministeerium

SISUKORD

5 Saateks

I KONVERENTS „EESTI KEEL JA KULTUUR MAAILMAS III”

8 Konverentsi kava

AVAMINE

- 9 Andres Koppel
- 12 Laine Jänes
- 15 Aulaloeng: **Miks õppida eesti keelt?** Eberhard Winkler
- 20 Mart Meri

ÜLDETTEKANDED

- 23 **Uuritud ja uurimata eesti keel** Karl Pajusalu
- 32 **Eesti keel aastal 2112** Martin Ehala
- 38 **Välisministeeriumi kultuuritööst** Jüri Seilenthal
- 40 **Eesti koduseks üle ilma** Mart Meri

TÖÖPAJAETTEKANDED

- 49 **Väliseesti keelest** Jüri Viikberg
- 54 **Kas keelt on vaja korraldada?** Peeter Päll
- 57 **Millist eesti keelt õppida ja õpetada?** Renate Pajusalu
- 60 **Eesti keele arendamise strateegia (2004–2010) seire II** Birute Klaas
- 70 **Õpetuskeskuste kaart**

II KEELE- JA KULTUURISEMINAR „EESTISSE! EESTIS! EESTIST!”

- 74 **Seminari kava**
- 76 **Keele- ja kultuuriseminar „Eestisse! Eestis! Eestist!”** Katrin Maiste
- 77 **Eestis levinud keeleideoloogiate omavaheliste suhete keerulisus globaliseerumise ajastul** Josep Soler Carbonell
- 82 **Yuri M. Lotman – life signs** Yves Partschefeld
- 87 **Kodu oli illusioon ja silmapiir kindel müür.**
Pagulusteema Karl Ristikivi romaanis „Hingede öö” Tomi Moisiu
- 92 **Sajandipikkune arutelu Eesti hümni üle** Nóra Kőhalmy
- 99 **Mis on poola üliõpilasele eesti keeles kõige raskem?** Anna Grzeszak
- 102 **Kuidas nähakse Eestit?** Caroline Haubold
- 104 **Mida teavad Peterburi ja Pihkva üliõpilased Eestist?**
Anna Malkova, Maria Želtuhhina

SAATEKS

Eestis on välisõppe teemadega sihipäraselt tegeletud nüüdseks pea kümme aastat ja selle teetähised on valitsuses 2005. a kinnitatud „Eesti keele ja kultuuri akadeemilise välisõppe programm 2005–2010“ ning kolm konverentsi „Eesti keel ja kultuur maailmas“, millest esimene oli 2000. ja teine 2004. aastal. Kolmanda, 2008. aasta konverentsi eesmärk oli vaadelda konkreetsemaid probleeme keeleõpetuses ja kultuuriürituste korraldamisel, samuti analüüsida programmi seniseid tulemusi. Konverentsi sihtrühmaks olid nii välismaal töötavad eesti keele ja kultuuri lektorid kui ka väliseesti koolide ja seltside õpetajad.

Konverentsi jätkuüritusena korraldati Eesti-huviliste üliõpilaste koondamiseks 29.–30. jaanuaril 2009 Tallinnas keele- ja kultuuriseminar „Eestisse! Eestis! Eestist!“.

Kogumik on jagatud kaheks – esimesse jakku on valikuliselt koondatud konverentsil „Eesti keel ja kultuur maailmas III“ peetud ettekandeid ja teine jagu tutvustab tudengiseminaril esinenute uurimistöid ning artikleid. Trükisest on leida ka välisülikoolides tegutsevate eesti keele ja kultuuri õpetuskeskuste kaart 2009. a seisuga: ligi kolmkümmend õpetuskohta üle maailma, neist üheksasse on lähetatud lektor Eestist.

Eesti keele ja kultuuri akadeemilise välisõppe nõukogu sekretariaat

Konverents

Eesti keel ja kultuur maailmas III

Tartu, 26.–28. juuni 2008

Konverentsi kava

26. juuni 2008

- 11.00 Avamine Tartu Ülikooli aulas
Birute Klaas
Andres Koppel
Eberhard Winkler
Mart Meri
- 14.00 Ettekanded keeletööst
Karl Pajusalu
Martin Ehala
- 16.15 Ettekanded eesti kultuuripoliitikast välismaal
Mart Meri
Jüri Seilenthal
Ilmi Villacis
- 18.00 Haridus- Ja Teadusministeeriumi vastuvõtt

27. juuni 2008

- 09.00 Sissejuhatus tööpajadesse
- 10.45 Keeleteema tööpajad:
I Väliseesti keel – juhivad Jüri Viikberg, Raimo Raag
II Õpitud ja õpetatav eesti keel – juhib Renate Pajusalu
- 12.00 III Elektroonne keeleõppevara ja keelenõu
Tööpaja juhivad Peeter Päll, Virve Raag, Maarika Teral
- 14.30 Kultuuriteema tööpajad:
I Õpetuskeskus kultuuriürituste korraldajana –
juhivad Karel Zova, Lea Kreinin, Kai Treier
II Eesti maatundmise õpetamine – uued ja vanad võimalused –
juhivad Peeter Torop, Piret Toomet
- 16.15 Tööpajade kokkuvõtted
- 18.00 Lavakunstkooli XXIII lennu etendus
„Mina olen Eestis esimest korda”

28. juuni 2008

- 09.00 Kokkuvõtted, vaba mikrofon
- 10.30 Eesti keele arengustrateegia – Birute Klaas
- 12.00 Ringsõit Vooremaal, reisijuht Ott Sandrak

Avamine

Andres Koppel

Haridus- ja Teadusministeeriumi kõrghariduse ja teaduse asekanstler

Austatud konverentsist osavõtjad, head eesti keele sõbrad, eesti keele ja meele edasikandjad!

Peaaegu alati, kui arutatakse eesti asju, tekib vajadus mõõtkavade järele. Maailm näib nii suur ja meie nii väikesed. Mis on suur ja mis väike? Kas ja mida saame me ise teha enda suuremaks tegemisel ja suuremaks mõtlemisel?

Umbes aasta tagasi käisin matkamas Hiinas, aga mitte kõige tuntumates kohtades – ei Suurel Müüril ega Keelatud Linnas. Hiina mastaape meile üle kandes käisin hoopis kusagil Häädemeeste kandis, Edela-Hiinas Yunnani provintsis. Selles provintsis elab praegu ametlikel andmetel 26 väikerahvast. Vähemalt viis-kuus neist ületavad arvult eesti keele kõnelejaid. Üks neist rahvastest on hui. Läbi ajaloo vist tuntuimaks selle praegu umbes kümne miljoni suuruse rahva pojaks oli admiralist maadeavastaja Zheng He. Seitsekümmend kuni viiskümmend aastat enne Kolumbuse Ameerika-reisi juhtis see kuulus hui seitset Hiina keisririigi ekspeditsiooni kaugetesse maadesse, mis ulatusid Aafrika rannikuni. Need olid suured ekspeditsioonid, ka laevad olid suured. Kui Kolumbuse „Santa Marial” oli pisut üle kolmekümne mehe, siis Zheng He laevastikus oli suuremate ekspeditsioonide ajal

ligi kolmkümmend tuhat meest. Santa Maria jäänuks admiralilaevastikus suuruse poolest pisemaks isegi vett vedavatest abilaevadest.

Eestil pole nii kuulsusrikkaid tegusid ette näidata. Iseasi on see, et tänaseks on admiral Zheng He vägiteod unustusse vajunud – vaevalt ükski kooli-programm neist midagi meenutab. Ometi on meil võrreldes huidega midagi väga teisiti. Avastasin selle enda jaoks täiesti juhusliku, aga mõtlemapaneva seiga läbi.

Nimelt samalt matkalt tagasilennul lugesin igavusest lennuistme taskus olevaid infolehti. Lennupoes reklaamiti imepärast abivahendit – suuremat mõõtu mobiil-telefoni taolist paljude nuppudega tõlkemasinat, mis on võimeline ümber panema erinevate keelte sõnu. Masin oskas tervenisti 27 keelt. Uskuge või mitte, nende 27 keele seas, mida kümne kilomeetri kõrgusel lendava lennumasina poes müüdav imevigur oskab, on ka eesti keel. Admiral Zheng He järeltulijate huide keelt tõlkemasin aga ei mõista. Eks see oleks raske ka, sest selles keeles kõnelejal pole paraku oma kirjakeelt. Eesti keelt on aga meie keeleinimesed ja infotehnoloogid suutnud rääkima panna ka kõige moodsama tehnoloogia.

Lühidalt võiks öelda, et ajalugu on meile armuline olnud. Aga ajalugu koosneb nii juhustest kui ka kavakindlastest tegudest. Osa ajaloost on kindlasti meie enda teha. Selleks, et eesti keel ja kultuur maailmas elaks ja edeneks, saab tegudega toeks olla. Ka tänane konverents on osa ajaloo tegemisest.

Konverents „Eesti keel ja kultuur maailmas“ toimub Tartus juba kolmandat korda, eelmised leidsid aset 2000. ja 2004. aastal. Kas ettevõtmine on muutunud traditsiooniks? Tõeline traditsioon tekib alles siis, kui mingit tava, kommet või pärimust tunnustavad või täidavad järgmisedki põlvned. Kui ettevõtmisel on elujõudu, st konverentsi korraldajatel jagub arukust ning kannatust teha järjepidevalt tööd, korraldada sisutihedaid ja ühiskonnas vastukaja leidvaid konverentse, kui Eesti riigil jätkub teema vastu huvi – eriti majanduslikke võimalusi –, siis on konverentsil eeldusi kujuneda tõeliseks traditsiooniks.

Ministeeriumi hinnangul on eelmised konverentsid eesti keele ja kultuuri edene-misele hästi kaasa aidanud. Nad on hoogustanud eesti keele ja kultuuri välisõppe toetamist ning korrastamist, eesti keele ja kultuuri välisõppe programmi koostamist ning käivitumist.

„Eesti keele ja kultuuri akadeemilise välisõppe programm 2005–2010“ on käivitunud päris hästi. Eesti riik on eesti keele välisõpet oma võimaluste kohaselt rahastanud.

Esitan mõne näite: 2002. aastal alustasid Eestist lähetatud lektorid eesti keele õpetamist Vilniuse ülikoolis ja Peterburi Riiklikus Ülikoolis, 2003. aastast lähetati eesti lektor Prantsusmaale Pariisi Ida Keelte ja Kultuuride Instituuti, 2005. aastast Saksamaale Göttingeni ülikooli, 2006. aasta sügisel Glasgow' ülikooli, 2007. aasta sügisel Varssavi ülikooli. Käesoleval aastal on kavas avada eesti keele lektoraadid Moskvast ja Lvivis. Järgmisel aastal peaks kord jõudma ühe Kesk- või Lõuna-Euroopa ülikooliga sõlmitava lepinguni.

Lisaks akadeemilisele õppele toimub eesti keele ja kultuuri õpetamine välismaa üldhariduskoolides, täienduskoolides ja keelekursustel.

2000. aastal suunati eesti keele õpetaja Vene Föderatsiooni Siberis asuva Krasnojarski kraia Ülem-Suetuki Põhikooli. 2002. aastal saadeti eesti keele õpetaja Petseri II Keskkooli ja Krimmi Aleksandrovka Keskkooli. Alates 2005. aasta sügisest töötab Riia Eesti Keskkoolis ka Eestist lähetatud eesti keele õpetaja. Eesti riigi toetusel õpetatakse eesti keelt Stockholmi Eesti Koolis kõikidele õpilastele. Neid näiteid on veelgi.

Eesti keelt saab õppida pühapäevakoolides – Soomes, Taanis Kopenhaagenis ja Hollandis Goudas. Eesti keele õpet korraldavad ka Ukraina Eesti Selts, Moskva Eesti Selts, Peterburi Eesti Kultuuriselts, Krasnojarski Eesti Selts, Läti Eesti Selts, Valgevene Eesti Selts, Karjala Eesti Selts jt. Eesti riik on neidki võimaluste piires rahaliselt toetanud.

Välismaal eesti keelt ja kultuuri õpetavatele õpetajatele korraldatakse igal aastal täiendkoolitusi ja seminare – abiks on keeleõppefirmad, Tartu Ülikool ja Tallinna Ülikool. Haridus- ja Teadusministeerium toetab õppevaraga nii akadeemilist keeleõpet kui ka diasporaa eesti keele õpet.

Nii nagu maailmamajandusel üldse, ei lähe praegu ka Eesti majandusel kõige paremini. Järgmise aasta riigieelarve kujuneb pingeliseks. Säärases olukorras tuleks põhjalikult kaaluda, kas alati on võimalik ja vajalik välisriiki lektorit lähetada. Ehk oleks mõnikord otstarbekam kasutada teisi võimalusi, nt võrgupõhist keeleõpet, *multiskype*'i, külalislektori saatmist lühema loengukursuse pidamiseks vms.

Vähese raha tõttu on piiratud ka Eesti võimalused leida häid ja mitmekülgseid keeleõpetajaid. Meie huvi on leida soovijate hulgast parimad eesti keele ja kultuuri lektorid ning õpetajad. Meie huvi on, et õpetajatel oleks järelkasvu, et teenekate ja tublide õpetajate sekka tuleks noori tegijaid. Meie huvi on, et noored õpetajad

oleksid mitmekülgsed ning õppimisvõimelised, et nad suudaksid erinevates olukordades kiiresti kohaneda, oleksid lisaks keele õpetamisele valmis tegelema ka ringitöö juhendamiseiga.

Kindlasti on vajalik eesti keele ja kultuuri välisõppe teema jätkuv kajastamine meedias: Eesti avalikkuse järjepidev teavitamine selle alal toimuvast.

Kuigi seekordne konverents on alles ees ja kokkuvõtteid tehakse ülehomme, lubage mul siiski kasutada võimalust, et tänada Haridus- ja Teadusministeeriumi nimel meie häid koostööpartnereid: kõiki eesti keele ja kultuuri lektoreid ja õpetajaid, meie ministeeriumi juures töötavat välisõppe nõukogu, akadeemilise välisõppe programmi rakendusüksust Eesti Instituuti, Tallinna Ülikooli ja Tartu Ülikooli, välisülikoole ja -instituute, kus on õpetatud ja õpetatakse jätkuvalt eesti keelt, Eesti Välisministeeriumi, eesti haridus- ja kultuuriseltse ning kõiki, kelle jaoks eestluse säilimine on südamelähedane olnud.

Soovin tulemuslikku ja sisukat eesti keele ja kultuuri teemalist konverentsi. Et meil ja meie järeltulevatel põlvedel oleks põhjust ka saja ja kahesaja aasta pärast jaanipäeva järgsel ajal Tartus kokku saada.

Laine Jänes

kultuuriminister

Iga keel on omaette maailm oma tähenduste süsteemi ja loogikaga. Keel ning keele kaudu väljenduv maailm on ainukordne ja mõnda teist keelt emakeelena kõneldes oleks ka meie omailm teine. See on kompromissitu olukord ja selle kohta sobivad hästi Ilmar Laabani luuleread:

Kaaluda päikest lehtedest kaalul
tunnistada tõtt igale tuulehoole
kanda laubal kaevude heiastust
elada vabana või surra

Korjata üles kõik kadunud sõnad
/.../ kõnelemas kesk hirmsat rohtaeda
teada neima ja tähtede hinda
elada vabana või surra

Eesti keel kultuurkeelena ja teaduskeelena ei olegi nii vana, et võiksime muretud olla – ta säilivat ise. Ei säili, keel muutub pidevalt, nii loomuliku keeekasutuse mугandudes kui ka võõrmõjudele alludes. Ja see, et eesti keele kõnelejaid nii napilt on, teeb meie keele veel haavatavamaks. Ei oleks palju lugu sellest, kui mitmekümne- miljonilise rahva mõnituhat liiget tasapisi keelt vahetaksid: prestiižkeelt mingil põhjusel mitte nii meeldivana tundvale keelele eelistavamaks peaksid. See kübe ei muudaks oluliselt üldist pilti, kui üldse muudaks.

Eesti keelega on lood teised, aegade jooksul on olnud korduvalt olukordi, kus eesti keele kõnelejaid on sõdade ja näljahädade tõttu väga väheksse jäänud või kui eesti keelt on poliitilistel põhjustel avalikust elust ja haridusest taandada püütud – kööki, koju ja seltsidesse, või kui kadaklus on eesti keele mannetuks ja madalaks tunnistanud.

Praegugi on veel küllalt levinud arvamus, et üks eesti keel sureb ükskord välja ja mis sellest enam hoida. Kuid mis oleme ilma oma keeleta? Ilma keeleta oleme juurteta, mäleta. See on ränk valik, mida vabatahtlikult ei tohiks keegi teha, sest see vabadus mõtete ja tunnete väljendamisel, mida annab oma emakeel, on hindamatu. Juurteta inimesel on raske kohaneda, asugu ta ükskõik kus, sellest tekivad sotsiaalsed probleemid, mille kohta võib näiteid tuua lähemalt ja kaugemalt ja mida saalisviibijad teavad niigi ilma üle kordamata.

Eesti keel annab eestlastele vabaduse oma mõtete ja tunnete väljendamiseks, kuid selle vabaduse eest tuleb hoolt kanda, sest ilma keele õpetamise, korraldamise ja edendamiseta muutub vabadus aina väiksemaks. Hoolitseda tuleb ka keeletehnoloogia eest, sest kui eesti keelde ei ole tõlgitud programmide kasutajaliideseid, menüüsid ja muud sellist, siis võetakse tasapisi kasutusele inglise keel ja eesti keel on sunnitud jälle taanduma, kõrgkultuuri ja teaduskeelest küla- ja köögikeeleks.

Sellest arusaamast lähtudes on Eesti põhiseadusesse kirjutatud eesti keele ja kultuuri hoidmine ja arendamine. See tähendab riigisisest ja piiriülest tööd eesti keele õpetamisel kui ka eesti kultuuri tutvustamisel ja arendamisel. Ikka selleks, et säiliks keel, et säiliks juured, et säiliks meie identiteet, mis nii tugevalt on keelele ja kultuurile üles ehitatud. Ja selleks, et tulevikus oma keelt ja kultuuri kaaludes oleks

see veel kaalukam kui praegu, et sõnad ja nende tähendused ei oleks kadunud ja meil ei tuleks mõelda valikule: kas eesti keel ja kultuur on täisjõuline või vaikselt hääbumas.

Sellest kõneldakse ka täna ja homme ja ülehommel siinsamas konverentsil ja see on lootustandev, sest nii kaua, kuni säilib huvi eesti keele ja kultuuri ja selle õpetamise ja tutvustamise vastu, nii kaua võime kindlad olla, et meie maailm kestab edasi.

Tervituse luges ette Tartu Ülikooli prorektor Birute Klaas.

Aulaloeng: Miks õppida eesti keelt?

Eberhard Winkler

Göttingeni ülikooli soome-ugri osakonna juhataja, professor

1. Igaüks, kes tegeleb aktiivselt eesti keelega, on ühel või teisel viisil olnud küsimuse ees, miks peaks üldse eesti keelt õppima. Veidigi kõrgema keeleoskuse taseme saavutanult küsitakse: mis, te oskate eesti keelt? Isegi kui küsimuses kõlab enamasti imetlev alatoon, kuna küsimuse esitaja peab keelt ilusaks, huvitavaks või raskeks, sisaldab see alati ka nüansi, mille võiks kokku võtta küsimusega: misjaoks peaks see hea olema? Utilitaarsel mõtteviisil, mis siin avaldub, on vähemalt kaks komponenti: esiteks, ühendada ühe keele õppimine selle rahva suuruse ja tähen-dusega, ja teiseks ökonoomia komponent – kas meie globaliseerunud maailmas ei piisagi ühe kõige tähtsama, inglise keele oskusest, millega igal pool maailmas hakkama saab? Milleks siis veel aega ja jõudu teiste keeltega tegelemiseks raisata? Inglismaa, utilitarismi kodumaana, on äsja ise sellele küsimusele reageerinud: hiljuti kirjutati ajalehes, et ka Inglismaa eliitülikoolides pole võõrkeelte oskuse tõendamine sisseastumisel enam nõutav. Põhjenduseks toodi, et teised Inglismaa ülikoolid on sellest juba loobunud, ja eliitülikoolid kannatavad selle konkurentide eelise tõttu ning sellepärast on nad sunnitud reageerima.

2. Pole kahtlustki, et tänapäeval ei saa inglise keelest enam üle ega ümber, eriti näiteks loodusteadustes, kus ühtne erialakeel on nõutav. Ja loomulikult on see eeliseks, kui ma saan Ljubljanas või Oslos rongipileti osta eelnevalt selle maa keelt õppimata. Aga siinjuures on tegu kasutuskontekstidega, situatsioonidega, milleks peab või peaks eelnevalt teatud käitumisviise õppima. See on võrreldav põhioskustega nagu viisakusvormid või juhiluba, mis keskmise eurooplase tava-repertuaari kuuluvad. Seepärast pani üks Euroopa Liidu komisjonidest meile, kodanikele, hiljuti südamele teise emakeele omandamise, mis samas paraku tähendab inglise keele omandamist selle emakeelena kõneleja tasemel. Aga kas sellega lõpeb teiste keelte õppimine? Viimastel aastatel on üsna sageli tekkinud mulje, et inglise keele oskusest piisab, ja minu tähelepanekud minu ülikooli keskkonnas on, et just loodusteaduste valdkonnas ei osata enam kui inglise keelt ja sedagi sageli vaid suhteliselt kehval tasemel, mida nimetatakse – BSE (*Bad simple English*). Aga kui keegi näiteks Saksamaal, mis ju sageli vägagi sõbralikult inglise keelde suhtub, töövõtuintervjuudel majandusalal vastuseks küsimusele võõrkeelte oskuse kohta nimetab oma laitmatut inglise keele valdamist, peab arvestama märkusega, et küsimus puudutas võõrkeelte, mitte inglise keele oskust. Pealegi, kui ma ka endale Saksamaa suhtes mingeid illusioone ei loo: pole meie omavaheline olukord veel nagu Inglismaal. Ikkagi paistab veel midagi olevat, mis kohustab isegi inglise keelt

• Miks õppida eesti keelt? •

soosivat ärimaailma teisi keeli omandama või täpsemalt, valdama. Mis see olla võiks, ei tohiks olla raske arvata ka siis, kui tänapäeval sellised elementaarsed teadmised üha enam unustusse vajuvad.

Paari aasta eest võis ajalehest lugeda, missuguseid raskusi valmistab välismaistele firmadele Jaapanis kannu kinnitamine. Selles kontekstis mainiti, et 80% äritehinguist võiks toimuda inglise keeles; kes aga tahab 100% saavutada, peaks jaapani keeles suhelda oskama. Kaug-Ida on võib-olla iseäralik piirkond, aga ma usun, et põhimõtteliselt kehtib see iga maa kohta. Ja hiljuti võis pressist lugeda, et ühel prantsuse filmitoodanguga tegeleva firmal läksid Saksamaal projekti investeeritud miljonid vett vedama, sest Prantsuse poolel polnud peaaegu kedagi, kes oleks saksa keelt osanud. Seda, et minu ülikool, Göttingeni ülikool, nelja aasta eest Eesti riigilt lektoraadi sai, seletan ma ka sellega, et olime erinevalt meie enamikest kaaskonkurentidest võimelised eelkõnelusi eesti keeles pidama. Isegi kui tehingud reeglina on kasulikud mõlemale osapoolle, jääb siiski tähtsaks viisakus ja teise poole respektierimine, mida saab kõige paremini tõendada selle maa keelt kasutades. Seda aspekti alahinnatakse väga sageli just eeskätt suurte rahvaste, eriti näiteks saksa ja inglise keelt kõnelevate rahvaste poolt. Keel on nimelt palju enam kui lihtsalt infovahetuse vahend. Keel on seotud hulga emotsioonidega, mis sageli alateadlikult käitumist mõjutavad. See on minu arvates ka põhjus, miks kunstlikud keeled nagu esperanto tõeliselt edu ei saavuta, sest nad nii-öelda hõljuvad vaakumis.

3. Aga see pole loomulikult kõik. Kui jätta majanduse ja loodusteaduste valdkond, mis ei moodusta siiski kogu meie eksistentsi, ja minna näiteks kultuuri- ja humanitaarteaduste juurde, on olukord hoopis teine. Neis valdkondades eksisteerib endiselt veel ka ajaloo dimensioon, millela – vaatamata ajavaimule – asjakohane mõistmine pole võimalik. Ja see dimensioon nõuab teadmisi teistes keeltes. Kaks näidet humanitaarteaduste valdkonnast: mulle näib võimatu õppida üksikasjalikult Eesti ajalugu, oskamata seejuures saksa keelt. Seejuures pole vahet, kuidas suhtuda sakslastega seotusse Eesti ajaloos. Sama kehtib rootsi keele kohta Soome ajaloos ja ladina keele kohta Ungari puhul. Ning kui viimasel ajal on kuulda, et soomeugri keeleteadust on võimalik ka ilma saksa keele oskuseta õppida, tähendab see – arvestades fakti, et kuni eelmise aastatuhande lõpuni kirjutati olulisimad tööd saksa keeles –, et varasemaid arusaamu peetakse vananenuks ja üleliigseks ning et nimetatud eriala leiutatakse uuesti. Bakalaureuse- ja magistriaastast ning sellega kaasneva kvaliteedilanguse puhul pole see ka mingi ime. Ja kultuuri valdkonnast: kas oleks olnud võimalik kirjutada Eesti kirjanduse ajalugu, nagu seda minu kolleeg Cornelius Hasselblatt tegi, omamata põhjalikke teadmisi eesti keelest? Mida inglise või saksa keeles Eesti, tema keele ja kultuuri kohta teada võib saada – olgu internetist, ajakirjadest või raamatutest –, pole muidugi vähe või tähtsusetu ning sellel

on oluline funktsioon eesti keelt mitte valdavale inimesele väikese osa info vahendamisel. Sügavamaks mõistmiseks ja põhjalikuks tegelemiseks teemaga ei jätku siiski neist kahest keelest. Kes teaduslikke konverentse eesti keele ja kultuuri kohta inglise keeles peab – seda tuleb kahjuks germanistikaski ette –, see kas jääb ajavaimu vangi või ei soovi juba algusest peale konverentsidel kõrgemat taset saavutada.

4. Niisiis, kui on selge, et paljudes eluvaldkondades on inglise keele kõrval tähtsad ja kasulikud ka teised võõrkeeled, jääb endiselt vastata algul püstitatud küsimusele, miks peaks see olema just nn väike keel. Miks peaks õppima eesti keelt, kui prantsuse, hispaania, vene või hiina keel on ometi palju tähtsamad? Ka siin tuleb jällegi eristada kaht valdkonda, nimelt majandust ja kultuuri. Kes tänapäeval Saksamaal inglise ja prantsuse keelt valdab, on üks sadade tuhandete seas, kes aga eesti ja läti keelt valdab, võib olla ainus. Ma oletan, et ka Eestis on hea läti või leedu keele oskusega inimene vägagi nõutud. Eelmainitud lõigus keeleoskuste kohta, mis on majanduses hädavajalikud, viidati sellele selgesõnaliselt, et eriti suurte rahvaste seisukohast ebatavaliste keelte oskus annab suure eelise. Ma viitan üliõpilaste nõustamisel alati sellele, et Saksamaal on juba palju häid soome või ungari keele oskajaid, aga vaid väheseid, kes samal tasemel ka eesti keelt valdavad ja et siin on suurepäraseid võimalusi, kui eesti keele oskust oma teiste oskustega täiendada. Tuleb ainult neid võimalusi ise otsida – meie valdkonnas ei tule töökohad iseenesest meile kätte.

5. Göttingeni ülikooli üliõpilasel tuleb fennougristikaõpingutel omandada enne magistriraadi kõik kolm suuremat soome-ugri keelt. Loomulikult erinevas ulatuses: esimese keele valimisel on tähtis roll ühelt poolt vastava maa, rahva ja kultuuri atraktiivsusel ja teiselt poolt võimalusel ülikoolis kohapeal intensiivselt sellega tegelda. Mis seda viimast aspekti puudutab, on vajalikuks eelduseks hästi varustatud lektoraat vastava infrastruktuuri ja toetusega seminari juhatuse ja ülikooli poolt. Seepärast olin väga rõõmus ja tänulik, kui Göttingeni ülikoolile 2004. aastal Eesti riik sellise lektoraadi võimaldas. Saksa ülikoolid on viimastel aastatel teadaolevalt pidevalt alafinantseeritud ja ilma Eesti toeta poleks kunagi sellise koha loomiseni jõutud. Tähtis oli ka, et Eesti pool haaras initsiatiivi ja lektoraadi loomisel ise ofensiivsust ilmutas: kes tahab, et tema keele ja kultuuriga välismaal tegeldaks, peab ilmingimata ise aktiivne olema. Minule on jäänud mulje, et sellest ei saada paljudes maades aru. Tahan tuua kaks näidet:

1) Göttingeni skandinavistika seminaris pole norra keele lektoraati, kuid on väga palju üliõpilasi, kes norra keele vastu huvi tunnevad, eeskätt loodusteaduste erialadelt, kuna Saksamaa annab paljudele hea ülikoolihariduse, kuid pärast õpinguid ei suuda sobivat töökohta pakkuda. Paljud meedikud, geoloogid ja teised rändavad seetõttu välja Norrassa, reeglina norra keelt oskamata, mille nad seal

• Miks õppida eesti keelt? •

kohapeal omandavad. Kõik meie ülikooli poolsed katsed selle probleemi tõttu Norralt lektoraadi loomiseks rahalist toetust saada on olnud edutud. Võib-olla on selline käitumine aga ka õige vastus saksa rumalusele ise kanda koolituskulud töökohtade loomiseks teistes riikides.

2) Seoses ühe teksti tõlkimisega mitmesse keelde küsiti mult hiljuti, kas ma tean kedagi, kes läti keelt oskaks. Pidin vastama eitavalt: minu teada pole üheski Saksa ülikoolis läti keele lektoraati, indogermaani instituutides ja ainsas balti instituudis on raskuspunkt keeleajaloolistel põhjustel leedu keelel. Minu arvates pole see sugugi hea olukord.

6. Tuleme nüüd kultuuri rolli juurde õpitava keele valikul. Põhjus, miks keegi ühe või teise maa kultuuri huvitavaks või kütkestavaks peab ning seetõttu keelt õppida tahab, on alati individuaalne, isiklik, mille kohta ma siin sõna võtta ei saa. Ka ei hakka ma siin eesti kultuurile kiidulaulu laulma – selle jaoks on minust palju kompetentsemaid kolleege. Ühte pean ma siiski väga oluliseks, nimelt et maa ja selle rahvas ise oma keelt ja kultuuri väärtustab ning tal sellega mingeid probleeme pole. Kes välismaalasena, nagu seda sageli Saksamaal juhtub, seisab silmitsi olukorraga, kus sakslased ise kõige meelsamini kõik saksaliku tagaplaanile tahavad lükata, võimalikult internatsionaalsed püüavad olla ja on uhked oma – enamasti kesiste – inglise keele teadmiste demonstreerimise üle, see ei saa imestada, et keegi enam saksa keelt ei õpi. Taasühinemise järel kasvas paljudes maades jälle huvi saksa keele vastu, langes aga kohe jälle, kui välismaal märgati, et sakslased ise parema meelega inglise keelt räägivad.

Väljaspool Saksamaad ollakse sageli vastupidise situatsiooniga silmitsi, nimelt rahvusluse ületoonitamisega. See on midagi, mis mulle ka soome-ugri kontekstist hästi teada on: siin reageeritakse katsele vastava maa keeles juttu teha samuti sageli inglise keeles, kuna on levinud arvamus, et seda keelt nagunii ükski välismaalane pole võimeline korralikult ära õppima, kuna selleks puudub eeldus, nimelt õige veri soontes ja üleüldse olevat keel nii keeruline, et seda pole võimalik õppida.

Seda pole minuga, ja olen selle eest tänulik, õnneks Eestis kunagi juhtunud, kuigi olen teadlik oma piiratud eesti keele oskusest. Aga ka selline hoiak, nagu valitseb Saksamaal, on motivatsiooni alandav inimesele, kes püüab keelt ja seeläbi maad ja selle kultuuri mõista.

Loomulikult on mõistetav, et just ajal, mil kõik peab võimalikult rahvusvaheline olema, ollakse uhke oma maa ja keele üle. Kui aga samal ajal kõike rahvuslikku müstifitseeritakse või ülehinnatakse, kaotatakse kergelt need, kes maast huvituvad ja seda mõista püüavad, kuna seeläbi lülitatakse nad välja niinimetatud „väljalitute“ ringist.

7. Kui üliõpilased minult küsivad, miks peaks õppima eesti keelt, pole mul neile ühtki patentvastust anda. Reeglina viitan ma selle maa eelistele ja rahvale ja veel

mõnele muule asjaolule ning loomulikult ei jäta ma eelmainitud aspekti märkimata, et teatud tingimustel on Saksamaal head võimalused Eestis ja eesti keelega tegelemiseks. Ülejäänud eest peab inimene juba ise hoolt kandma. Igaüks peab leidma ise oma tee ja eeldused mingi keele õppimiseks. Minu kogemus Göttingeni ja Tartu ülikooli partnerluslepingu Göttingeni ülikooli poolse kuraatorina on, et esimene samm on kõige raskem, sest vähesed – vähemalt Saksamaal – oskavad endale Eesti kohta midagi ette kujutada. Kõige selgemalt on võib-olla veel ülekaalus arvamus Eesti endisest kuuluvusest Nõukogude Liitu. Kui keegi siiski on Eesti külastamiseni jõudnud, ei jää see reeglina viimaseks korraks. Ikka ja jälle hakkab silma, kui kiiresti külastaja reserveeritus ja ebakindlus, kui ta esimest korda siin on, sümpaatiaks ja poolehoiuks pöördub.

Mis üliõpilasi puudutab, siis minu meelest pole täitunud moodulitest koosnevate õppekavade loomisel olnud hea kavatsus tõsta mobiilsust. Ajaline piiratus on nii-võrd selgelt tuntav ja õppekavad isegi Saksamaa siseselt nii erinevad, et Erasmuse programmi pakutavad eelised hajuvad nende takistuste mõjul. Ka on mul jäänud mulje, et globaliseerumise ning keele- ja riigipiire ületavate intensiivsete kontaktide propageerimise ajastul näitab keeleõpe uue ladina ehk siis inglise keele ülekaalu tõttu pigem langus- kui tõusutendentsi.

8. Lõpetuseks tahaksin ma veel vaadata seni saavutatule. Fennougristina puutun ma kokku kolme maaga, lisaks oli mul dekaanina ülevaade paljudest teistest filoloogia aladest Göttingenis. Ma arvan, et Eesti on õigel teel, mis puudutab Eesti poolt pakutavaid ja finantseeritavaid võimalusi tegelemaks eesti keele ja eesti kultuuriga. Kogu õppevahendite palett alates raamatutest ja audiovisuaalsest materjalist, suveülikoolist ning lühi- või pikaajalistest stipendiumidest kuni oma lektoraadini on olemas ja minu meelest ka väga pilkupüüdvalt välja arendatud. Selle pakkumise atraktiivsusega on Eesti minu arvates selgelt Euroopas esireas. Pole palju riike, mis selleni küünivad; vastupidi, spontaanselt meenuvad mulle mitte just vähesed suuremad ja jutumärkides „tähtsamad“ riigid, kus selles osas on nii mõndagi halvas seisus ja kus õpihimuline vaid suure vaevaga saab oma õpinguid edendada. Mulle kui ühe suure maa esindajale hakkab seejuures alati väga positiivselt silma, kui usumatult bürokraatiavabalt, paindlikult ja kiiresti Eestis asjad lahendatakse. Ühe vestlusega saavad siin probleemid tavaliselt lahendatud, mind rõõmustaks, kui ka Saksamaal oleks selline kultuur.

Loorberitele puhkama jäämata võib Eesti pool, eriti Eesti Instituut, saavutatu üle uhkust tunda, ja ma loodan väga, et ka järgmised valitsused neid edukaid pingutusi ei kärbi, vaid veelgi enam edendavad. Ma usun, et see raha on Eesti hüvanguks hästi paigutatud ja soovin südamest tänada Göttingeni lektoraadi viimaste aastate suurejoonelise toetuse eest.

Mart Meri

välisõppe nõukogu esimees, Eesti Instituudi direktor

Lugupeetavad osalised, daamid ja härrad!

Kärt Johanson ja Tõnis Mägi laulsid äsja „Ja ükskord on see kõik juba olnud...“. Ma loodan, et täna algav kolmas konverents „Eesti keel ja kultuur maailmas“ möödub edukalt, muutub olnuks, aga sellele järgnevad järgmised: neljas, viies... Sest valdkond, millega me siin tegeleme, ei kao kuhugi, vaid kestab niikaua, kuni me veel siinset maalapikest asustame, eesti keelt kasutame ja eesti kultuuriruumis elame.

Mul on rõõm, au, aga ka kohustus mõne hetke pärast kuulutada avatuks konverents „Eesti keel ja kultuur maailmas“. Tegelikult alustasime tööd juba rohkem kui tund tagasi ja siinkohal tänan heade sõnade ja konverentsi sissejuhatuse eest Tartu Ülikooli prorektor Birute Klaasi, Haridus- ja Teadusministeeriumi asekancler Andres Koppelit – ka kargete sõnade eest, millega ta viitas keerulisematele aegadele, mis on tulemas meie programmi finantseerimisel, ja professor Eberhard Winklerit konverentsile akadeemilise kammertooni andmise eest väljastpoolt tulnu pilgu läbi.

Täna algav konverents kannab järjekorranumbrit kolm. Kui esimene konverents oli akadeemilise välisõppe kaardistamiseks ja teine keskendus eesti ühiskonna suundumuste kirjeldamisele, siis meie kolmanda kogunemise eesmärk on praktilisem.

Tänavune praktilisus on õieti tunnistus sellest, et üldjoontes on akadeemilise välisõppe korrastamine õnnestunud. Praegu töötab väljaspool Eestit välisõppe riikliku programmi raames kuus eesti keele ja kultuuri õppejõudu, lisaks toetatakse eesti keele lektoreid neljas Ungari ülikoolis ja mõnel pool mujalgi, õppevaraga varustatakse ligi kolmekümmet välisülikooli. Tublisti üle poolesajale tudengile paljudest välisülikoolidest on programmi abil avanenud võimalus osaleda siinsetes suveülikoolides. Täna seisuga on meil tosinkond *Estophiluse* stipendiaati, kes selle stipendiumi turvil saavad oma teadustöö huvides töötada Eestis viis kuni kümme kuud. Ettevalmistamisel on lektoraadi avamine Ukrainas, tõenäoliselt Lvivi ülikoolis – ja meie poolt võiks lektor seal tööd alustada juba eeloleval sügissemestril. Ootel on Karli ülikool Prahas, lektoraadi avamise vastu on tundnud huvi mitu ülikooli Itaalias jne. Õieti on nõudlus suurem, kui pakkuda suudame, kusjuures me end erilisel ju ei reklaamigi.

Mida see tõestab? See tõestab seda, et huvi Eesti vastu on suurem, kui me oma aegajalt justkui ahastama ajavas väiksuses arvata sõandame. Aga ei maksa ahastada!

Olla kohal akadeemilises maailmas on strateegiline eesmärk, mille viljad võib-olla küpsevad aeglaselt, aga seda toitvamad nad on.

Seega – täna, homme ja ülehommene räägime tulevikust, mis võib küll olla kirju, aga mitte tume, kui me seda ise just tumedaks ei ahasta. Me räägime sellest, kuidas akadeemilise keskkonnaga – millest teie enamuses tulete –, kuidas keele ja grammatika õpetamisega – millega teie ju enamuses tegelete –, ühendada Eesti Instituudi peamine tegevusvaldkond, milleks on eesti kultuuri, Eesti ajaloo, eesti inimese, eesti mõtteviisi tutvustamine maailmale. Me räägime sellest, kuidas keeleõpetus ühendada kõige laiemas mõttes maatumundisõpetusega, Eesti tundma-õppimisega.

Teine väga oluline eripära tänavusel konverentsil on see, et meie hulgas on rida inimesi, kes õpetavad eesti emakeelt meie noortele rahvuskaslastele, kes ühel või teisel põhjusel elavad väljaspool Eestit – olgu põhjuseks perekonnavalooline sunnitud pagulus, vanemate vabatahtlik väljaränd või tänapäevased töökohustused piiri taga. Läänes või idas, põhjas või lõunas asuv eesti diaspora väärivad hoidmist eesti keele- ja kultuuriruumis. See on meile emotsionaalne küsimus samavõrd, nagu see on meie kohustus.

Ma loodan, et eelolevad konverentsipäevad annavad meile kõigile võimaluse kaasa mõelda ja tegutseda selle nimel, et eesti keel ja kultuur oleks loomulik ja elujõuline osa maailma kultuuride kirevuses.

Täna välisõppe nõukogu nimel neid asutusi ja organisatsioone, kes on toetanud meie konverentsi korraldamist: Haridus- ja Teadusministeerium, Välisministeerium, Tartu Ülikool, Tartu linn ning parlamendi juures tegutsev hasartmängumaksu nõukogu.

Ja nüüd, lugupeetavad siinviibijad seitsmeteistkümnest riigist, teatan ma pidulikult, et kolmas konverents „Eesti keel ja kultuur maailmas“ on ametlikult oma tööd alustanud.

Uuritud ja uurimata eesti keel

Karl Pajusalu (Tartu Ülikool)

Järgnev ülevaade eesti keele uurimisseisust on paratamatult mõneti subjektiivne. Käsitlen rohkem neid uurimisasasid, mida paremini tunnen, pööran rohkem tähelepanu töödele, mis on tehtud Tartu Ülikoolis, sest olen nendega otsesemalt kokku puutunud. See kindlasti ei tähenda, et mujal tehtud uurimused on vähem väärtuslikud.

Õnnelikus olukorras on keel, mida uurivad nii seda emakeelena kõnelevad keeleteadlased kui ka need, kes uurivad keelt võõrkeelena, lähtudes oma emakeele kogemusest ja võrdlusest teiste keeltega. Eesti keel on tänaseks just sellises heas seisus. Eestis uuritakse eesti keelt emakeelsete teadlaste poolt erinevates akadeemilistes keskustes. Tartu Ülikoolis on mitu õppetooli, kus tegeldakse eesti keelega, töötab kolm eesti keele professorit. Koos kahe üldkeeleteaduse õppetooliga on praegu isegi viis eesti keelt professori tasemel uurivat õppetooli, kus on peale professorite tööl ka hulganisti dotsente ja teisi õppejõude, lisaks teadurid ja vanemteadurid. Eesti Keele Instituut on koht, kus mitukümmend inimest tegeleb päevast päeva eesti keelega, selle sõnaraamatute ja grammatikate koostamisega ning keele süvavkirjeldustega. Nemad loovad paljuski seda põhja, mida teised keeleteadlased saavad kasutada. Tallinna Ülikooli eesti keele ja kultuuri instituudis töötavad samuti mitmed tuntud eesti keele uurijad, sealgi on oma uurimisasasid, näiteks sotsiolingvistika ja

rakenduslingvistika vallas, mis mujal on vähem esindatud. Emakeelseid eesti keele uurijaid töötab ka välismaal, nagu teiselt poolt eesti keelt teise või võõrkeelena valdavaid uurijaid Eesti ülikoolides. Võib öelda, et praegu on eestlastest eesti keele uurijaid vähemalt sadakond ja mitte-eestlastest eesti keele uurijaid kindlasti rohkem kui kümme.

Oma eriline koht on eesti keele uurimisel teistes maades. Igal aastal ilmub huvitavaid käsitlusi eesti keele kohta Soome ülikoolide väljaannetes. Lisaks tegeldakse eesti keelega Põhjamaade, Saksamaa, Ungari, Hollandi, Prantsusmaa, Ameerika Ühendriikide jm ülikoolides ja instituutides – see on tõeliselt rikas ja mitmekesine pilt.

Eesti keele uurimisseisust on viimati kompaktne ülevaade tehtud seoses eesti keele arendamise strateegia seirega (selle kokkuvõte EKAS 2009: 26–28). Seire selle osa tekst on kokku pandud prof Mati Erelti ja minu poolt, koostamisel osales aga keeleteadlasi mitmest asutusest. Järgnevas ülevaates tugines suuresti sellele analüüsile. Eesti keele uurimisseisust on varem ilmunud juba ka lausa monograafilisi ülevaateid. 1990ndate lõpul avaldas Reet Kasik, praegune Helsingi Ülikooli eesti keele külalisprofessor, soomekeelse raamatu „Johdatus viron kielen tutkimukseen” (Kasik 1999). Reet Kasik on praegu koostamas uut, viimaste aastate eesti keele uurimusi arvestavat raamatut, mis loodetavasti peagi lugejateni jõuab. 2003. aastal ilmus paljude autorite poolt tehtud ja Mati Erelti toimetatud eesti keele uurimise analüüs Emakeele Seltsi 48. aastaraamatuna (Erelt 2003). Internetis kättesaadav eesti keele alaste uurimuste andmebaas asub Eesti Keele Instituudi kodulehel (www.eki.ee, vt sealt keeleteaduse bibliograafia). Eesti Keele Instituudi kodulehelt võib leida üldse mitmeid kasulikke andmebaase ja linke eesti keele uurimuste kohta. Eesti keele uurimise ingliskeelne ülevaade on viimati ilmunud raamatus „Estonian Language”, selle on teinud Mati Erelt (2007). Selle raamatu lõpust leiab ka põhjaliku eesti keele käsitluste bibliograafia.

Arvestades kõnelejaskonna ja ressursside väiksust, nii materiaalseid võimalusi kui ka uurijate hulka, võib eesti keele uurimisseisu hinnata vähemalt heaks. Eesti keele paljusid nähtusi on analüüsitud põhjalikult ja mitmest vaatepunktist. Meil on olemas kirjakeele grammatikad ja hulk sõnaraamatuid. Hiljuti ilmus viimane vihik kõige suuremast eesti keele sõnaraamatust – eesti kirjakeele seletavast sõnaraamatust, mis on valminud Eesti Keele Instituudis aastatel 1988–2007.

Ometi muutub pidevalt nii keel kui ka keeleteadus ja seetõttu on vahekokkuvõtete tegemine tähtis. Igasugune teaduslik uurimine peab olema ühtaegu nii konservatiivne kui ka innovatiivne. See tähendab ühelt poolt teadmisi enne tehtust ja nendega arvestamist, st varasema traditsiooni tundmist ning nõudlikkust meetodite

valikul. Samas uute uurimisküsimuste püstitamine, traditsioonide edasiarendamine ja varasemate tulemuste täpsustamine uute meetoditega on iga teaduse elus hoidmiseks vältimatu. Ka eesti keele uurimustes on viimastel aastatel näha seda, et põlistel uurimisaladelgi ja -küsimustes, mille kohta mõni võib arvata, et neid on liigagi palju uuritud, saab uute meetoditega ja uusi andmeid kasutades jõuda uute tulemusteni. Olgu siin näiteks kasvõi eesti välted või morfosüntaksist kaudne kõneviis. Sisukat uut tuleb juurde sealt, kus on juba mingeid eelnevaid teadmisi.

Eesti keele uurimine on uuenenud eriti just seal, kus on rakendatud uusi käsitlusviise. Oluline on veel uurimisandmete uuenemine ja nende kasutatavuse hõlpsamaks muutumine. Näiteks annab spontaanse keelekasutuse arvestamine eesti keelest mõnikord üsna teistsuguse pildi kui kirjutatud normkeel. Paraku on kirjutatud keel ikka see, millega kõige rohkem tegeldakse. Uued suuremad keelekorpused, kus on juba kümneid miljoneid sõnasid, on seni kirjutatud keele korpused. Suulise keele korpused on väiksemad ja neid ei saa nii lihtsalt kasutada. Kirjutatud keele keskus tugevdab arusaamist eesti keelest kui rangelt reeglistatud normkeelest. Nii jäävad aga mitmed keelenähtused ja keele dünaamika märkamata. Keelt kirja pannes me laseme selle ju läbi oma õpitud teadmiste filtri, st läbi traditsioonilise arusaama eesti keelest. Suuline argikeel kajastab palju täpsemalt keele hetkeseisu. Siin aga ilmneb esimene suurem probleem eesti keele uurimises – lingvistide käsutuses pole ikka veel küllalt suuri ja hästi kasutatavaid spontaanse eesti keele andmebaase. Eesti keelt uuritakse mitmesuguste meetoditega, aga see on sageli vaid üht sorti keel, millele tähelepanu pööratakse.

Mida vanemaks eesti kirjakeel saab, seda rohkem kirjaliku ja suulise keele erinevus suureneb. 1990ndatel räägiti palju sellest, et ajalehed on muutunud väga kõnekeelseks ja suuline keel tungib kirjalikku kasutusse. Enam sellest nii palju juttu ei ole, polegi selge, kas piiritu vabaduse vaheetapp on läbi saanud või me oleme harjunud muutustega. Eesti kirjakeel, mis on meie rahvuse sümboloid, on väärtuslik, teda on palju kogutud ja uuritud. Kahjuks argine eesti keel on paljude jaoks endiselt erikeele seisuses, nagu keelekasutuse erandjuht. Ometi on see just vorm, milles eesti keel tegelikult elab ja mis väljendab eestlase mõtlemist. Probleem pole selles, et mingid pahad keelehooldajad ja normeerijad suruksid maha argikeelega tegelemist. Küsimus on meie keelelistes stereotüüpides üldiselt. Näiteks kui vaadata, millega tegelevad suulise keele uurijad ise, siis on nendegi teemad enamasti pühendatud neile nähtustele, mis on eripärased kirjutatud keelega võrreldes, nagu parandused, vooruvahetused, täitesõnad jms, ühesõnaga nähtused, mis on suulise kõne eripäraga; vähem jälgitakse seda, kuidas keele põhikategooriad on argikeeles kasutusel. Suulises kõnes ilmneva keele rikkuse, grammatiliste vormide paljususe ja nende vaheldumisreeglitega on ikka suhteliselt vähe tegeldud. Minugi

ainuke kokkupuude asjaga on, kui koos prof Renate Pajusaluga uurisime eesti keele tingivat kõneviisi suulise kõne korpuse põhjal (Pajusalu & Pajusalu 2004). Ilmnesid selged reeglipärad, näiteks millal öeldakse *oleksin* ja millal *ma oleks*. Esimeses isikus kasutatakse nii pöördelõpuga kui ka pöördelõputa vorme sageli, teises pöördes esineb pöördelõpuga vorme oluliselt vähem. Vormikasutust määravad nii süntaktilised kui ka pragmaatilised reeglid. Eesti keel vajaks nii uut häälikuõpetust kui ka grammatikat, mis kirjeldaks süstemaatilisel loomulikkude eesti keelt.

Eesti keele mitmesugusus ei ole seotud ainult registritega. Veel tänapäeva keskealise haritud eestlase argikeeles ilmneb piirkondlikke erinevusi. Emakeelena eesti keelt kõneleja, kui ta kasutab ka nn tavalist eesti keelt, teeb seda veidi erinevalt olenevalt oma elu- ja sünnikohast. Haapsalus ja Mustvees ei ole eesti keel päris sarnane. Piirkondlikke keeleerinevusi on aga uuritud ikka ajalooliste murrete võtmes, mitte niivõrd tänapäeva eesti keele seisukohast.

Keeleuurijal on kõige lihtsam lähtuda oma keeletajust, kuid ka korpuste ajastul on eestlaste keeletaju mõnevõrra erinev. See on olnud nähtavasti põhjuseks mõnelegi tulisele vaidlusele selle üle, mis on eesti keeles ikka loomulik ja õige.

Viimastel aastatel on eesti keele uurimisel pööratud varasemast rohkem tähelepanu tekstianalüüsile ja sellele, kuidas erinevad kontekstid mõjutavad keelekasutust. See on olnud oluline edasimineku. Rohkem on võrreldud eesti keelt naaberkeeltega. Sarnaselt rahvusvahelise keeleteadusega on muutunud tähtsamaks tüpoloogiline suund eesti keele struktuuri uurimises.

Nüüd mõni konkreetne, aga kahtlemata subjektiivne osutus viimasel ajal ilmunud uurimustele. Sissejuhatavalt tuleb tõdeda, et artiklite arv üha suureneb ja üksikküsimuste ring muutub järjest laiemaks, aga monograafilisi tervikkäsitlusi ikka napib. Siin on rõõmustav erand Arvo Eegi „Eesti keele foneetika I“ (2008), mis on kasutatav ka kõrgkooli õpikuna. Juba eelpool mainisin Mati Ereli poolt toimetatud ingliskeelset ülevaadet eesti keelest „Estonian Language“, millest ilmus 2007. a uus, parandatud ja täiendatud trükk. Äsja on ilmunud ka käsiraamatu-kõrgkooliõpiku „Eesti murded ja kohanimed“ uuendatud väljaanne (Pajusalu jt 2009). Tiit-Rein Viitso ulatuslik monograafia „Liivi keel ja läänemeresoome keelemaastikud“ (2008) sisaldab rohkesti autori eesti keele ajaloo alaseid uurimusi, mis kõik on nüüd tõlgitud eesti keelde ning koondatud ühtsesse tervikusse.

Hea meel võib kindlasti olla selle üle, et viimastel aastatel on ilmunud vajalikke kõrgkooliõpikuid. Näiteks olgu Mati Ereli „Lause õigekeelsus“ (2006), Tiiu Ereli

„Terminiõpetus“ (2007), Reet Kasiku „Sissejuhatus tekstiõpetusse“ (2007), nende kolme autori koostöös „Eesti keele väljendusõpetus kõrgkoolidele“ (Erelt jt 2007a). Need õpikud sobivad ka üliõpilastele, kes ei õpi eesti keelt peaainena, ja käsiraamatuks asjatundlikele keelehuvilistele. Tallinna Ülikoolis ilmus juba 2003. aastal Mart ja Ülle Rannuti ning Anna Verschiku sotsiolingvistika õpik „Keel, võim ja ühiskond“ (Rannut jt 2003). See abistab eesti keele ühiskondlike taustade selgitamisel. Uppsala ülikooli professori Raimo Raagi raamat „Talurahvakeelest riigikeeleks“ (2008) esitab põhjaliku sissevaate eesti kirjakeele kujunemislukku. Renate Pajusalul on valmimas eesti keele tähendusõpetuse kõrgkooliõpik, mis peaks ilmuma veel 2009. aastal. Paraku pole meil uusi käsiraamatuid-kõrgkooliõpikuid eesti fonoloogia, morfoloogia, süntaksi kohta. Puuduvad seega just grammatika põhitasandid. Tegemist ootavad samuti eesti keele ajaloo ja kirjakeele ajaloo käsiraamatud. Samas on siiski hea, et kättesaadav on vähemalt ülevaatlik „Eesti keele käsiraamat“ (Erelt jt 2007b), seda ka elektroonilisena (vt www.eki.ee/books/ekk07).

Nüüd veel mõni sõna erinevatest keeleteaduse aladest. Kõigepealt foneetika. Arvo Eegi eelmainitud „Eesti keele foneetika I“ on aastakümnete uurimistöö üldistus. Uusi huvitavaid uurimusi on tulnud ka eesti foneetikute nooremalt põlvkonnalt. Ehk võiks rääkida isegi eesti foneetika uuest tõusuajast. Viimase viie aasta jooksul on kaitstud kuus foneetika doktoritööd. Neist kolm on küll kõnetehnoloogia suunitlusega tööd (Meister 2003, Alumäe 2006, Mihkla 2008), kuid neiski on olulisi uusi andmeid eesti keele hääldussüsteemi kohta. Merike Parve (2003) ja Pire Teras (2003) doktoritööd käsitlevad lõunaeesti häälduse eripära, Eva Liina Asu 2004. aastal Cambridge'i ülikoolis kaitstud doktoritöö on eesti keele lauseintonatsiooni põhimallidest. Kahjuks see uurimus pole veel ilmunud raamatuna. Õnnestunud on noored foneetikadoktorid ja praegused doktorandid ka hästi tööle rakendada. Eva-Liina Asu ja Pire Teras ühistööna on valminud eesti häälduse üldkirjeldus, see ilmub peagi IPA-ajakirjas. Noorte foneetikute juhendamisel on olnud asendamatu prof. Ilse Lehiste abi. Hoolimata sellest, et ta elab Ameerika Ühendriikides, on tal tihe ja tegus side Tartu Ülikooli foneetika töörühmaga.

Teine uurimisala, mille puhul võiks rääkida lausa kuldajast, on eesti kirjakeele ajaloo uurimine. Niipalju uurimusi kirjakeele ajaloost, kui on ilmunud viimastel aastatel, pole kunagi varem tehtud. Tegutsevad kaks uurimisrühma, üks Tartu Ülikooli juures Külli Habichti juhtimisel ja teine Tallinnas Eesti Keele Instituudis Kristiina Rossi juhtimisel. Ilmunud on hulk eesti kultuuriajaloo seisukohalt üliolulisi väljaandeid, mis avavad kirjakeele ajaloo varasemaid allikaid (nt Habicht jt 2007, Ross 2007). Kirjakeele uurijadki on kasutanud uudseid uurimismeetodeid. Näiteks doktorant Külli Prillop rakendab keelemuutuste seletamisel optimaalsusteooriat. Tema

selleteemaline uurimus (Prillop 2006) sai 2007. aastal Keele ja Kirjanduse parima keeleteadusliku artikli aastapremia.

Kolmandaks uurimisalaks, kus on märgata tõusulainet, on semantika ja laiemalt keele tähenduspoole uurimine. Kõige rohkem viimaste aasta doktoritöödest ongi keskendunud keele tähenduste uurimisele. Nende hulgast olgu toodud näiteks Heili Orava doktoritöö isiksuseomaduste sõnavara semantikast eesti keeles (2006), Kanni Labi väitekirj eesti regilaulude verbisemantikast (2006), Larissa Degeli uurimus (2007), mis keskendub eesti ja vene keele intellektuaalseid võimeid tähistavate sõnade tähendusväljade võrdlusele, ning Mari Uusküla doktoritöö värvide põhinimetustest mitmes keeles (2008).

Lõpetuseks ja arutluse ärgituseks veel mõned mõtted. Mis on kõige suuremad tühikud eesti keele uurimisel? Mulle tundub, et kõige suurem on vajadus uut tüüpi eesti keele grammatika järele, mis kirjeldaks eesti keelt kogu selle loomulikus mitmekesisuses. Siia juurde sobiks spontaanse eesti keele häälduse kirjeldus koos helinäidistega ja muudki keelekasutuse kommenteeritud näitematerjalid. Hädasti oleks vaja samuti eesti keele pragmaatika mitmekülgset käsitlust, eesti keele kasutuse käsiraamatut, mis annaks teada, mis olukorras ja kuidas mida öelda. Tervikuurimuste ja käsiraamatute puudus on laiem. Pole ju ülevaatlikku eesti keele ajaloo käsiraamatutki, kust järele vaadata, kui vana mingi vorm on või kuidas see on eesti keeles arenenud. Keeleajalugu viib mõtted puuduvate sõnaraamatute juurde. Ikka ootame eesti keele etümoloogilist sõnaraamatut. Pole aga ka eesti argikeele sõnaraamatut, suur murrete sõnaraamat valmib vägagi aegapidi. Veel võiks unistada toimivast eesti keele elektrooniliselt teabekeskusest, mõnevõrra täidab seda ülesannet praegu Eesti Keele Instituudi veebileht. See elektrooniline teabekeskus võiks olla ühtne andmebaas, kuhu saavad erinevate ülikoolide esindajad ja teadlased ise oma uurimusi lisada, kuid mis on süstemaatiline ja mida pidevalt täiendatakse. Võime olla ühelt poolt uhked mitmesuguste eesti keele uurimuste üle, aga vähemalt sama palju on veel seda, mis ootab tegijat.

KIRJANDUS

Alumäe, Tanel 2006. *Methods for Estonian large vocabulary speech recognition.* Tallinn: Tallinn University of Technology Press.

Degel, Larissa 2007. *Intellektuaalsfäär intellektuaalseid võimeid tähistavate sõnade kasutuse põhjal eesti ja vene keeles.* – *Dissertationes linguisticae Universitatis Tartuensis* 7. Tartu.

Eek, Arvo 2008. *Eesti keele foneetika I.* Tallinn.

EKAS 2009 = *Eesti keele arendamise strateegia (2004–2010) elluviimine 2007–2008.* Tartu.

- Erelt, Mati 2003. *Eesti keele uurimise analüüs*. – Emakeele Seltsi aastaraamat 48. Tallinn.
- Erelt, Mati 2006. *Lause õigekeelsus*. Tartu.
- Erelt, Mati 2007. *Study of Estonian*. – Estonian Language. Ed. M. Erelt. *Linguistica Uralica Supplementary Series*, Vol. 1. 2nd edition. Tallinn.
- Erelt, Mati; Erelt, Tiiu ja Kasik, Reet 2007a. *Eesti keele väljendusõpetus kõrgkoolidele*. Tartu.
- Erelt, Mati; Erelt, Tiiu ja Ross, Kristiina 2007b. *Eesti keele käsiraamat*. 3. trükk. Tallinn.
- Erelt, Tiiu 2007. *Terminiõpetus*. Tartu.
- Habicht, Külli; Kingisepp, Valve-Liivi; Peebo, Jaak ja Prillop, Külli (koost.) 2007. *Georg Müller. Jutluseraamat*. Tartu: Ilmamaa.
- Kasik, Reet 1999. *Johdatus viron kielen tutkimukseen*. – *Castrenianumin toimitteita* 55. Helsinki.
- Kasik, Reet 2007. *Sissejuhatus tekstiõpetusse*. Tartu.
- Labi, Kanni 2006. *Eesti regilaulude verbisemantika*. – *Dissertationes philologiae Estonicae Universitatis Tartuensis* 18. Tartu.
- Meister, Einar 2003. *Promoting Estonian speech technology: from resources to prototypes*. – *Dissertationes linguisticae Universitatis Tartuensis* 4. Tartu.
- Mihkla, Meelis 2008. *Kõne ajalise struktuuri modelleerimine eestikeelsele tekst – kõne sünteesile*. – *Dissertationes linguisticae Universitatis Tartuensis* 8. Tartu.
- Orav, Heili 2006. *Isiksuseomaduste sõnavara semantika eesti keeles*. – *Dissertationes linguisticae Universitatis Tartuensis* 6. Tartu.
- Pajusalu, Karl; Hennoste, Tiit; Niit, Ellen; Päll, Peeter ja Viikberg, Jüri 2009. *Eesti murded ja kohanimed*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus. 2. trükk.
- Pajusalu, Renate & Pajusalu, Karl 2004. *The Conditional in Everyday Estonian: Its Form and Functions*. – *Linguistica Uralica*, 257–269.
- Parve, Merike 2003. *Välted lõunaeeesti murretes*. – *Dissertationes philologiae Estonicae Universitatis Tartuensis* 12. Tartu.
- Prillop, Külli 2006. *Optimaalsusteooria. Kuidas eesti keeles klusiilid nõrgenesid ja kadusid*. – *Keel ja Kirjandus*, 955–972.
- Raag, Raimo 2008. *Talurahvakeelest riigikeeleks*. Tartu.
- Rannut, Mart; Rannut, Ülle ja Verschik, Anna 2003. *Keel, võim ja ühiskond*. Tallinn.
- Ross, Kristiina (koost.) 2007. *Põhjaeestikeelsed Uue Testamendi tõlked 1680–1705*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Teras, Pire 2003. *Lõunaeeesti vokaalüsteem: Võru pikkade vokaalide kvaliteedi muutumine*. – *Dissertationes philologiae Estonicae Universitatis Tartuensis* 11. Tartu.
- Uusküla, Mari 2008. *Basic colour terms in Finno-Ugric and Slavonic languages: Myths and facts*. Tartu: Tartu University Press.
- Viitso, Tiit-Rein 2008. *Liivi keel ja läänemeresoome keelemaastikud*. Tallinn.

ARUTELU

Martin Ehala (Tallinna Ülikool):

Rakenduslingvistika on ka keele uurimine. Keeletehnoloogia, korpuste rakendamine, suulise kõne uurimine, sealt edasi eesti keele õpetamise metoodika nii emakeele kui ka võõrkeele kõnelejale. Kui inimene on õppinud vana sõnaraamatu järgi keelt, kasutab ta vanu väljendeid. See ei lõpe kunagi, see on jätkuvalt oluline. Õpikud ja metoodika vananeb, kuid elu uueneb. Sama on emakeeleõpetusega. Kas kirjand peaks jääma või peaks olema osaoskuste eksam? Sisulisi uuringuid pole tehtud, kuidas peaks emakeelt hindama, peamiselt on käimas emotsionaalne väitlus. Keeleteadlasi oleks sama palju juurde vaja, et kõik rakenduslikud vajadused saaks rahuldatud.

Karl Pajusalu:

Olen täiesti nõus. Rakenduslingvistikat rahvusvahelises tähendusmahus on Eestis olnud traditsiooniliselt üsna vähe. Nüüd teeb rakenduslingvistika ühing küll head tööd selle tühiku leevendamiseks. Paljud arvamused eesti keele ja ka selle rakendusvõimaluste kohta on ainult arvamused, aga keegi pole uurinud probleemide põhja.

Helle Metslang (Tartu Ülikool):

Vaatame olukorda pärast eelmist konverentsi „Eesti keel ja kultuur maailmas“, kajastame seda ajavahemikku. Martin Ehala ettekanne räägib, missugused arengud võiksid toimuda eesti keeles saja aasta jooksul, mida arvad sina, missugused eesti keele uurimise suunad võiksid muutuda saja aasta jooksul? Mis võib tugevneda, mis nõrgeneda?

Karl Pajusalu:

Siin on küsimus teisenemises. Ei saa näiteks öelda, et saja aasta pärast pole oluline eesti keele lausestruktuuri uurimine, tulevad uued meetodid; mõned konstruktsioonid kaovad ning uued tulevad juurde. Loodan, et selleks ajaks on kõnetehnoloogia nii palju arenenud, et suulist keelt saab lihtsalt muuta analüüsitavaks ja tänu sellele saame parema pildi eesti keelest kogu oma tegelikus rikkuses. Kui tegin 1990ndatel oma doktoritööd mulgi murde morfofonoloogilistest vaheldustest, selgus, et mulgi keeles on rohkem verbivorme kui eesti kirjakeeles. Eesti keeles on väga palju avastada ja arendada ning sada aastat võimaldab seda.

Helle Metslang:

Uurime ja õpime tundma oma keele variante. Mis seisus on spontaanse häälduse uurimine?

Karl Pajusalu:

Tänu foneetikute heale järelkasvule toimuvad praegu mitmed uuringud. Tartu Ülikoolis on tööil neli doktorikraadiga foneetikut. Eva-Liina Asu, Pire Teras ja ka doktorant Pärtel Lippus tegelevad spontaanse korpuse koostamisega ja selle põhjal eesti keele uurimisega. Esimesed uurimised prosoodia, sh vältete kohta on valminud. Need annavad hea pildi võrreldes sellega, mida on varemalt tehtud testlausetega, ning tulemused on kardinaalselt erinevad.

Eesti keel aastal 2112

Martin Ehala (Tallinna Ülikool)

Keele arengutendentside prognoosimine on nagu ilmaennustamine, selle vahega, et nädalate asemel on sajandid. Nii nagu asjatundlik sünoptik võib piisavate lähteandmete põhjal kolme päeva ilma enamasti adekvaatselt ennustada, suudab keeleteadlane prognoosida keele arengut lähema mõnekümne aasta piires. See, milline on keel saja aasta pärast, sõltub üsna palju muudest arengutest vahepealsel ajal: kui majanduslikud, poliitilised või ökoloogilised tingimused ootamatult muutuvad, siis võib see aimamatut mõju avaldada ka keele arengule ja prognoosid tühiseks muuta.

Et keel on eestlaste identiteedis keskse tähtsusega, siis on loomulik, et keeles toimuvaid arenguid jälgitakse tähelepanelikult ja tuntakse muret ta käekäigu pärast. Kuid teadmata keele arengut mõjutavaid üldisi seaduspärasusi, nähakse mõnikord kolli seal, kus seda pole. Nii näiteks on levinud ettekujutus, et kui keelde tuleb võõrkeelekõnelejate mõjul palju uusi jooni, siis võivad inimesed selle keele kasutusest hoopis loobuda ja üle minna mõnele teisele keelele.

Kuigi keelevahetus on maailmas sage, ei ole ma kirjanduses kohanud kordagi juhtumit, kus see oleks toimunud esteetilistel põhjustel – et võõrad on keele nii ära solkinud, et seda enam kasutada ei kõlba. Teadlased on ühel meelel selles, et keelevahetuse põhjused ei ole keeles endas, vaid ühiskonnas. Keelt vahetatakse siis, kui oma keele kasutusvaldkonnad on niivõrd ahtad, et seda ei saa tööalaselt või ühiskondlikult kasutada. Või kui keelega seotud identiteet on nii häbimärgistatud, et hävitab eneseaustuse.

Üldiselt muutub keel kahel viisil: oma loomulikust arenguloogikast lähtudes ja mingite teiste keelte mõju tulemusel. Ma peatun lähemalt viimasel, sest tänapäevases avarduvas maailmas on keelekontaktide osakaal tõusmas. Nad võivad põhjustada kolme liiki muutusi: laenamist, mittetäielikust keeleomandamisest tingitud muutusi ja keele erosiooni.

Laenamise korral võetakse üle põhiliselt sõnu, tihedama kontakti puhul ka lausestruktuure ja väga tiheda kontakti puhul koguni tunnuseid ja lõppe. Laenajad on emakeelekõnelejad. Ühesõnaga, laensõnu toovad eesti keelde eestlased ise, kes neid teistest keeltest oma keelekasutusse üle võtavad kas uute mõistete tähistamiseks või lihtsalt moe pärast. Eesti keel laenab praegu mõlemal põhjusel: arvutiterminoloogia on suures osas inglisemõjuline (*printima*, *meilima* jne), samuti rokiterminoloogia (*haus*, *drumbass* jne), samast on pärit moesõnad *in* ja *aut*, *shoppama*, *hängima* jt.

On selge, et Venemaa jääb meie naabriks, mistõttu võidakse üht-teist laenata ka vene keelest, kuigi tundub, et praegu võetakse üle vaid sellist sõnavara, mida trükkida ei sobi. Kui islam peaks muutuma Euroopas üldiseks, siis ilmselt tuleb eesti keelde laensõnu ka araabia keelest, ja kui hiinlased rajavad siia oma suurterminali, siis küllap tuleb koos äri- ja kultuurikontaktidega mõni sõna või väljend ka sealt.

Kuid isegi kui maailmas toimuvad väga ettearvamatud arengud, jääb inglise keel kindlasti veel pikaks ajaks laenude põhiliseks lähtekeeleks. Saja aasta jooksul võib see lisaks sõnavarale muuta ka eesti keele lausestruktuuri või tekitada uusi kategooriaid. Näiteks on märke, et umbisikulise tegumoe kõrvale võib tekkida passiiv. Sellest annab märku asjaolu, et laused nagu *Arnold Rüütel ei valitud presidendiks* tunduvad paljudele keelekasutajatele peaaegu normaalsed.

Teine oluline kontaktimõju allikas on mittetäielik keeleomandamine. Sel puhul põhjustab muutusi asjaolu, et teise keele kõnelejad ei suuda keelt lõpuni selgeks saada ja asendab osa keerukamaid ja ebareeglipäraseid konstruktsioone lihtsamate ja reeglipärasematega. Kui keelt teise keelena kasutajaid on palju, siis võib see mõjutada ka emakeelekõnelejate keelekasutust ja põhjustada seeläbi muutusi keele ehituses tervikuna.

Viimase paarikümne aasta jooksul on eesti keele kui teise keele kõnelejate arv kolmekordistunud ja moodustab juba praegu emakeelekõnelejate kõrval märkimisväärse kõnelejate allrühma. Kui elu ja olu lähivad Eestis jätkuvalt ülesmäge, siis suureneb nende hulk veelgi, esialgu kohalike venekeelsete hulgas, tulevikus arvatavasti ka uute sisserännanute seas.

Sellised muutused mõjutavad põhiliselt keele struktuuri, mitte sõnavara. Nii võib arvata, et tulevikus väheneb eesti keeles astmevahelduse osa vormimoodustusel ja asendub osaliselt lihtsama muutmisviisiga, näiteks *oinas: oinase*, ja hakatakse eelista reeglipärasest mitmuse osastavat (*trahvisid, kaupasid, vitsasid*). Samuti on väga keeruline eesti keele sihitise käändevalik, millega eksib enamik võõrkeelekõnelejaid. See on juba praegu toonud sihitise moodustamisse palju varieeruvust. On täiesti võimalik, et selle tulemusel sihitise moodustamise reeglid järgmise mõnekümne aasta jooksul lihtsustuvad.

Kolmas oluline kontaktmuutuste liik on erosioon, mille puhul kõigepealt ahenevad keele kasutusvaldkonnad, sest järjest enamatel elualadel hakatakse kasutama mõnd teist keelt. See omakorda tingib keelekõnelejate üldise kakskeelsuse. Kui kasutusvaldkondade ahenemine on muutunud nii ulatuslikuks, et kõnelejad

väljendavad end võõrkeeles juba ladusamalt kui emakeeles, hakkab see minema uhtuma ka keele struktuuri: tekib noor poolkeelsete põlvkond, kes ei tunne enam oma emakeele reegleid ja kasutab neist vaid üht osa. Sellisel puhul on mõnikord täheldatud n.ö keele hädatappu: kibestunud vanemad põlvkonnad, kes ei suuda kuulata, kuidas nende lapselapsed keelt retsivad, keelduvad nendega emakeeles hoopiski rääkimast ja võtavad neilt seeläbi ka võimaluse seda paremini omandada. Selle tagajärjeks on kiire keelevahetus.

Kokkuvõtteks võib öelda, et keele arengule on kõige pärssivam tema kasutusvaldkondade ahenemine ja uute moodsate kasutusvaldkondade tekkimata jäämine. Need muutused ähvardavad eesti keelt mõnevõrra juba praegu ja kindlasti ka tulevikus. Et kasutusvaldkondade ahenemist vältida, on vaja sihipäraselt keelearenduse strateegiat. Eesti keelel on see olemas ja kui Eesti ühiskonnal jätkub vaimu- ja rahajõudu, et tõrjuda erosiooni ning hoida eesti keel maailma kultuurkeelte tipus, siis on see saja aasta pärast küll mõnevõrra erinev praegusest, kuid täies elujõus. Üks on kindel: ainult surnud keeled säilivad muutusteta ja nii ei ole vaja keele ajaga kaasaskäimist väga paaniliselt peljata.

ARUTELU

Karl Pajusalu:

Esimese küsimusena ei küsiks ma eesti keele struktuuri kohta, vaid hoopis maailma arenemise kohta, mida see eesti keelele kaasa toob – keeletehnoloogia on viimase kümne aasta jooksul väga kiiresti arenenud ja areneb edasi. Kui tekib selline masin, nagu on praegu mobiiltelefon, ning panna see kokku kuulmisaparaadiga – vähemalt keeletehnoloogid fantaseerivad sellel teemal – ja me paneme selle tõlkeaparaadi endale kõrva taha ja lülitame sisse, et meiega räägitakse vene keeles, et tõlgi eesti keelde ja me kuuleme teksti eesti keeles. Mida see võiks tähendada eesti keele tuleviku jaoks?

Martin Ehala:

See vidin tuleb valmis teha ning see mõjub turgutavalt enesetundele. On kindel, et keeli ei saa olema sadu, millele ehitatakse selline vidin, sest igale keelele tuleb see eraldi teha ja see on väga ressursimahukas. Kindlasti avardab see võimalusi. Ma ei arva, et inimesed hakkavad seepärast vähem keeli õppima. Need rahvad, kes on olnud ükskeelsed, ei hakka keeli õppima, aga õpivad need, kellel seda on vaja. Aparaat ei suuda kindlasti kõiki nüansse ära tõlkida, aga seda on väga mugav kasutada. Jääb normaalne mitmekeelsus, mis on reaalsus, et osatakse ühte kuni

kolme võõrkeelt. Teised saavad meiega suhelda. Kindlasti ei halvenda see eesti keele olukorda.

Küsimus saalist:

Millist tulevikku ennustate murretele saja aasta pärast?

Martin Ehala:

Sada aastat on liiga kaugel. See sõltub kohaidentiteetide tugevusest ja sellest, kui palju on inimesed paiksed, sest murret saab rääkida piirkonnas. Sul võivad olla sõbrad, kellega räägid murret Tallinnas, aga murre töötab siis, kui see on loomulik eneseväljendusviis, ja see saab olla loomulik eneseväljendusviis, kui sa räägid seda iga päev. Seda saab olla seal, kus sa oled. Inimesed elavad piirkondades põlvkondade kaupa, neil tekib tugev kohaidentiteet ja nad otsivad sellele keelelisi tugevaid väljendeid (markereid), mida murded või vähemalt osa murdeist suudavad üles soojendada. See tähendab, et Eesti regionaalpoliitika peab olema väga vingene, et inimesed tahaksid elada ühe koha peal ja saaksid töötada näiteks interneti vahendusel maailma teises otsas, kuid elada kohalikus linnas ja rääkida kohalike inimestega kohaliku keelt. Kui Eesti suudab nii head sotsiaalpoliitikat tekitada, siis võivad eesti murded säilida. Soomes on murded olemas. Murded võivad jääda, kui Eesti kohaidentiteedid muutuvad tugevamaks.

Kalju Kõnsin:

Mida arvab professor Ehala tuleviku keele prognoosis ropendamisest? Meil on tänapäeval kujunenud see juba naudinguks, millele teatud autorid ainult rõhuvadki. Seda kasutatakse väga palju uutes teatrietendustes, estraadil, televisioonis, nagu saates Ärapanija. Luuleaasta preemia anti härra Kivisildnikule, kellel lausropendamine on väga palju. Mitte kõige noorema autori Mart Juure hiljuti ilmunud kogus on ropendamine, on võetud klassikatekstid ja need on pööratud lausropendamiseks. Kas see teie arvates tuleviku keeles veel kasvab või hakkavad keele suunited tulevikus sellele mõju avaldama?

Martin Ehala:

Ma arvan, et mida rohkem ropendatakse, seda väiksem mõju nendel roppudel sõnadel on. Aga teisest küljest tekivad uued ropemad sõnad peale. Ma arvan, et ropendamine ei kao paraku mitte kuhugi.

Küsimus saalist:

Kas ja kuidas mõjutavad keelt mobiili või meiliga saadetud sõnumid, kus ei ole mõnikord täpitahti ja kus 'õ' asemel kasutakse vahel numbrit 6?

Martin Ehala:

See puudutab elektroonilist keelekasutust. Kuued ja täpitähed tulenevad registrist ja sealt ei kao nad kuhugi, kuni mobiilil peab vajutama ühte klahvi mitu korda. Meilides kasutatavaid emotikone ja smailisid hakkab tasapisi tulema ka traditsioonilisse trükiteksti, ortograafia rikastub nende läbi. Vaevalt, et need tulevad formaalsetesse tekstidesse, aga seal, kus jääb puudu kirjaliku väljenduse paralingvistilistest vahenditest, sinna on neid väga hea lisada. Ma arvan, et need hakkavad levima.

Helle Metslang:

Kas saaksid kokku võtta kõige mustema ja kõige roosama stsenaariumi ning misgused tegurid võivad neid muuta?

Martin Ehala:

Ma ei oska nimetada neid tegureid, mis stsenaariumi mõjutavad, arvestades kui kiire on maailma areng. Must stsenaarium – kasutusvaldkondade kaotus, kui sellega kaasneb üldine majanduslik halbolu ja inimeste väljaränd, s.t kõnelejaskonna kahanemine. Kõik see võib viia iiri keele stsenaariumini: Võrumaal ja Saaremaal kõneldakse eesti keelt, Tallinnas enam ei kõnelda ja Tartus kõneldakse teise keelena. Samas on eesti keel väga väärtustatud, ka need, kes Tallinnas ei räägi enam eesti keelt, peavad seda väga kalliks ja oluliseks. Nagu lirimaalgi. Seda õpetatakse koolis ja inimesed saavad viisakusväljendid selgeks. See oleks kõige mustem stsenaarium.

Kõige roosam stsenaarium on see, millega paljud nõus pole: eesti keel on muutunud teise keelena hästi omandatavaks nagu inglise keel, Eesti on majanduslikult heal järjel ja siia voolab mõõdukalt sisse igat liiki inimesi, keda tõmbab Eesti majanduslik ja kultuuriruum ning nad segunevad siin nagu Ameerikas. Meil oleks kaks miljonit eesti keele kõnelejat, kellest 1,5 miljonit kõnelevad seda emakeelena. See, kas eesti keel on natuke selline või teistsugune, on tühine küsimus, peasi, et oleks neid, kes seda keelt kõnelevad.

Küsimus saalist:

Kuidas teha eesti keel prestiižseks eesti koolis eesti õpilaste hulgas?

Martin Ehala:

See on väga keeruline küsimus. Ma võin lohutuseks öelda seda, et kui me vaatame pop- ja rokkmuusika hitte, mida meie eesti bändid esitavad, siis need on kõik eesti keeles. Ühesõnaga – noored lauljad võivad võistlustel esitada ingliskeelseid laule, kuid need laulud, mida tegelikult kuulatakse, on kõik eesti keeles. See on minule

oluline märk, et noorsugu identifitseerib ja mõistab end eesti keele kaudu ning ta tahab seda teha. Eestikeelsed laulud saavad massiliselt hittideks, need muutuvad emotsionaalselt kalliks ja tekitavad sedasama identiteeditunnet, mis veab inimese tagasi pesasse. Niikaua, kui rokkmuusika tiksub ja räpp on eesti keeles (Chalice ja Hannaliisa Uusma) ning need laulud lähevad müraki rahva sekka, niikaua pole vaja muretseda.

Välisministeeriumi kultuuritööst

Jüri Seilenthal (Eesti Välisministeerium)

Sissejuhatuses osundan, et kultuuriministeeriumile ning Eesti Instituudile on see, mida nad teevad eesti kultuuri valdkonnas, põhitegevus, välisministeeriumile aga kas kõrvaltegevus või abitegevus.

Välisministeerium paneb eesti kultuuri levitamise alla välismaal rahaliselt u 0,3% oma kogu kulutustest. See võib tunduda marginaalne, kuid kui arvestada juurde inimeste aja ehk tööjökulu on pilt mitu korda erinev, aga ikka mõned protsendid vaid. Aega arvestame muidugi seetõttu, et kultuuriüritust ette valmistades ei tee need inimesed muud tööd.

Õige oleks rääkida kahest erinevast aastast. Eelmine aasta oli tavaline hea aasta ja tänavune on juubeliaasta. Välisministeerium on eesti kultuuri edendamist välismaal teinud vähemalt viimased kümme aastat.

Kokku on Eestil 40 välisesindust, mullu tegid 31 nendest vähemalt ühe kultuuri-projekti. Kuna kokku tehti 127 projekti, siis tegi keskmiselt üks esindus 4–5 projekti – ühel hooajal kaks ja teisel kaks, mida on tegelikult päris palju.

Kuidas meile need projektid tekivad? Meil pole struktuuri, süsteemi. Kui see oleks, kuuleksime arvatavasti, et riigiasutused suruvad end peale ning see pole ideaalne. Meie saatkonnad küsivad peamaja kultuuribüroo käest oma projektide jaoks raha. Sellise asjakorralduse mõte on selge, sest saatkond teab kõige paremini, mida teha kohapeal ning kuna nad seda ise ka korraldavad ja läbi viivad, on kõige õigem, et nad otsustavad ise, mida teevad.

Kirjutamata reeglina eeldame esinduselt, et nad teeksid üks kuni kaks kultuuri-projekti aastas. Projekte on olnud väga erinevaid, on olnud suuri ja kalleid, kus on mitmeid rahastajaid ja välisministeerium on vaid osaline rahastaja ning suurem osa finantseeritakse kohapeal vastuvõtja poolt. Samuti on väiksemaid üksiküritusi. Ilmselt pole üllatuseks, et kõige populaarsemad on muusikaprojektid, mida on tugevasti üle poole. Muusika töötab tavaliselt kõige paremini. Muusikaprojektid on olnud väga paljus seotud kahe meie standardtegevusega. Esimene on vabariigi aastapäeva tähistamine ja siis seal kõrval või juures muusikaprojekti tehaksegi. Teine on see, et oleme püüdnud kultuuriprojekte liita vabariigi presidendi riigivisiitidega. Mõlemaga otsime oma sõnumile võimendust.

Kas me tahame kultuuri välismaale viia? Sellele saab vastata, et tahame küll. Küsimus on, kui palju suudame selleks raha eraldada ja kas see tegevus on efektiivne. Nii praegune minister kui ka eelmised on selles mõtet näinud. Projekte on mitmesuguseid. On neid, mida teeme otseses koostöös projekti osalistega, on ka neid, mida teeme koostöös Eesti Instituudiga. Postmodernistliku killustatuse pärast mina ei muretse, selle plussiks on vahetu ja ehe pilt, ning meie Euroopa kontekst just selliseid projekte toodabki, kus projekt on riiklikest kammitsatest vaba.

Ma ei soovinud rääkida sellest aastast [2008 – Eesti Vabariigi juubeliaasta. Toim.], sest see jääb erandlikuks raha poolest, mis kultuuriürituste all välismaal on tehtud. Kindlasti jääb meelde muusikaline kingitus, mis oli kultuuriministeeriumi projekt, mida finantseeriti Riigikantselei rahadest, ning mis hõlmas eesti autorite teoste esmaettekandeid viies riigis.

Kui vaatame proportsioonide järgi, on näitused teine asi, mida teeme. Neid oli umbes kuuendik kõikidest üritustest. Täpsemalt saab vaadata kultuuritegevuste kalendrit välisministeeriumi kodulehel. Kui aastas viidi läbi 127 projekti, ja arvestades sellega, et enamus neist kestsid rohkem kui ühe päeva, tähendab see, et kogu aeg on kuskil midagi toimumas.

Eelmise aasta oluliseks sündmuseks oli Göteborgi raamatumess, lisaks on toetatud eesti filmide levikut. Rahvakultuuri tutvustamine on olnud tagasihoidlikum. Korraldatud on rahvarõivaste näitust või mõne ansambli või kandlemängija esinemist. Kui me tahame midagi suunata, siis see võiks olla see valdkond. See Eesti eripära ja meeldejäätavus tuleks ehk siin kõige paremini välja.

Järgmisel aastal on see raha, mida kasutada saame, umbes kahe miljoni kandis (täpsustus: pärast lisaelarvet siiski vaid 1,5 miljonit). Kui kellelgi on selliseid projekte, mis vajaksid rahalist toetust, siis meie käest küsida tasub alati. 2007. aasta statistika oli selline, et esitati veidi üle 130 projekti, üks võeti poole pealt tagasi, viiele vastati eitavalt, 127 rahastati. Projektide esitajad olid väga hästi läbi mõelnud, mida nad teha soovivad.

Kui teil on hea projekt, mida soovite teha, ja kui see on koht, kus asub meie saatkond, siis olen kindel, et meie kolleegid aitavad.

Eesti koduseks üle ilma

Mart Meri

Paar päeva tagasi jalutasin Brandenburgi väravate juures Berliinis, sini-must-valge lipumärk rinnas. Juurde astus üks joviaalne sakslane ja küsis, et kust sina tuled. Ma vastasin: „Arva ära!” ja osutasin lipumärgile kuuerevääril. Ta alustas mõistatamist, üsnagi ebakindlalt, osutades idakaarde. Päästsin ta kimbatusest ja ütlesin, et tulen *aus Reval*. Ta ilme selgines ja joviaalsus taastus hetkega: „Ah ja, natürlich – Reval, Estland, Hansa!” Ta orienteerus silmapilkselt oma sisemisel kaardil, mis pärineb umbes viiesaja aasta tagusest ajast ning oli hansa teadmises väga tugev. Hiljem ta küsis: „Tallinn? Tallinn – Euroopa kultuuripealinn?”

See naeruväärsena tunduv tänavavestlus on mitmekihilisem, kui esmapilgul tundub. Ajalooline teadmine aitab alati orienteeruda tänapäevas, ent seda lubatakse meil sageli unustada. Teine tõdemus on see, et oma maad, oma rahvast, keelt ja kultuuri tutvustades on seda mõistlik teha vastuvõtva poole koode, keeleregistreid, narratiive, mõistesüsteeme tundes ja kasutades. Mitte sõnumi tõlge, vaid tõlke kohandamine, mitte ühetaoline sõnum kõigile, vaid sõnumite kirevus ühe kindla narratiivi teenistuses – muidugi juhul, kui selline narratiiv on rahval ja tema kultuuril olemas.

Minu tänase mõttearenduse pealkiri on „Eesti koduseks üle ilma”. Plaanin välja tuua mõned teesid, pigem küsimused, mida võiksime lahti muukida ühiselt siin, teie abiga. Me räägime eelkõige sellest, kuidas saavutada kodusust – ka võõra seisukohalt – kultuuri ja keele abil. Kui neli aastat tagasi pidasime eelmist konverentsi, oli juttu Eesti ühiskonna sisemistest suundumistest, trendidest. Marju Lauristini ettekandest on meeles seisukoht, et kultuuri ja haritlaskonna peamine loomupärane omadus ja roll olla ühiskonna seesmine tugevdaja on jäänud kiire majandusliku arengu ja majandusliku mõtteviisi varju. Täna, neli aastat hiljem võime küsida – kas vari on kadunud? Majandus jaheneb, aga kas kultuuri on tänapäeval rohkem?

Kui räägime kultuuri välissuhtlusest, on märgata mõningaid arenguid. Aastal 2005 käivitus valitsuse heakskiidul eesti keele ja kultuuri akadeemilise välisõppe programm, on loodud tõised kontaktid rohkem kui kolmekümne välisülikooliga, kus ühel või teisel tasemel õpetatakse eesti keelt. Uue hoo on sisse saanud rahvuskaaslaste programm, mis on suunatud võõrsil elavatele eestlastele. Nimetatud programm on toiminud õieti juba mitmeid aastaid, kuid paraku väga laialivalguval ja segasel kujul. Loodame, et rahvuskaaslaste uuendatud programm saab selgemad raamid, selgema sihiseade, et ka teie, kes teist paljud esindavad väliseesti

kogukondi, leiate paremini tee programmini. Riigi tasandil on hakanud süvenema teadmine, et eesti kultuuri tutvustamine, eesti kultuuri jõuline väljaviimine on oluline, strateegiline tegevus, mis küll ei tarvitse anda kiirelt nähtavaid tulemusi. Kui aga teha seda jonnakalt ja süstemaatiliselt, tugevdab see Eesti rahvusvahelist positsiooni igal juhul. Meie häda on see, et Eestis pole kultuuriekspordi strateegiat erinevalt näiteks soomlastest, kellel taoline kava on olemas olnud juba mitu aastat. Nüüd õnneks töötab väike töörühm kultuuriministeeriumi juures eesmärgiga kaardistada kultuuriekspordi valdkonda, selgitada välja, kes mida teeb, kes mida tegema peaks ja kuidas saada erinevad seltskonnad ka omavahel sihiteadlikult suhtlema. Töörühma kuuluvad kultuuriministeeriumi, Eesti Instituudi, välisministeeriumi ja mõnevõrra ka Ettevõtluse Arendamise Sihtasutuse esindajad. Ent kultuuriekspordi strateegiani on veel pikk maa.

Üks, mis takistab ühtse narratiivi kujundamist, strateegiate väljatöötamist, on see, et oleme postmodernistlikus killustatuse ajas, mis peegeldub ka poliitilises kultuuris. Meie poliitiline mõtlemine praktiliselt kõigis erakondades on pigem killustunud kui koondunud selgete, terviklike ideede taha isegi ühe erakonna raames. Selle näiteks on isegi Vabadussamba kavandamise lugu, kus asju on aetud tükikeste kaupa ja tervikpilt, terviklik ettekujutus samba tähendusest, kas ta liidab või lahutab rahvast, polegi enam justkui kellegi asi. Pole kokku lepitud ühtset narratiivi.

Meid ja teid mõjutab hetkel see, et Eestis on sisemise arengu visioon välja kujunemata – ka kultuuriekspordi vallas. Kuidas peaksime oma kultuuri välismaale viima, mis kujul, kelle kaudu – meil on saatkonnad ja mitmes neist tegutsevad kultuuriatašeed, meil on Eesti Instituudi neli välisesindust, meil on tugev toetuspind Eesti diasporaa näol erinevates riikides. Väliseesti kogukonnad, kes on karastuse saanud aastakümnete jooksul ja kelle oskus tegutseda kodanikuühiskonnana on võib-olla isegi tugevam kui Kodu-Eestis, on vananemas. Poliitilise võitluse positsioon, mis hoidis ärksana, on vajunud möödanikku ja just nüüd on viimane aeg hakata siin Kodu-Eestil koos väliseesti kogukondadega ühiselt tegutsema eesti kultuuri laiema tutvustamise nimel. ESTO-d on olnud aastakümneid Välis-Eesti kõige võimsam sündmus. Viimastel aastatel räägitakse, et ESTO-t tulekski hakata vaid Eestis korraldama. Aga miks nii? On oluline, et ESTO jätkab tiirutamist mööda väliseesti kogukondi, aga mitte ainult väliseestlaste najal, vaid ühise ettevõtmisena Eesti kultuurfestivalidena maailma eri paigus. ESTO-d tuleb avada maailmale, avada selle riigi inimestele, kus ESTO toimub.

Optimistlik pool. Kunagi varem ajaloos pole eesti keelel olnud nii lai kasutajaskond ja nii tugev rahvusvaheline staatus kui praegu. Huvi eesti keele vastu on väga suur, sest Eesti on Euroopa Liidu liige ja eesti keel on Euroopa Liidu ametlik keel. Euroopa

• Eesti koduseks üle ilma •

Parlamendis me võime kõnelda emakeeles. Huvi tuleb ära kasutada, mitte raisku lasta, see oleks äärmiselt ebamõistlik. Selle teemaga tegeleb jõudumööda ka välisõppe programm, mille kaudu toetatakse eesti keele õppijaid suvistel keelekursustel. Tung suvekoolidesse üle maailma on kaugelt suurem kohtade arvust.

Jalutasin Brandenburgi väravate all seoses Berliinis toimunud Euroopa kultuuriinstitiutide aastakoosolekuga. Aastakoosolekul oli tajuda sakslaste hirmu oma keele ja kultuuri taandumise pärast. Minul tekitas see vastupidise tundmuse: meil pole midagi ega kedagi peljata peale iseenda, meil on kõik võimalused alles ees, kui oskame või viitsime neid võimalusi märgata.

Meid huvitavas kultuurivaldkonnas on positiivsed hoiakud praegu Euroopa Liidu tasandil tugevamad kui kunagi varem. On välja töötatud EL Kultuuriagenda ja vastav tegevuskava Euroopa Komisjonile. See kõik on seotud kultuurilise identiteedi küsimustega ja arusaamaga, et Euroopa pisikese maalapina suurte ja ikka endiselt pisut salapärase hiina, india ja islami kultuuriruumide lähistel peab lisaks majanduslikele ja poliitilistele püüdlustele hakkama senisest enam toetuma oma kultuurilisele vundamendile. Nii tugevat sõnumit pole varem olnud ja need sõnumid peaksid julgustama ka meid.

ARUTELU

Mart Meri:

Annan nüüd sõna Ilmi Villacisele, kes on Tartust pärit ja on juba mõnda aega töötanud Soome haridusministeeriumis samas valdkonnas, millega meie täna siin tegeleme.

Ilmi Villacis (Soome Haridusministeerium):

Olen aasta töötanud Soome haridusministeeriumis ja eesti kultuuriga tegelnud umbes kümme aastat tagasi välisministeeriumis.

Mulle jäid eelnevatest ettekannetest meelde mõningad sõnad, millega soovin haakida oma nägemusi ja Soome kultuuriekspordi süsteemi ning kultuuripoliitikat. Esiteks postmodernistlik killustatus, mis samas tähendab ka seda, et elame väikeste võrgustike maailmas, ning et võrgustikes end maksma panna, on tarvis väikseid osakesi, inimesi, kontakte. Näiteks Soome kultuuristrateegia üks praeguse hetke suurimaid väljakutseid on arendada neid inimesi, kes suudaksid vahendada kultuuri välismaal. Isiklikud kontaktid, eriti nendes võrgustikes, on kõige tähtsamad. Ka eesti

kultuuri väljaviimisel on kindlasti need inimesed, kes on välismaal ja võrgustikke enda ümber kasvatavad, kõige tähtsamad osakesed.

Konkurents on välismaal suur. Soome ja Eesti on sarnases olukorras, meie tuntus ja teadlikkus on väike, seda on raske viia turule, kus ei ole nõudlust. Nõudluse peame aga ise tekitama ja nõudlus on sama võrgustiku teene, mis selle nõudluse lõpuks tekitab. Väiksel maal on raske äratada suurt tähelepanu selliselt, et seda mingi maa kõik elanikud teaksid. Kui alustame ühest asjast (galeriist, kontserdiasutusest või muuseumist), viib see lõpuks palju efektiivsema tulemuseni. Soome on viimasel ajal korraldanud päris palju suuri üritusi. Prantsusmaal Pariisis on „100% Soome“ kestnud juba üle kuu aja (kuni juuni alguseni 2008). Toimunud on peaaegu 200 kultuuriüritust ja oleks huvitav teada, mida see kaasa toob ja kas see üldse tasub ära, sest investering sinna on olnud päris suur. Samal aastal on toimunud üritus ka Berliinis – „Helsingi Berliinis“.

Selleks, et läbi lüüa, peab esiteks olema nõudlus, mis tekib teadlikkuse kaudu. Teiseks peab see, mida viia, olema välismaal konkurentsivõimeline, ja konkurents on kõva. Kui Saksamaa tahab oma keelt ja kultuuri tutvustada ja edasi viia, siis Eesti ja Soome peavad võistlema Saksamaaga samal tasemel. Soome ja Eesti peavad olema kavalamad, sest jõudu on vähem.

Soome kultuuriekspordi strateegia erineb võib-olla Eesti strateegiast, mida ma ei tunne nii hästi. Soome kultuuriekspordi strateegia lähtekohad on majanduses, Soome kultuurikonkurentsivõimes, kultuuri positsioonis ühiskonnas ja riigi majanduses. Fakt on see, et loovalade tähendus maailmas kasvab kogu aeg. Viis aastat tagasi Euroopa Komisjoni statistika alusel ületas loovalade käive kahekordselt autotööstuse oma. Kultuur ei ole lihtsalt ajaviide või naljategemine, vaid see on ka riigi majanduses väga tähtis tegur. Sellest lähtub ka ekspordistrateegia. Ekspordistrateegia ei tähenda seda, et riik tahab määrata mingid suunad, mida peab tegema. Tähtis on tulem ning tulem on see, et aastaks 2011 oleks Soome kultuuri osa majandusekspordis kolmekordne praegusega võrreldes. See on peaaegu 10% ekspordist, mis on suur väljakutse.

Tahame tõsta kultuuri positsiooni sellisele tasemele, et see oleks aktsepteeritud kogu ühiskonnas kui võrdne konkurentsitegur ja ka välisekspordis oleks kultuur võrdne teiste aladega. Kultuuriekspordi strateegia on alla kirjutatud kolme ministri (majandus-, välis- ja kultuuriministri) poolt. Põhiline õnnestumise eeldus on see, et selle taga on poliitiline jõud.

Strateegia koosneb kuuest sammust, millest ainult kaks on kultuuri väljaviimine. Ülejäänud on riigisiseseid tegevused: kultuuriettevtluse, kultuuri sisu ja

toote edendamiseks ja parandamiseks ning vahendajate koolitamiseks. Praegu on Soomel vahendajad – umbes sada Soome saatkonda, 16 kultuuriinstituuti, millest neli tegeleb peamiselt teadusega, ainult üks kultuuriinstituut asub väljaspool Euroopat. Kui aga arvestada seda, kuidas maailmamajandus areneb ja kui tähtsal kohal on Aasia, on Soomel kõva töö veel ees. Eesmärk on ka see, et 52 Soome Finpro ehk majandusesindust hakkavad esindama ka kultuuri majanduse osana.

Paar sõna ka Soome välisministeeriumi rollist, mille teenistuses olen kultuuriküsimustega tegelema. Välisministeeriumi roll on peaaegu igal pool sarnane. Kultuur on väike osa, sajast saatkonnast umbes kümnes on tööl kultuuriatašeed, paljud tegelevad ka muidu kultuuriga. Kultuuriekspordi programmis on ühendatud muidugi kõikide jõud – nii instituudid, saatkonnad ja majandusesindused, Soomes kõikvõimalikud ametid, ka firmad, kõik tegutsevad ühise asja eest. See kõlab muidugi paremini, kui see tegelikult on, sest raske on saada kõiki töötama ühise asja eest, ükskõik kui hea see on. Riigisiselt kulub selle selgitamiseks palju energiat, sest mõte, et kultuur võiks olla majanduslikult tasuv, tundub siiani paljudele võõras. Samas kardavad kultuuriinimesed, et kultuurist tehakse toode. Seda tegelikult ei taheta, soovitakse, et kultuur oleks piisavalt kvaliteetne, et võistelda kõikide teiste maade samalaadsete kultuuritoodetega.

Välisministeerium lähtub avaliku diplomaatia strateegiast (*soft power*). Selle osaks on avalikkuse kaasamine diplomaatiasse, mis on äärmiselt tähtis. Üks osa avalikust diplomaatiast on meedia kaudu toimiv diplomaatia. Teine osa on promotsioon, mis tähendab lihtsalt materjalide ja teadlikkuse levitamist. Kolmas on kultuur, aga kultuur on välisministeeriumis lihtsalt majanduslike ja poliitiliste eesmärkide levitamise vahend. Kultuuri kasutatakse ära, aga ka kultuur saab sellest kasu. Kultuuriekspordi programmis üritame kasutada institute ja saatkondi nende vahendajatena, kes loovad pinnase, et tekiks nõudlus Soome kultuuri järgi.

Mart Meri:

Sõnumist tuli välja kultuuri ja majanduse seos. Ka meie kultuuriministeeriumis on väike loomemajandusega tegelev töörühm. See mõte tundub alguses võõras – kuidas kultuur saab olla tootva majanduse osa? Aga on mõned nõksud, mõned olukorrad, kus nõnda arutleda on kasulik. Kultuuri kasutatakse ära, kuid kasu on mõlemapoolne.

Ma ei tahaks veel loobuda diasporaa teemast, ei soovi, et Välis-Eesti teema saalist haihtuks. Tuleme tagasi emakeeleõpetuse teema juurde. Soome on arvatavasti parima hariduskorraldusega riik maailmas. Osa sellest on suunatud väljaspool

Soomet elavatele soomlastele. Juba ligi 80 aastat, alates 1920ndatest aastatest on tegutsenud Suomi-Seura, mille peamine eesmärk on korraldada soome laste kooliõpet väljaspool Soomet. See ei ole puhtalt riiklik süsteem, vaid pigem kodanikuühiskonna ettevõtmine. Väljaspool Soomet on umbes 150 kooli välissoome lastele. Kodanikuühiskonnale omaselt on kohustused ja kulud jagatud asjast huvitatud osapoolte vahel. Soome riigi abistav käsi ulatub nendeni just nimelt Suomi-Seura kaudu.

Ilmi Villacis:

Suomi-Seura toetamine toimub tegelikult kultuuriekspordi büroo kaudu. Soome eripära on see, et palju põhineb kodanikualgatusel. Näiteks on ka kultuuriinstituu did loodud sihtasutustena kodanikualgatuse korras.

Mart Meri:

Nii nagu ka Eesti Instituut on loodud kodanikualgatuse korras.

Ilmi Villacis:

Soomes pole riiklikku organit, kes planeeriks kultuuriüritusi. Kõigil üritustel, mida riik toetab, peab olema vähemalt 50%-line kohalik osalus. Sellel peab olema ka selge jätkustrateegia selle kohta, mis edasi tuleb. Need, kes ise või kellegi vahendusel korraldavad üritusi, vastutavad ise, et kohalik koostööpartner oleks teadlik sellest, mida tehakse. Suurürituste puhul, nagu näiteks Pariisi kultuuriüritus, on juba riiklikud organisatsioonid, mis koordineerivad tegevust.

Mart Meri:

Kultuuriministeeriumi juures tegutseva töörühma üheks ülesandeks on parandada Eestis põhiliste korraldajate suhtlemist. Tihtipeale keegi midagi teeb, aga tema potentsiaalne partner ei tarvitse sellest midagi teada. Tekib palju tühja tööd ja lisakulusid. Korrastamise eesmärgiks ongi parandada omavahelist koostööd.

Samamoodi puudutab see Kodu- ja Välis-Eesti organisatsioonid. Sügisel novembris toimus Tallinnas esinduslik rahvuskaaslaste konverents, mis oli esimene sellelaadne. Kõik tähtsamad, olulisemad ja jõulisemad Välis-Eesti organisatsioonid saatsid konverentsile oma esindajad. Konverentsil sai uuele rahvuskaaslaste programmi redaktsioonile mõeldes käsitletud koostööd just kultuuri ja emakeele vallas. Kodanikuühiskonna tasandil oleks veel küllalt ruumi suhteid tihendada.

Ave Mattheus (Tallinna Ülikool):

Soome kogemusest – te koolitate inimesi, n.ö võrgustike sõlmekesi. Missugused need koolitused on?

Ilmi Villacis:

Programmi raames koolitusi ei korraldata. Koole, kus kultuuriproduutsente koolitatakse, püütakse julgustada kultuurieksporti asjatundjate koolitamiseks. Samuti eraldatakse Euroopa struktuurifondidest raha projektideks, kus koolitatakse vahendajaid. Samuti luuakse juurde töökohti kultuurialal. Kultuurialal koolitatud inimesi on palju, eesmärk on juba kultuurialal tegutsevaid isikuid edasi koolitada, nende oskusi laiendada. Laiendamine toimub erinevates kõrgkoolides, nt Sibieliuse Akadeemias on selline programm nagu *Art Management*. Paljudes teistes ametikõrgkoolides püütakse kultuurialal tegutsevaid isikuid julgustada. Teiselt poolt aga üritatakse majandusülikoolides inimesi koolitada ka kultuurialaselt – majandusalased teadmised neil juba on. Samuti välismaal praktiseerimine, praktika-kohti aitavad leida ka instituudid. Just välismaal praktiseerides tekivad tähtsad kontaktid.

Saima Hinno (Eesti Kool Hollandis):

Aasta ja neli kuud tagasi loodi Hollandis Eesti Kool. Arvestades tänapäevast inimeste liikumist tekkis vajadus eesti kooli järele ning nüüd on see olemas. Kooli loomine on hea näide kodanikuühiskonnast – idee läks inimeste seas liikvele, tegime kohaliku saatkonnaga koostööd. Tugi ei pea alati olema finantsiline, antud juhul oli see toetatav, sai arutada kooli loomise ideed. Saatkonnast liikus info ka välisministeeriumi. Eesti Instituudi [haridusprojektide Toim] toetus oli oluline. Me ei võtnud eeskujuks Eesti koole, vaid suhtlesime näiteks Soome kolleegidega. Praegu tegutseb kool kord kuus pühapäeviti.

Sirle Sööt (Rootsi Eestlaste Liit):

Kuidas leevendada killustatust? Välis-Eesti koolidel ja seltsidel on oma kodulehed. Väga tore oleks, kui Välis-Eesti organisatsioonidel oleks ühtne kultuurisündmuste kalender. Praegu töötab Eestis Riigikantselei juures Ülemaailmse Eestlaste Kesknõukogu ametlik esindaja Eestis, kes võiks vastava lehe loomist koordineerida. Kodulehelt saaksime näha, mida teised teevad, mis kusagil toimub, samuti saaksime vahetada omavahelisi kogemusi.

Ruudu Raudsepp (Eesti Instituut):

See idee on rahvuskaaslaste programmi seltskonna ja Eesti Instituudi vahel tükk aega idanenud. Eesti Instituudil on kultuurisündmuste kalender www.kultuur.info. Asi võiks välja näha järgmiselt: rahvuskaaslaste programmile tehakse oma veebilehekülg, sealt leiata lingikogu Välis-Eesti kogukondade kultuurikalendrite ja veebilehtede kohta. Ülemaailmne Välis-Eesti kultuurikalendri loomise idee on olemas, aga kuidas see kujunema hakkab, ei tea. Kui sellesse soovitakse panustada, siis sünnib sellest tõesti midagi.

Kalju Konsin:

Seoses Tallinna kultuuripealinnaks saamisega tekkis küsimus, kas kultuuriministeeriumil ja välisministeeriumil on ikka täielik ülevaade maailmas meie kultuuriga tegelevatest inimestest. Meedias on kajastatud Järvi perekonna ja Pärdi tegemisi. Samas käis hiljuti meediast läbi teade, et tuntud Toronto arhitekt Tõnu Altosaar, keda kodumaal väga ei teata, projekteerib võimsaid pilvelõhkujaid Dubais. Võiks korraldada näitusi kultuuripealinna ürituste raames. Võiks võtta eeskju Soomest, kes on korraldanud mitmeid tugevaid näitusi oma tuntud arhitektide (nt Saarinen, Pietilä) loomingust. Soome on osanud end rohkem maailmale näidata. Kultuuripealinnaks saamise puhul oleks tore, kui me saaksime kaardistuse kogu maailmas elavatest eesti kogukondade kultuuritegelastest.

Jüri Seilenthal:

Selle üle saab ainult rõõmu tunda, et me ikka avastame oma kuulsaid rahvuskaaslasid üle maailma. Küllap nad jõuavad ühel või teisel viisil meie kultuuriruumi tagasi, kui nad seal praegu ei ole nähtavad.

Ave Mattheus:

Soomes kogemusest jäi kõlama, et oma riigi seas tehakse teavitustööd ja mobiliseeritakse jõude, mis meil on killustatud. Mida saaks teha, kas Eesti Instituut näeb endas võimet korraldada riigisisest teavitustööd? Või kelle pädevuses see oleks?

Mart Meri:

Hetkel korrastame suhtlemist põhiliste partnerite kultuuriministeeriumi, Eesti Instituudi, välisministeeriumi ja Ettevõtluse Arendamise Sihtasutuse vahel. Kui omavahel asjad selged, siis mõistagi kutsume juurde loomeinimesed ja loomingulised liidud.

Ilmi Villacis:

Soomes ei käi ka kõik nii lihtsalt, kõik on saavutatud suure töö tulemusena. Eesti eelis on see, et kõik on alles kujunemisjärgus. Soomes on kõik juba välja kujunenud ning suurt laeva on raske pöörata. Eesti saab otseselt takistusi vältida.

Jüri Seilenthal:

Täiuslikku nimekirja selle kohta, kes on eesti kultuuriinimesed maailmas, on väga raske koostada. Toon veel ühe näite: välisministeerium ei teadnud tunnustatud moekunstnik Oskar Metsavahti seni, kuni ta avaldas soovi saada Eesti aukonsuliks Brasiilias. Selgus, et ta on enda arendatud, praegu maailmas väga edukas ja populaarse kõrgmoefirma pidaja. Soome on hea koht, kust eeskju võtta, aga

• Eesti koduseks üle ilma •

tasub meeles pidada, et Soome on Eestist ka viis korda suurem ja kümme korda rikkam.

Mart Meri:

Seepärast peab Eesti olema Soomest kavalam! Tänan kaasamõtlejaid ja lõpetame efektiivse, ent sihikindla paindlikkuse nimel.

Väliseesti keelest

Jüri Viikberg (Tallinna Ülikool)

Kes on väliseestlased? Kas nende keel on väliseesti keel?

Elu on pidevas muutumises ja muutuda võib ka see, kuidas me mõisteid defineerime. Tavapäraselt on väliseestlasteks peetud eesti päritolu inimesi, kes on välismaal kaua elanud ja/või seal sündinud. Nad on kodumaalt mingil põhjusel lahkunud, ära läinud või pagenud, kuid mitte ainult – väliseestlased on mujal elades seal (hästi) kohanenud või juurdunud, seal on sündinud nende (lapse)lapsed. Varasemates keeleuuringutes näiteks ongi analüüsitud harilikult eri põlvkondade keelekasutust (50–100 või enama aasta vältel), ent viimaste aastate „kiirenevas tempos” ilmnevad hoopis lühemad perioodid. Et saada Migratsioonifondist Eestisse repatrieerumise toetust, peab inimene olema elanud välismaal vähemalt viimased 10 aastat. Ka Rahvuskaaslaste programmist määratava stipendiumi taotlemisel (Eestisse õppima tulekuks) on lävendiks 10 aastat. Kui vaatame uurimusi-artikleid keelekontaktide kohta, leiame neist keelejuhtidena viis ja/või enam aastat välismaal elanud inimesi. Seega – näikse piisavat, kui inimene on välismaal elanud 5–10 aastat, kui juba võidakse hakata tema emakeelt lugema väliseesti keeleks. Siinkohal oleks muidugi soovitatav, et koodivahetuse pähe ei võetaks asukohamaa keele (veel pooleli oleva) omandamisega seotud õppijaseiku.

Kas sellest ajast (5, 10 või 50–100 välismaal elatud aastat) piisab, et olla väliseestlaseks peetu? Ilmselt mitte ilmtingimata. Viie või kümne aastaga ei tarvitse eestlasest veel väliseestlast kujuneda, kuid pikemas perspektiivis võidakse juba vahet teha „vanadel” ja „uutel” eestlastel, nagu näiteks Kanadas. Arvestada tuleks veel selliseidki seiku, et välismaal elavate eestlaste järglased ei tarvitse olla sama keelega ega samast rahvusest vanemate järeltulijad. Kui mängu tulevad segaabelud ja -perekonnad ning lisaks veel mitu põlvkonda, nagu näiteks Venemaa eestlastel Siberis, siis on tegu otsekui sõlmsuguvõsadega. Suguvõsas, kus on esindatud eesti ja läti ja soome või eesti ja vene ja saksa emakeel, kus inimene mäletab, kuidas ta rääkis näiteks vanaemaga läti keelt ja mõne teise sugulasega soome keelt, ei ole emakeele ega rahvuskuluvuse määratlus enam väga ühene. Loeb pigem see, kelle hulka inimene end ise identifitseerib, kusjuures enesemääratlusi võib olla rohkem kui üks.

Tänapäeva nn Euroopa ühiskodu olukorras oleme hakanud harjuma ka tõsiasjaga, et inimesel võib olla mitu kodu (ja mitte üksnes Eri Klasil). On küllalt eestlasi, kes töötavad välismaal ning pendeldavad välismaa ja Eesti vahet. On küllalt neid väliseestlasi, kes on taastanud/soetanud elamise Eestis ning pendeldavad välismaa ja Eesti vahet. Neil juhtudel oleks ehk targem pärida, kuidas selline (välis)eestlane end ise nimetab. Enamasti (lihtsalt) eestlaseks.

Nii nagu väliseestlase puhul ei ole hõlmavat üksühed määratlust, ei saa ka väliseesti keele puhul rääkida homogeensest keeletarvitusest, mingist „harju keskmisest” eesti keelest. Saame arvestada eri isikute kõnekeelega, arvukate isikukeelte ehk idiolektidega, millele on hakanud enamal või vähemal määral külge asukohamaa keele kõla.

Kas teame, kui palju on väliseestlasi?

Ühtekokku päris täpselt ei tea. Üheks põhjuseks on inimeste liikuvus, teiseks kindlasti erinev arvestusalus. On riike, kus rahvaloendustel registreeritakse ka rahvus – nt Venemaal elas 2002. aastal 28 113 eestlast, Ukrainas 2001. aastal 2868 eestlast. Rahvaloenduse ametlikke arve on aga väheste riikide ja piirkondade kohta. Rohkem on riike, mis arvestavad inimeste kodakondsust, sünnikohta või päritolu – nt Soomes elas 2006. aastal 17 599 Eesti kodakondsusega inimest. Et Rootsi arvestab inimeste sünnimaad, siis eesti pere Rootsis sündinud lapsed lähevad rahvastikuregistrisse rootslastena. Veel keerulisem on fikseerida eestluse määra kolmandas põlves, olgu Rootsis, Kanadas vm. Niisiis võime statistikale tuginedes väita seda, et tänapäeval on vähemalt viis riiki, kus elab üle 20 000 eestlase: Kanada, Rootsi, Soome, USA ja Venemaa. Lisaks võime välja tuua tendentse, et on riike ja alasid, kus eesti keele kasutamine näitab vähenemistendentsi, nt Ukraina, Venemaa,

Kaukaasia, ning on piirkondi, kus eestlaste arv kasvab ja eesti keele kasutamine rohkeneb. Meie naaberriigis Soomes näiteks elas 2006. a ametliku statistika järgi 17 599 eestlast, aga nüüdseks on nad juba ületanud 20 000 piiri. Samuti on eestlaste arv kümnekonna aastaga jõudsalt kasvanud Belgias, nagu ka Saksamaal, Taanis, Inglismaal ja teistes Euroopa riikides. Ametlik statistika jääb tegelikust elust maha. Me ei tea, kui palju eestlasi on praegu välismaal tööl, õppimas või lapsi kasvatamas, sest nende tegelik arv ametlikus statistikas ei kajastu. Üsna kindlalt võib öelda, et välismaal elab vähemalt 150 000 eestlast. On aga võimalik, et see number väljendab pigem väliseestlaste arvu ning et väljaspool Eestit elavaid eestlasi on rohkemgi.

1918. a seisuga oli väliseestlasi ligi 200 000 ja kui ka seda taset edaspidi ei ületata, siis mingi hulk eestlasi jääb väljapoole Eestit elama kindlasti edaspidigi. Olulisteks keskusteks on saanud suurlinnad või metropolid, kuhu eestlased on koondunud ning elama jäänud – näiteks Toronto, Stockholm, Hamburg, Peterburi või Omsk. Selliseid n.ö eestluse keskusi leidub juba mitmel mandril. Võib vabalt juhtuda, et kui eestlased näiteks Lõuna-Aafrika Vabariigis lõpetavad oma aktiivse töö(mehe) elu ning soovivad jätkata eestilikumas elukeskkonnas, siis kolivad nad näiteks Stockholmi või Torontosse ega tarvitse naasta ilmtingimata Eestisse.

Millal saab eesti keelest välismaal väliseesti keel?

Vähe on riike, kus eestlased on elanud järjepidevalt ja sedavõrd kompaktselt, et eesti keel on ulatunud vähemalt neljandasse sugupõlve. Sageli on järjepidevust toetanud migratsiooni jätkuvus, nii et „vanade“ eestlaste kõrvale on Eestist saabunud „uusi“, olgu see Venemaal, Kanadas või Argentinas. Niisugusteks omaette arenguteed läinud keelevariantideks, eesti keele erikujudeks, millel Kodu-Eestis täpset vastet ei olegi, on seni peetud vaid rootsieesti ja siberieesti keelt (st kokku kirjutatult ja väikese algustähega). Ehk tekib neid juurde. Muid keelevariante nimetatagu aga näiteks eesti keel Belgias või Belgia eesti keel, eesti keel Soomes või Soome eesti keel jne. Siis on tegu Belgias, Portugalis, Iirimaaal vm kõneldava eesti keelega, mida kasutatakse ka Eestis. Siberi puhul peaks esile tõstma seda, et sinna pole (kõik) eestlased läinud vabatahtlikult, eestlasi on sinna sattunud-sõitnud Eesti eri paigust, mistõttu pikaajaline kooselu on viinud niisuguse omaette keelekuju, siberieesti keele tekkimiseni. Analoogiline on rootsieesti keele juhtum, sest ka Teise maailmasõjaga seoses Rootsi jõudnud eestlased olid pärit Eesti eri paikadest. Rootsis on eesti keel ulatunud neljandasse põlvkonda, Siberis aga koguni kuuendasse-seitsmendasse.

Eesti keelt ja keeles õpitakse paljudes riikides. Mis seda motiveerib?

Tõepoolest, eesti keelt ei räägi välismaal üksnes väliseestlased. Välismaalaste puhul on kindlasti tegu eeskätt isiklike motiividega. Ollakse kas osaliselt eesti juurtega,

ollakse Eestist huvitatud või Eestiga (juba) seotud – on tekkinud eesti sõbrad, eesti intiimsõbrad, on loodud ärisuhted Eestiga. Väga sageli võib tegu olla ka akadeemiliste põhjustega, sest eesti keel kui soome-ugri keeli on vajalik distsipliin kõikides ülikoolides, kus tegeldakse kas soome-ugri keeltega või keeletüpoloogiaga. Viimasel ajal on tekkinud lisaks poliitilisi motive, sest Eesti on Euroopa Liidu liige ning näiteks Kanada või Austraalia eestlastel võimaldavad Eesti-sidemed liikuda viisavabalt kogu Euroopas.

Kas Kodu-Eesti saaks väliseestlastest milleski eeskuju võtta?

Väliseestlaste keelega on tegeldud pikemat aega ning iseloomulikke näiteid Rootsi kohta on avaldatud juba 1950.–1960. aastatel. Ilmneb kujukalt, et tehnikauudiste, uute moenähtuste või igapäevaelu uudisajadega on väliseestlased kokku puutunud varem kui eestlased Eestis. Sõnu võeti rootsi keelest, nt *kulspetspenna* 'pastapliats', *nüloon* 'nailon', ja võõrsõnu hakati tõlkima-mugandama laensõnadeks, nt *helilindistaja* (< rts bandspelare 'magnetofon') või *teismeline* (< tonårig). Esmalt väliseestlaste keelde ilmunud ja hiljem Eestis üldtuntuks saanud sõnu on veel *ridamaja*, *kohvipaus* ja *uusrikas*, Rootsi eestlaste omaloomingu näiteks on *krunts* ('kroon') ja *mutikas* ('metroo(rong)'). Et väliseestlased on säilitanud loomuliku keeletunnetuse ja mugandavad võõrsõnu oma keelesüsteemi julgelt, seda kohtab mujalgi. Eesti kirjakeele *arbuus* ja *garaaz* näiteks on Siberi eestlastel *arbus* ja *karas*.

1990ndate aastate algul ühe Ameerika eestlasega kirju vahetades jutuks ka keeleküsimumed. Mees leidis, et eesti vasted tuleks leida sõnadele, mida nad kasutavad ingliskeelsetena. Uudissõnadena eesti kirjakeelde pakkus ta *kramp* ehk *krambits* ('paberite traadikesega ühendamise vahend'). Nende asemel on meil juurdunud *klambrilööja* ehk *klammerdaja* ning uuema variandina ÕS-is *klammerdi*. Et USA-s sai sularaha juba tollal n-ö seina seest, pakkus Ameerika eestlane eesti keelde *rahala*, *masinpankiir* või *kiirpank*. Meil on kasutusel siiski *sularahaautomaat* ja *pangaautomaat*. Neid sõnu on võimalik isegi dateerida. 1993. aastal asutas Hansapank Kaardikeskuse AS-i ning *pangaautomaadid* ja *pangakaardid* tulid Eestis käibele 1995. aastal. Siit moraal – uusi sõnu, termineid, nimetusi on loomulik võtta kasutusele siis, kui need uued asjad tulevad. Uusi sõnu või termineid juba ette (otsekui kuhja) valmis varuda ei anna.

Mida võiksid väliseestlased oma keeles märgata?

See on valdkond, mida tunnevad kõige paremini väliseestlased ise. Et elu toob pidevalt juurde uut sõnavara, siis kasutatakse sageli ja palju võõrsõnu. Nii võib juhtuda, et uued võõrsõnad jäävad käibele ja söövad vanad välja. Õeldakse *opinioon*, mitte arvamus, ja *kollisioon*, mitte kokkupõrge, õeldakse *meriit* ja *gratuleerima*. Uued sõnad võivad sageli olla (pisut) teise tähendusega, millest tekivad tähendusnähked – Rootsi eestlasele tähendab *humanist* humanitaari, *meditsiin* ravimit või

konkurss pankrotti ja Soome eestlasele tähendab *hütt* kajutit. Vahel võivad tekkida isegi kahepoolsed „sõnamängud”. Kui parlamendisaadikut nimetati Venemaal *tiputaadiks* ja ta selle „taadi” asemel palus end *saadikuks* nimetada, olid Venemaa eestlased hämmastunud, sest *saadik* tähendab nende jaoks lasteaeda (< vn *садик*). Küllap on tähendusnihked paratamatud, nagu ka lisanduvad toortõlked, tühi- ja täitesõnad.

Last, not least. Laste puhul on väga oluline, et nad saaksid rääkida eakaaslastega omas keeles ja veel enam – et lastel oleks ka oma släng. Eesti laste släng ei tohiks piirduda üksnes kodumaaga, vaid see on ääretult oluline ka mõnes teises riigis ja muutunud oludes.

Kas keelt on vaja korraldada?

Peeter Päll (Eesti Keele Instituut)

Meie keeleteadus läheb järjest mitmekesisemaks, keelde tekib üha uusi rühmakeeli, registreid, stiile või keeletesandeid. Nende kasutamine pole alati selge. Tänapäeva keelele on tüüpiline, et erinevaid registreid kasutatakse koos. Vanasti olid kirja- ja kõnekeel erinevad, praegu on need segunenud, näiteks SMS, ning nende kahe mõiste piiritlemine on raske. Keele risustumise mulje tuleneb sellest, et elame demokraatlikus ühiskonnas, keelt ei retsenseerita ja seda võib kasutada, kuidas soovime. See toob nähtavaks normitud keele ja tegeliku keele vastuolu. Kirjakeele enda mõiste vajab samuti täpsustamist, see pole ainult nõ normikohane keel, vaid laiem mõiste. Keel küll mitmekesisust, tekib uusi keeletesandeid või -registreid, see ei kaota aga ära kirjakeele reeglistatud tuumosa, sest ühiskonnas on selle järele vajadus. Näiteks haldus- ja õiguskeel – seadustes kirjutatu peab kõigile olema üheselt mõistetav. Koolisüsteemis peame mõtlema, millist keelt lastele õpetame, millist eesti keele kui võõrkeele õppijatele, seal peavad olema ühtsed lähtealused. Koolis tuleb õpetada loomulikku keelt, mitte õpetada ajas maha jäänud väljendeid. Teadus- ja tehnikakeel eeldab täpsust, seegi on normitud keel. Tarbetekstid on avalikkusele suunatud – nendel on standardne kuju. Hägusam on rääkida ootustest avalikus keeleteaduses, kus piir jääb paratamatult ebaselgeks, kus inimesed arutlevad selle üle, millal midagi sobib kasutada. Kõigi keelevormide puhul võib täheldada ka erisusi. Halduskeel kipub irduma üldkeelest, levib umbmäärane kantseliit. Koolisüsteem peab keelt lihtsustama ning eeldab selgeid reegleid, mida tegelikkuses anda ei ole sageli võimalik. Teadus- ja tehnikakeele puhul on oskussõnavara, mis kirjakeele arengut mõjutab; esineb probleeme, mis üldkeeles välja ei tule. Kui ühiskonnal on eeldused ja vajadused ühtse kirjakeele järele, siis need ajas muutuvad. Meilide algusaegadel oli see üks suhtlusviise, mis näitas keelt kõige kõnekeelsemas vormis. Meilid on aga nüüd muutunud mh ametlikeks kirjadeks ning nendeski kasutatakse standardselt korrektset keelt. Võrdluseks toon soome keele korralduse. Pirjo Hiidenmaa on kirjutanud oma teoses, et soome keel ei kao, seda osatakse praegu mitmekülgsemalt kui kunagi varem. Kirjakeele kirjeldamine (mis kuulub, mis ei kuulu kirjakeelde), kokkulepped õigekirjutuses, hea tekstiloomed edendamine, mis eeldab ulatuslikku uurimust tegeliku keeleteaduse kohta, demokraatlik keelepoliitika, mida on raske lahutada muudest tegevustest – need on soome keelekorralduse märksõnad. Kirjakeele kirjeldamine, mis viitab rohkem keelekorraldaja ülesandele, pole mitte enam niipalju suunamine ja soovimine, vaid selle äratundmine, mis on ühiskonnas normiks kujunemas. Head keelt pole olemas, on olemas inimesed, kes hindavad keele erinevaid vorme.

Eesti keele korraldusest. Kuidas ühiskond keelekorraldust vastu võtab? Keelekorraldaja ülesanne on anda keelekasutajale abivahendeid iseseisvaks eneseharimiseks, keele kasutamiseks, abiks on sõnaraamatud, andmebaasid, käsiraamatud. Kui inimene ise ei oska leida, saab keelenõuannet küsida. Keelekorraldaja peab teadvustama, et tema rolli ühiskonnas vahel umbusaldatakse. Selleks on mitmeid põhjusi. Kaugemalt ajaloost võib tuua näite, kus oli arutelu, kas meil on linnas tänavad või uulitsad, tookord jäid „uulitsat“ pooldavad keelekorraldajad kaotajaks, tavainimesed eelistasid „tänavat“. Ühes Johannes Aaviku artiklis esitati ka soovitus teha käänete abil vahet, et elatakse Raua tänavas, aga liigutakse tänaval. Tegelikult keeles seda eristust ei järgita, kasutame iga liigisõna puhul tavaliselt emba-kumba, nt elan Vabaduse väljakul, elan Raua põigus jne. Seal pole võimalikki sisulist vahet teha. 1999. a õigekeelsussõnaraamat ei näe selles probleemi, võib kasutada mõlemat vormi. Hiljaaegu oli katse muuta paari võõrsõna õigekirjutust, ent selgus, et tänapäeva võõrsõnade ortograafia on suhteliselt hästi kinnistunud. Ollakse valmis kasutama võõrsõnu isegi pigem tsitaatsõnadena, mitte mugandama. Emakeele Seltsi keeleteoimkond otsustas 1990ndatel, et sõna „pension“ võib kirjutada ka *j*-iga, nagu näiteks sõnad „misjon“, „portsjon“, kuid seda kasutama ei hakatud, ning uues ÕSis soovitus enam pole. Norming pakutakse välja, aga kasutusele see ei tule.

Keelekorraldus võib vahel tunduda eluvõõrana ning keelenõuandjal on siis raske olla veenev ja soovitada vorme, mida tegelikult ei kasutata. Samas tekivad soovimatud tähendusnihked. Näiteks „testima“, mis praegu on sageli kasutusel proovima, katsetama, kontrollima jne tähendustes. Tuleb vältida, et keelekorraldust ei võrdustataks vigade tagaajamisega, korrektorlusega. Ühe ajalehe toimetus küsis, kas keelenõuandjad annaksid tõrjutavate sõnade loetelu, mida ei tohi kasutada, kuid sellist loendit ei saa anda, sest moesõnad pole alati sobimatud. Kasutus sõltub tekstist. Keelekorraldajal võib olla raske, kui talle meenutatakse aastakümnetaguseid jäiku seisukohti, mida varem keelekorraldajad on esitanud. Ent keelekorraldus on aegade jooksul teisenenud – tänavu täitub 100 aastat sellest, kui 1908. a said Tapal kokku Eesti Kirjanduse Seltsi ja Eestimaa Rahvahariduse Seltsi esindajad, et pidada nõu keeleteemal. See kohtumine on praegu tuntud Tapa keelekonverentsi nime all. Sarnased konverentsid toimusid hiljem Tartus ja Tallinnas. Sellest alates tekkis enam-vähem järjepidev traditsioon. Ent juba Eesti Kirjameeste Seltsi koosolekul 1872. a arutati keeleküsimusi. Mida koosolekul arutati ja mis on sellest järele jäänud, on praegu hea võrrelda: näiteks kas kasutame „hea“ või „hää“, „pea“ või „pää“. Jakob Hurt soovitas „hää“, tavakasutuses oli aga „pea“ ja „hea“ (ÕSis on praegu mõlemad, valdav vorm on muidugi „hea“, „pea“). Soovitati pikka õ-d, näiteks „mööök“ (mitte „mööek“). Rõhuliite *-ki* ja *-gi* reegel on ka praegu kasutusel – see oli Jakob Hurda ettepanek. Lõpu *-sti* asemele *-ste* – näiteks „selgeste“ – seda pole kasutusele

• Kas keelt on vaja korraldada? •

võetud, samuti pole järgitud soovitus -*mini* asemel kasutada *mine*-lõppu – näiteks „õigemine”. Veel üritati korrastada *h* kasutamist sõna alguses, aga sealgi ei jäänud kõik soovitused püsima.

Keelekorraldaja rollist tänapäeva ühiskonnas: ta peab keelekasutajale suutma selgitada, et eesti keel on mitmekesine, seda ei tasu karta ja tuleb osata kasutada; et on ühtne kirjakeel, mille abil pääseb keelekasutaja osa võtma ühiskonnaelust teistega võrdsel alusel; peab hoiduma keelamisest ja käskimisest; keel muutub – keelekorraldaja peab seda arvesse võtma ning kõik muutused tasakaalukalt läbi vaatama.

Millist eesti keelt õppida ja õpetada?

Renate Pajusalu (Tartu Ülikool)

Ettekande eesmärgiks on ärgitada konverentsist osavõtjaid tööpajas arutlema küsimuse üle, millist eesti keelt ja milliseid keele kasutuse aspekte tuleks õpetada, kui on teada, et aega on vähe ja eesmärgiks on õpilased võimalikult kiiresti suhtlema saada.

Teoreetiliselt eristatakse keele omandamist ja õppimist. Omandamine on loomulik keele kasutuselevõtt, mis toimub ilma õpiku ja õpetajata, õppimine on peamiselt juhendatud ja klassiruumis toimuv protsess. Tegelikuses on muidugi õppimise ja omandamise vaheline piir hägus ja nende vahel ei tehtagi alati vahet.

Keeleõppijal/omandajal on nii omandamise kui õppimise korral tarvis omandada nii keele süsteem kui ka see, kuidas seda keelt kasutatakse. See kehtib nii keele omandamise kahe äärmuse – emakeelt omandava lapse ja klassiruumis keelt õppiva täiskasvanu – kui ka iga muud tüüpi keeleomandamise olukorra kohta. Iga keeleõpetaja küsib endalt ilmselt vähemalt mõnikord argitöö vahele ka keeleõpetuse põhiküsimusi: missugust keelt õpetada? Kuidas õpetada seda, kuidas seda keelt kasutada?

Igal keelel on hulgaliselt allkeeli, mida kõneldakse erinevates olukordades. Igal allkeelel on põhimõtteliselt oma süsteem. Kui süsteemi all mõtleme sõnavara ja grammatikat, siis võivad eri allkeeled üksteisest erineda mõlemas osas, kuigi sõnavara erinevus on muidugi tavalisem.

Kes peaks otsustama, missugune allkeeltest on kõige sobilikum? Üldjuhul otsustab seda õpetaja või õpikute autor. Tegelikult peaks seda küsima emakeele kõnelejal, kes pole lingvist, vaid tavaline emakeele kõneleja. Õpitakse ju selleks, et suhelda tavalise keele kõnelejaga, mitte õigekeelsussõnaraamatuga. Tavaline emakeelne kõneleja ei oska tavaliselt vastata küsimusele, milline just peaks olema keel, mida ta võõrkeelena kõnelejalts kuulda tahaks, aga võib-olla saaksid keele uurijad sellele küsimusele vastata?

Tegelikult seisab allkeele valiku probleem ka iga lapsevanema ees – kas lapsega peaks rääkima hoidjakeelt või täiskasvanupärast keelt? Vanemad on erineval arvamusel, mõned arvavad, et peaks kohe lapsega rääkima nii nagu täiskasvanuga, sest mingis mõttes tähendab ju hoidjakeele omandamine topeltõppimist. Tegelikult arvatakse, et ka hoidjakeelel on oma funktsioon, nimelt lapse ja täiskasvanu vahelise kontakti hõlbustamine, samuti teatud korduvate konstruktsioonide harjutamine.

• Millist eesti keelt õppida ja õpetada? •

Kas õpetajatena peaksime rääkima ka hoidjakeelt, st lihtsustatud grammatilise struktuuriga keelt? Või peaks õpetaja nii ise rääkima kui õpetama kohe ka keerulisemaid konstruktsioone? Kas näiteks võiks algajatele õpetada „ma olen 23 aastat vana“, selle asemel, et õpetada kohe grammatiliselt palju keerulisemat „ma olen 23-aastane“? Samuti võiks näitena mõelda eesti keele morfoloogia õpetamise ühe probleemi üle: millist mitmuse osastavat õpetada? Eesti keele standard lubab moodustada *sid*-vorme paljude sõnade puhul, mida argikeeles, välja arvatud murdelise taustaga argikeeles, tavaliselt ei kasutata (näiteks *õunasid*, *metsasid*, *laudasid*). Kas võime õpetada, et moodustage kõikidest võimalikest sõnadest *sid*-vorm, kuna see on lihtsam, kuigi see ei kõla emakeelsele kõneleja loomulikult?

Tutvustan lühidalt Elle Vaimanni ühest uurimusest, kuidas emakeelne kõneleja parandab võõrkeelena eesti keele kirjutaja vigu. Emakeelsetele katseisikutele, kes ei olnud lingvistid, anti hulk lauseid, mis on esinenud vene emakeelega üliõpilaste eestikeelsetes kirjandites. Vajadusel tuli parandada lausetes vead. Eesmärgiks oli välja selgitada, millised vead häirivad emakeelset kõnelejat rohkem ja millised vähem. Põhimõtteliselt võiks ju keele õpetamisel lähtuda sellest, et keeleõpetuses peaks peatähelepanu suunama nendele vigadele, mis emakeelset kõnelejat kõige enam häirivad, ja jätta vähemhäirivad vead hilisematesse õpingutesse. Tööpajas oleks huvitav arutleda selle üle, kas, ja kui jah, siis milliseid seda tüüpi uurimusi eesti keele õpetajad eesti keele uurijatelt ootaksid.

Keelekasutuses on erinevaid aspekte – sotsiaalsete suhete väljendumine keeles, kultuurilised eripärad keelekasutuses. Kui palju ja millisel õpingute astmel peaks aga õpetaja õpetama eesti keele kasutusseaduspärasusi, näiteks viisakusvahendeid? Seda, kuidas me vormistame erinevaid kõneakte, kuidas paluda, kuidas tänada, kuidas „aitäh“ öelda, kuidas pöörduda teise inimese poole, kuidas rääkida kolmandatest isikutest, millises situatsioonis mida tohib ja mida ei tohi jne. Keele kasutuses on väga palju erinevaid aspekte. Ühelt poolt rõhutatakse, et keeletunnis tuleb rääkida, keda teietada ja keda sinatada, tuleb rääkida, kuidas inimese poole pöörduda, kas kasutada pöördumissõnu *härä* ja *proua* või mitte jne. Teise keele omandamise teoreetilistes käsitlustes on tihti kuulda üha uusi ja uusi olulisi keelekasutuse aspekte, mida tuleks ka keeletunnis õpetada. Aga teisest küljest on õpetajal ja õppijal alati aeg piiratud. Mis on tähtsam õpetajale ja õpilasele – kas saada hulk infot selle kohta, kuidas keelt kasutada, või oleks vähemalt alguses tarvis keskenduda grammatikale ja sõnavarale ning piirduda ainult kõige olulisemate kasutusaspektidega?

Oleme uurinud pöördumivormide *sina* ja *teie* kasutamist eesti ja vene keeles. Koos Karl Pajusalu, Birute Klaasi ja Virve Vihmaniga võrdlesime eestlaste ja venelaste

arvamust selle kohta, kelle poole pöördudes ütlevad nad *sina* ja kelle poole *teie*. Peamine erinevus on pöördumine endast vanemate, aga hästi tuttavate inimeste poole: venelased teietavad endast vanemaid inimesi peaaegu alati, ka siis kui need on näiteks sugulased, eestlastel teietavad väga häid tuttavaid ainult vanuse erinevuse tõttu vaid mõnikord. Seega on eesti ja vene pöördumistavades selgeid erinevusi. Kas peaks nendega tegelema juba õppetöö alguses, sest pöördumine teise inimese poole on ju vältimatu algkursuse teema? Või leppida sellega, et õpilane teeb paratamatult alguses sotsiolingvistilisi vigu, kuid talle antakse need andeks?

Täiskasvanud keeleõppija häbeneb oma vigu ja kardab rumal välja paista. Teiselt poolt teab ta ka, et tänapäeval on peaaegu igaüks olnud teise keele kõnelejaks ja kõigil on sellest olukorrast oma kogemus. Eelnimetatud uuringust selgus veel, et venelased ja eestlased ei näinud omavahelises suhtluses mingeid kultuuridevahelisi probleeme, ikka vastati, et kui keelt oskaks, oleks kõik suhtlusega korras. See näitab, et kui keeleoskust ei ole, ei ole mõtet ka liigselt aega kulutada kultuuri-erinevuste õpetamisele. Kultuuri õpetamise võiks jätta pisut hilisemaks, sest peatähtis on keel ise.

Eesti keele arendamise strateegia (2004–2010) seire II

Birute Klaas (Tartu Ülikool)

Eesti keele arendamise strateegia (2004–2010), edaspidi EKAS, kiideti heaks vabariigi valitsuses 5. augustil 2004. Keelevaldkonna strateegiliste eesmärkide püstitamisega väljendas riik oma selgelt sõnastatud suhtumist: eesti keele kui rahvusliku ja riikliku identiteedi aluse hea käekäik on Eesti vabariigi jaoks äärmiselt oluline. EKASi tegevuskavva kuulub ka seatud eesmärkideni jõudmise vahekokkuvõtete tegemine, et analüüsida edenemise edukust ja tuua välja ülesannete täitmist takistavad tegurid. Vahehindamine ehk seire on Eesti keelenõukogu (EKN) ülesanne. 2006. aasta lõpuks valmis strateegia kahe esimese aasta tulemusi iseloomustanud vahekokkuvõtte, käesolev seire võtab kokku 2007. ja 2008. aasta saavutused ja vajakajäämised. Seire on esitatud EKASi struktuuri järgivalt: iga peatükk algab strateegilise eesmärgi meenutamisega, millele järgneb tegevuste lühiiseloostus, täidetud, täitmisel olevate ja täitmata ülesannete loetelu. Analüüsitud on ka täitmist takistavaid tegureid ja lisatud ettepanekud, kuidas protsessi edasi juhtida.

Seire (nagu ka strateegia) on jagatud 14 peatükiks:

Eesti kirjakeel. Eesti keelekorraldus

Eesti kirjakeel. Eesti keele kaitse ja järelevalve

Eesti kirjakeel. Eesti keele mainekujundus

Eesti kirjakeel. Haridus ja eesti keele õpe. Eestikeelne üldharidus

Eesti kirjakeel. Haridus ja eesti keele õpe. Muukeelne haridus

Eesti kirjakeel. Haridus ja eesti keele õpe. Kutseharidus

Eesti kirjakeel. Haridus ja eesti keele õpe. Kõrgharidus

Eesti keele uurimine ja keelekogud

Eesti keele keeletehnoloogiline tugi

Eesti keele erikujud. Eesti keele piirkondlikud erikujud

Eesti keele erikujud. Väliseestlaste keel

Eesti keele erikujud. Viipekeel ja keeleliste erivajadustega inimeste keelekasutus

Eesti keel ja teised keeled

Eesti keele arendamise strateegia (2004–2010) rahastamise põhimõtted

Seireperioodil toimus Eesti keelevaldkonnas paljugi märkimisväärset.

1. Eesti kirjakeel. Eesti keelekorraldus.

Eesmärgid: tagada eesti kirjakeele kvaliteet ning aidata kaasa, et hea eesti keel saaks üldkasutatavaks; tagada hea eesti oskuskeel.

Üldkeelekorralduse ülesannete täitmist on soodustanud pika töökogemusega keskse palgalise struktuuriüksuse (2008. aastast Eesti Keele Instituudi keelekorraldusosakond) olemasolu ja viimaste aastate stabiilne rahastus.

Oskuskeelekorralduse areng paaril viimasel aastal on olnud väga kiire ja tõhus tänu riiklikule toetusele, loodud on vastav struktuuriüksus (EKI terminoloogiaosakond) ja aktiveerunud terminoloogiaselts; nimekorralduses on õigusloome kõrval üha enam tegeldud nimekorralduspõhimõtete propageerimise ja juhendmaterjalide koostamisega. On

- koostatud keelekorraldusvahendeid (ilmusid ÕS 2006, „Eesti keele käsiraamatu“ uus trükk jm) ja arendatud keelehoolet, eriti veebis;
- loodud ametikeele edendamiseks mõeldud keelehooldekeskus Tartus;
- käivitatud laiahaardeline eestikeelse terminoloogia toetamise programm, toetust saavad terminikomisjonid, terminibaaside arendamine, terminiõpe kõrgkoolis jne.

2. Eesti kirjakeel. Eesti keele kaitse ja järelevalve.

Eesmärk: luua tingimused kõikide EKASis kavandatud tegevuste elluviimiseks avaliku keelekasutuse õigusliku reguleerimise, keelenõuete täitmise kontrolli ning õiguslikust reguleerimisest väljapoole jääval alal toimuvate keelestrateegilistele eesmärkidele vastavate tegevuste stimuleerimise kaudu.

- Keeleõigusliku keskkonna muudatustest väärrib eraldi rõhutamist, et põhiseaduse preambulis lisati säte, mille kohaselt peab riik tagama eesti keele säilimise läbi aegade.
- Algatati uue keeleseaduse väljatöötamine.

Tõhusamaks muutus erinevate institutsioonide vaheline keelealane koostöö, lisaks Keele Infolehe ilmuma hakkamisele leiab keeletemaatika meedias üha enam kajastamist.

Siiski on veel valdkondi, mille ebapiisav reguleerimine takistab eesti keele kui riigikeele toimimist kõikides eluvaldkondades, seda nii asjaajamise ja tarbijateabe osas kui ka sellistes demokraatia toimimise seisukohalt olulistes valdkondades nagu valimisreklaami keelsus ning rahvaesindajate ja kohalike omavalitsuste valitavate tippametnike eesti keele oskus. Endiselt teeb muret ajakirjanduskeele kvaliteet.

3. Eesti kirjakeel. Eesti keele mainekujundus.

Eesmärk: luua eesti keele mainekujunduse süsteem ja arendada välja teaduslikult põhjendatud mainekujundustegevus.

• Eesti keele arendamise strateegia •

Keelealase mainekujunduse ülesanne on suurendada keeleteadlikkust, kujundada keelehoiakuid ja populariseerida head keelt ühiskonnas laiemalt, et tagada keelele soodne maine kasutajate hulgas ja kõrge staatus ühiskonnas tervikuna.

Hinnates eesti keele mainet kujundavaid tegureid, tuleb kõige olulisemana märkida rahvuslike ja konservatiivsete väärtuste märgatavat esiletõusu 2007. aastal. Ühiskondlikest muutustest tingitud positiivseid eelhoiakuid eesti keele suhtes tuleks kindlasti rakendada muutuste saavutamiseks kahes eesti keele kasutust puudutavas võtmevaldkonnas: kõrghariduses ja infotehnoloogias.

- Identiteedi- ja väärtustealase tegevuse rahastamine Haridus- ja Teadusministeeriumi kaudu on oluliselt kasvanud.
- Toimuvad regulaarsed emakeeleõpetajate konverentsid, millel käsitletakse identiteediarendust ja väärtuskasvatust emakeeleõpetuse vahendusel.
- 22. septembril 2007 loodi Otepääl Margusel Eesti Noorte Keeleorganisatsioon.
- „Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS 2006“ on tehtud tasuta kättesaadavaks internetis.
- Kultuurilehe Sirp lisana hakkas ilmuma Keele Infoleht.

4. Eesti kirjakeel. Haridus ja eesti keele õpe. Eestikeelne üldharidus.

Eesmärk: tagada põhikooli- ja gümnaasiumilõpetajate hea eesti keele oskus ja positiivne hoiak eesti keele suhtes.

Üldhariduse valdkonnas väärrib rõhutamist, et koostatava riikliku õppekava projektis tähtsustatakse eesti keelt senisest enam, samas ei ole selle õpetamiseks ettenähtud tundide arvu kavandatud õpetajaskonna soovitudele vastavalt.

- Koostamisel on uus riiklik õppekava, milles rõhutatakse kõikide aineõpetajate rolli eesti keele õpetamisel.
- Eesti keel ja kirjandus on lahutatud eraldi aineteks alates 5. klassist.
- Ilmunud on uusi õppevahendeid, mitmed olulised sõnaraamatud on kättesaadavad ka veebis.

Lisandunud on õpetajate ja õpilaste keelealast aktiivsust ning täiendusõpet toetavaid võimalusi. Saavutatud on kokkulepe eesti keele riigieksami arendamiseks ning kavandatud eesti keele õpetajaid ja õpitulemusi puudutavad uuringud.

Riigieksami tulemused on vähesel määral langenud, võõrkeelte ja internetisuhtluse mõju eesti keele kasutusele on süvenenud.

5. Eesti kirjakeel. Haridus ja eesti keele õpe. Muukeelne haridus.

Eesmärgid: parandada eesti keele mainet muukeelses koolis; saavutada, et muu õppekeelega põhikooli õpilased omandavad eesti keele tasemel B2, mis loob võimalused asuda õppima 2007. aastal eesti õppekeelele üleminekut alustavas

gümnaasiumis ja tulla toime Eesti ühiskonnas; saavutada, et kõik muu õppekeelega gümnaasiumi lõpetajad valdavad eesti keelt õppekavas määratud nõuete kohaselt, mis võimaldab neil eesti keeles edasi õppida, sh kõrghariduse tasemel, ja eesti keelekeskkonnas töötada.

Seireperioodi iseloomustab 2007/2008. õppeaastal alanud kohustuslik üleminek osalisele eestikeelsele õppele muukeelses üldhariduskoolis. Mahukatel uuringutel põhinevate järelduste kohaselt on kasvanud nii muukeelsete noorte huvi eesti keele vastu kui ka tööturule sisenevate noorte mitte-eestlaste eesti keele oskus. Pidevalt on suurenenud eesti keelest erineva emakeelega õpilaste arv eesti õppekeelega koolides.

- 2007. aasta 1. septembril alustati muukeelse gümnaasiumi 10. klassis eesti keele kõrval ka eesti kirjanduse õpetamist eesti keeles; koostatud on eesti kirjanduse õppeprogramm, ilmunud on vastav õpik ja CD.
- 2008/2009. õppeaastal algas kõikides koolides ka teise aine õpetamine eesti keeles.
- Haridus- ja Teadusministeeriumis on loodud rahvusvähemuste osakond.
- Koostatud on käsiraamat kakskeelse aineõppe korraldamiseks vene õppekeelega üldhariduskoolis.
- 2008. aasta 1. septembril käivitati noore õpetaja stardikapital, mis puudutab nii eesti- kui ka venekeelseid koole. Lähtetoetuse maksmise eesmärk on motiveerida värskest koolitatud õpetajaid tööle asuma väljaspool Tallinna ja Tartut asuvasse koolidesse.
- 2000. aastast toimib Eestis keelekümbelprogramm, 2007. aastal kasutati ligi pooltes muukeelsetes koolides keelekümbeluse meetodeid. 3400 last osales keelekümbeluskursustel koolides ja lasteaedades.
- Eesti keelt emakeelena mittevaldavatel esimese õppeaasta üliõpilastel on õigus saada eestikeelset tugiõpet. Kulud lisa-aasta raames (riikliku finantseerimisega kohtadel) katab riik.

6. Eesti kirjakeel. Haridus ja eesti keele õpe. Kutseharidus.

Eesmärk: tagada, et kõik kutseõppeasutuse lõpetajad oleksid võimelised oma erialal eesti keeles suhtlema ja eestikeelses keskkonnas töötama.

Kutseõpe muutub järk-järgult eestikeelsemaks kõikides kutseõppe liikides ning koolitüüpides. Oluline osa venekeelsetest kutseõpilastest õpib neljas riigikoolis, millest kolm on Ida-Virumaal ning üks Tallinnas. Teistes piirkondades on kutseõpe peamiselt eestikeelne.

- Välja on antud arvukalt uusi eesti keele ja eestikeelseid õppevahendeid.
- Arendatakse täiendusõpet ja eesti keele keskkonnas toimuvat õppepraktikat.

• Eesti keele arendamise strateegia •

- Suurenenud on nii õpetajate töö- kui ka õpilaste õppelähetuste arv eesti keele keskkonda.

Kutsehariduse muutmine täielikult eestikeelseks ei ole lähiajal siiski reaalne – eesti keele omandamist mittesoodustav keelekeskkond, eelkõige Ida-Virumaal.

7. Eesti kirjakeel. Haridus ja eesti keele õpe. Kõrgharidus.

Eesmärk: tagada eestikeelne kõrgharidus (katta kõik erialad oskussõnastike ning eestikeelse õppekirjandusega, säilitada olulises osas eestikeelne õpe ja avaldada tähtsamad teadustulemused ka eesti keeles), vältides mis tahes teadusala täielikku võõrkeelestumist. Tagada kõrgkoolilõpetajate eesti keele oskuse kõrge tase.

Kõrghariduse arengusuundades otsitakse tasakaalu rahvusliku ja rahvusvahelise komponendi vahel.

- Eestikeelne õpe on olemas kõikidel avalik-õiguslikes kõrgkoolides õpetatavatel erialadel.
- On käivitatud eestikeelse terminoloogia toetamise programm ja eestikeelsete kõrgkooliõpikute programm, mis tagab eestikeelse õppekirjanduse pideva ilmumise rahastamise Eestis.
- Euroopa humanitaarteaduste andmebaasi ERIH kuuluvate väljaannete (mille hulgas on ka eestikeelseid väljaandeid) arvestamine kõrgetasemeliste teaduspublikatsioonidena.
- Õppevahendite väljaandmine erialase eesti keele õpetamiseks kõigis õppekavades.
- Võõrkeelsete väitekirjade varustamine põhjalike eestikeelsete resümeedega. Venekeelsetes riiklikes ja munitsipaalgümnaasiumides alanud üleminek eestikeelsele õppele loob eeldused muukeelsete noorte paremaks toimetulekuks eestikeelses kõrgkoolis.
- Paindlike skeemide väljatöötamine kõrgkoolides eesti keele õpetamiseks muukeelsetele üliõpilastele.
- Kõrgkoolide keelekasutuspõhimõtete kujundamine.

Vastuvõetud Eesti kõrghariduse rahvusvahelistumise strateegia aga näitab suunda doktoriõppe muutumisele ingliskeelseks. Magistri- ja bakalaureuseõppes on mõnevõrra kasvamas inglise ja ka vene keele osakaal.

8. Eesti keele uurimine ja keelekogud.

Eesmärgid: saavutada olukord, et eesti keelt uuritaks rahvusvaheliselt aktsepteeritaval tasemel kõigis tänapäeva keeleteaduse harudes, pöörates erilist tähelepanu rakenduste seisukohast olulistele harudele; koostada akadeemilised

tervikkäsitlused eesti keele nende valdkondade kohta, kus need seni puuduvad või vajavad uuendamist; pöörata senisest rohkem tähelepanu tegeliku keekekasutuse uurimisele.

Eesti keele uurimise olukorda võib pidada suhteliselt heaks. Mõnevõrra on suurenenud uurimistöö rahastamine, positiivne on noorte võimekate uurijate järjepidev lisandumine, kusjuures uuringute aluseks olevate keeleressursside areng oli seireperioodil märkimisväärne.

- Plaanipäraselt on kulgenud keekekogude täiendamine, aruandeperioodil on oluliselt täiendatud eesti kirjakeele, vana kirjakeele, suulise kõne ja murrete korpus, loodud väiksemaid eriotstarbelisi korpusi ja muid andmebaase.

See annab aluse järgnevatel aastatel intensiivistada uuringuid ka seni väiksema uurimismahuga aladel, nagu morfoloogia ja sõnamoodustus.

- Tähelepanuväärseim keelesündmus oli „Eesti kirjakeele seletussõnaraamatu“ valmimine.
- Tervikkäsitlustest Arvo Eegi kauaoodatud „Eesti keele foneetika“ esimese osa ilmumine.
- Jätkub „Eesti murrete sõnaraamatu“ väljaandmine, uute eesti kirjakeele sõnaraamatute ja eesti keele etümoloogilise sõnaraamatu koostamine.

Üldistavate tervikkäsitluste koostamine on siiski jätkuvalt madalseisus. Osalt on see tingitud sobivate uurijate hõivatusest muude töödega või uurijate puudumisest, oluline põhjus on siiski veel praegune ühekülgne teadustulemuste hindamise süsteem, mis eelistab artikleid monograafiatele.

9. Eesti keele keeletehnoloogiline tugi.

Eesmärk: arendada eesti keele keeletehnoloogiline tugi tasemeni, mis võimaldab eesti keelel tänapäeva infotehnoloogilises keskkonnas edukalt toimida.

Töö keeletehnoloogilise toe loomisel on seireperioodil kulgenud EKASis ettenähtud suundades edukalt: kõik strateegias ettenähtud tööd on käivitunud.

- Käivitati riiklik programm „Eesti keele keeletehnoloogiline tugi 2006–2010“, millest 2008. aastal rahastati 23 projekti.
- 2008. aastal loodud „Arvutiteaduse tippkeskuse 2008–2015“ allteemasid on seotud ka keeletehnoloogiaga.
- Keeleressursside arendamises märkimisväärsed edasiminekud: näiteks eesti keele koondkorpuse maht on u 180 miljonit sõna; koondkorpuse allkorpuse moodustab nn tasakaalustatud korpus, milles on võrdses mahus ilu-, aja- ja teaduskirjanduse tekste (à 5 miljonit sõna); eesti kõnekeele (suulise keele) korpuse maht on u 365 tundi kõnet; erikorpused, mis on vajalikud kitsamalt piiritletud ülesannete täitmiseks: näiteks inglise-eesti (euro)seadustekstide paralleelkorpus – 12 miljonit sõna.

• Eesti keele arendamise strateegia •

Oluliseks ülesandeks järelkasvu koolitamisel on leida võimalus (taas)avada doktori-kool, milles oleksid esindatud arvutilingvistika ja keeletehnoloogia erialad.

10. Eesti keele erikujud. Eesti keele piirkondlikud erikujud.

Eesmärk: luua tingimused eesti keele piirkondlike erikujude kasutamiseks ja säilitamiseks kultuuriväärtusena, eesti kirjakeele arendamise ühe allikana ja kohaliku eesti identiteedi kandjana.

Eesti kirjakeele aluseks olnud murrete nivelleerumine jätkub. Traditsiooniliste murrete hääbumisele on vastukaaluks tänapäevaste, avalikus suhtluses, meedias ja kirjasõnas kasutatavate piirkondlike keelekujude teke. Riigi tähelepanu ja toetus eesti keele piirkondlikele erikujudele on laienenud, kuid ei hõlma siiski veel kogu Eestit.

- Viiakse ellu riiklikke sihtprogramme „Lõunaeesti keel ja kultuur 2005–2009“, „Setomaa riiklik kultuuriprogramm 2006–2009“, „Kihnu kultuuriruum 2008–2010“ ja „Saarte pärimuslik kultuurikeskkond 2008–2010“.
- Mitmekesistunud on pärimuskultuuri ja murdekeele õpe üldhariduskoolides ja kõrgkoolides.
- Toetatud on piirkondlike ajakirjandusväljaannete ilmumist (2008. aastal alustas ilmumist mulgimurdeline ajaleht Üitsainus Mulgimaa), üleriigiliste ajakirjade erinumbreid, raadio- ja televisioonisaateid.

11. Eesti keele erikujud. Väliseestlaste keel.

Eesmärk: aidata välismaal olevatel eesti kogukondadel ja hajaeestlastel säilitada võime eesti keeles suhelda, et nende võimalik repatrieerumine oleks lihtsam ja võimalused levitada välismaal Eestile soodsat infot suuremad.

Muutunud on väliseestlaskonna arvukus ja tunnused. Seoses Teise maailmasõjaga Eestist emigreerunud põlvkond on kadumas ja välismaal sündinud teine põlvkond olulisel määral assimileerumas, ent lisandunud on arvukalt uusmigrante, kes üldjuhul ei ole ühendustesse koondunud. Eesti majandusolukorra areng on suurendanud väliseestlaste huvi tagasirände vastu ning Eestis vajadust nende järele. Paranenud on sidevõimalused, eriti internetipõhised võimalused, ja suurenenud tegevuste koordineeritus.

- Lõppemas on „Rahvuskaaslaste programm 2004–2008“ ning välja töötatud selle jätk „Rahvuskaaslaste programm 2009–2013“.
- On toetatud ja toetatakse välismaal asuvaid eesti üldhariduskoole, eesti keelt õpetavaid koole, pühapäevakoole ja keelekursusi (õppetöö rahastamine, õppe-materjalide saatmine, õpetajate täiendusõpe).
- Eestis õppimise toetused on laienenud ka läänediasporaale.

12. Eesti keele erikujud. Viipekeel ja keeleliste erivajadustega inimeste keelekasutus.

Eesmärk: tagada viipekeele kasutajaile ja teistele keeleliste erivajadustega inimestele soodsad tingimused õppimiseks, suhtlemiseks ning töötamiseks.

Viipekeele kasutajaile ja teistele keeleliste erivajadustega inimestele (kurtidele ja vaegkuuljatele) on ühiskonnaelus osalemiseks tagatud minimaalne suhtlemisvõimalus.

- Viipekeeletõlkide ettevalmistamine rakenduskõrgharidusliku õppekava alusel (alustati Tartu Ülikoolis 2006. aastal).

Oluline on jätkata keeletehnoloogiliste abivahendite loomist keeleliste erivajadustega inimestele.

13. Eesti keel ja teised keeled.

Eesmärk: luua ja viia ellu keelepoliitika, mis arvestab eesti keele arenguvajadusi teiste keelte kontekstis; tagada eesti keele rahvusvaheline esindatus ja rahvusvaheline keelealane koostöö.

EKAS püstitas eesmärgid ka mitmekeelsuse edendamiseks Eestis. Seireperioodil on EKASis kavandatud ülesannete täitmine olulisel määral edenenu.

- Haridus- ja teadusministrile on üle antud Eesti võõrkeelte strateegia aastani 2015, mida konkretiseerib ka vastvalminud tegevuskava.
- On valminud, trükitud ning kõikidele Eesti koolidele ja kõrgkoolidele saadetud keeleõppe raamdokumendi eestikeelne tõlge „Euroopa keeleõppe raamdokument: õppimine, õpetamine ja hindamine“ (2007).
- „Eesti keele ja kultuuri akadeemilise välisõppe programmi 2005–2010“ kaudu on arendatud eesti keele akadeemilist välisõpet: on avatud ja toetatud eesti keele lektoraate välisülikoolides, saadetud õppevara, korraldatud teadus- ja täiendus-tegevust, toetatud intensiiv- ja suvekursusi, õppevara väljaandmist, rakendunud on Estophiluse stipendiumi korrapärane väljaandmine.
- On antud välja nii mõjukeeli kui ka teisi keeli hõlmavaid kakskeelseid sõnaraamatuid, vestmikke, turisti- ja koolisõnastikke.
- Laienenud on nii eesti keele kui ka võõrkeelteõppe ja keelepoliitikaga seotud rahvusvaheline koostöö: osaletakse Euroopa Nõukogu Grazi Nüüdiskeelte Kes-kuse ja Euroopa Komisjoni keeleprogrammides; 2008 esitati Euroopa Nõukogule Eesti keelehariduspoliitika ülevaade, osaletakse rahvusvahelises terminoloogia-alases ja keeletehnoloogia-alases koostöös; alates 2004 osaletakse Euroopa Rahvuslike Keeleinstituutide Föderatsiooni (EFNIL) töös ning 2008 keelelise mitmekesisuse edendamise võrgustiku (*The Network to Promote Linguistic Diversity – NPLD*) töös.

Senisest rohkem tähelepanu vajavad võõrkeelte valdkonnaga seotud uuringud ja

siit ka ettepanek korraldada regulaarselt võõrkeeltevajaduse, -oskuse ja -õppe olukorra uuringuid ning võtta võõrkeelteõppe ja täiendusõppe korraldamisel arvesse nende tulemused.

14. Eesti keele arendamise strateegia (2004–2010) rahastamise põhimõtted.

EKASi rahastatakse Eesti vabariigi riigieelarvest. Strateegia kohaselt tuleb rahastamisel järgida järgmisi põhimõtteid: pidada keelevaldkonna vajadusi eelisseisundis olevaks; tagada keelevaldkonna rahastamise reaalne kasv vastavalt põhjendatud vajadustele; tagada EKASiga seotud programmide rahastamine kavandatud ja vabariigi valitsuse poolt heaks kiidetud mahus; tagada eesti keele seisukohalt tähtsate uurimis- ja arendusametuste finantseerimisel tase ja kindlus, mis võimaldab kavandada ja lahendada pikaajalisi ülesandeid.

Keelevaldkonna, sh riiklike programmide rahastamisel arvestatakse EKASis püstitatud eesmärgid ja Eesti keelenõukogu soovitusi iga-aastase eelarve kujundamisel. 2008. aasta eraldistes on EKASi rakendamiseks ette nähtud 31 325 000 kr: sh eestikeelsete kõrgkooliõpikute programmile 2,75 mln, terminoloogiatöö korraldamiseks 2,5 mln, keelenõuande tegevuseks 0,5 mln, keelehooldeks (Tartu) 0,85 mln, eurokeelehooldeks 2 mln, väärtusarendustegevuseks 3 mln, eesti kultuuri- ja keelepäevadele välismaal 1,81 mln, 2008. aasta keeleteole 0,185 mln, F. J. Wiedemanni keeleauhinna juubelikonverentsiks 0,25 mln, keelealaseks õigusloomeks 1 mln, eesti keele õppe tõhustamiseks üldhariduskoolis 5,5 mln, seletussõnaraamatu väljaandmise toetamiseks 2 mln, etümoloogiasõnaraamatu väljaandmise toetamiseks 0,8 mln, soome-ugri keelte uurimiseks, sh eesti-soome sõnaraamatule 4,5 mln, meediatgevuseks (keelemängude sari televisioonis) 2,8 mln, projektipõhisteks eraldisteks 0,88 mln; riigi F. J. Wiedemanni keeleauhinnaks 0,5 mln; Emakeele Seltsile (ajakirja Oma Keel väljaandmiseks) 140 000 kr. Keelevaldkonna arengukuludeks nähti ette 548 000 kr.

- Käivitunud on programm „Eesti keele keeletehnoloogiline tugi 2006–2010”, selle rahastamine on paari aastaga kahekordistunud.
- Mitme programmi (nt „Eesti keel ja rahvuslik mälu 2004–2008”, „Rahvuskaslaste programm 2004–2008”, „Eesti keele ja kultuuri akadeemilise välisõppe programm 2005–2010”, „Hõimurahvaste programm 2005–2009”) rahastamine on olnud järjepidev ning projektidele eraldatavad summad on kasvanud.
- 2008. aastal käivitused programmid „Eestikeelse terminoloogia toetamine 2008–2012”, „Eestikeelsete kõrgkooliõpikute koostamine ja väljaandmine 2008–2012” ning „Keeleõppe arendamine 2007–2010”.
- Kultuuriministeeriumi eelarvest on rahastatud programm „Lõunaeesti keel ja kultuur” (2000–2004; 2005–2009) ning „Setomaa riiklik kultuuriprogramm 2006–2009”.

- Kultuuriministeerium on algatanud programmid „Kihnu kultuuriruum 2008–2010” ja „Saarte pärimuslik kultuurikeskkond 2008–2010”.

Mitmel aastal on Riigikantslei kaudu stabiilselt rahastatud EKI keelehoolet.

Keelealast teadustegevust on rahastatud siht- ja grantfinantseerimise kaudu.

Samas on paljudes seire alalõikudes välja toodud edasiminekut takistavad tegurid, mis kipuvad korduma ja olid paljuski samad ka kaks aastat tagasi. Seireperiood möödus põhiliselt Eesti riigi majanduskasvu tingimustes, kuid keelevaldkonna rahastamine ei ole siiski lubanud käivitatud riiklikke programme kavandatud mahus jätkata, seires juhitakse tähelepanu ka majanduslike ja keelestrateegiliste huvide kohatisele vastandlikkusele.

Kuna seire koostamisel ei ole hinnatud EKASi rahastamise mõjusid, siis on praegu keeruline hinnata, kas ja kui palju on EKASi mingid alavaldkonnad (nt eesti keele piirkondlikud erikujud, keelekogud, eesti keel ja teised keeled jt) alarahastatud. Paljudes alapeatükkides on takistava tegurina välja toodud keelevaldkonna politiseeritus. Riiklikku algatust ja hoolt ootab ka mitu ülesannet, mis mõjutavad eesti keele saatust süvitsi ja pikemalt, näiteks eesti keele spetsialistide järelkasvu koolitamise tagamine. Kvalifitseeritud tööjõu puudust on tunda nii hariduses, keelekorralduses, keeletehnoloogias kui mujalgi. EKN peab väga oluliseks riikliku koostöö saavutamist keelevaldkonna küsimustes, sh eesti keele arendamise strateegia jätkuprogrammi arutamist Riigikogus.

Käesoleva seire aluseks on strateegia täitmise pikem analüüs, mis on kättesaadav Eesti keelenõukogu veebilehel <http://ekn.hm.ee/>.

Õpetuskeskuste kaart

Eesti keele ja kultuuri akadeemilised õpetuskeskused 2005–2009

Ameerika Ühendriigid

- Indiana ülikool
- Washingtoni ülikool

Austria

- Viini ülikool

Itaalia

- Bologna ülikool
- Firenze ülikool

Kanada

- Toronto ülikool

Leedu

- Vilniuse ülikool

Läti

- Läti ülikool

Holland

- Groningeni ülikool

Poola

- Krakovi Jagellooni ülikool
- Varssavi ülikool

Prantsusmaa

- Pariisi ida keelte ja kultuuride instituut – INALCO

Rootsi

- Uppsala ülikool

Saksamaa

- Greifswaldi ülikool
- Göttingeni Georg Augusti nimeline ülikool
- Hamburgi ülikool
- Kieli ülikool
- Müncheni Ludwig-Maximiliani nimeline ülikool

Soome

- Helsingi ülikool
- Joensuu ülikool
- Jyväskylä ülikool
- Oulu ülikool
- Tampere ülikool
- Turu ülikool

Suurbritannia

- Glasgow ülikool
- Londoni ülikooli Slaavi ja Ida-Euroopa uuringute instituut – SSEES

Tšehhi

- Brno Masaryki ülikool
- Praha Karli ülikool

Ukraina

- Lvivi ülikool

Ungari

- Budapesti Eötvös Lorándi ülikool – ELTE
- Debreceni ülikool
- Szegedi ülikool
- Szombathelyi Dániel Berzsenyi nimeline kõrgkool

Venemaa

- Mari Riiklik Ülikool
- Moskva Riiklik Rahvusvaheliste Suhete Instituut – MGIMO
- Moskva Riiklik Ülikool
- Peterburi Riiklik Ülikool
- Pihkva Volnõi Instituut

II

Keele- ja kultuuriseminar

Eestisse! Eestis! Eestist!

Tallinn, 29.–30. jaanuar 2009

Seminari kava

29. jaanuar 2009

- 10.00 Avamine
Tallinna Ülikooli rektor prof Rein Raud
- 10.10 Ettekanded: Eesti suurkujud
Johanna Leinonen (Tampere) – Lennart Meri elu ja töö soomlaste seisukohast
Yves B. Partschefeld (St. Gallen) – Juri Lotmani elu ja töö
Tomi Moisio (Tampere) – Karl Ristikivi romaanist „Hingede öö”
Marija Semjonova (Riiu) – Eduard Vilde ja Läti
Sigita Komarovskyte (Vilnius) – Leedu-Eesti kirjanduslikud suhted
Szilárd Tóth (Budapest) – Jaan Krossi romaani „Keisri hull” retseptioon välismaal
- 12.30 Ettekanded: Eesti keel
Josep Soler Carbonell (Barcelona) – Keeleideoloogia globaliseerumise ajastul
Ene Vainik (Eesti Keele Instituut) – Emotsioonisõnavara eesti keeles
Emma Laitinen (Helsingi) – Netikommentaariid Postimehes ja Helsingin Sanomates
Kristiina Praakli (Tartu) – Väliseesti keelekujud
- 15.00 Õpitoad
Paul Thomas Jordan (Glasgow) – Eesti imidži kujundamine välismaal pop-kultuuri kaudu
Hélène Challulau (Pariis) – Karl Ristikivi ja „Truu sulane”
Hanna-Kaisa Minkinen (Jyväskylä) – Postkolonialistiku lähenemisviisi vastuvõtt eesti kirjandusteaduses

30. jaanuar 2009

- 09.30 Tallinna avastamas
Eesti Keele Instituudi külastus
- 11.00 Eesti animafilmide tutvustus, avasõnad Mait Laasilt
Zuzanna Maria Kurlikowska (Varssavi) – Priit Pärn ja Poola režissöör Andrzej Czeczot
- 13.30 Ettekanded Eesti loodus ja kultuur
Dániel Gyüre (Budapest) – Eesti krooni ajaloost
Anna Caroline Haubold (Göttingen) – Kuidas nähakse Eestit?
Yvonne Bailly (Pariis) – Eesti loodusest

Nóra Kõhalmy (Budapest) – Mõned märkused Eesti hümnist
Liis Reha (Tartu) – Kolga mõisa kummituslood Ulvi Meieri jutuvaramus

15.15 Õpitoad

Henrik Dobewall (Göttingen) – Väärtushinnangud paljurahvuselises Eestis
Uwe Sperling (Berliin) – Eesti arheoloogia
Välisministeeriumi ja Rahvusraamatukogu külastamine

Stendiettekanded:

Caren Bergs (Göttingen) – Kui lepatriinud peavad jõule. Eesti joonisfilmid
20. sajandil

Petra Erdei ja Anett Varga (Szeged) – Miks ungarlased õpivad eesti keelt?

Anna Grzeszak (Varssavi) – Mis on eesti keeles kõige raskem?

Inese Kõempe (Riiu) – „Kalevi” ajalugu

Anna Malkova ja Maria Želtuhhina (Peterburi) – Mida teavad Peterburi
ja Pihkva üliõpilased Eestist?

Keele- ja kultuuriseminar „Eestisse! Eestis! Eestist!”

Katrin Maiste (Eesti Instituut)

Konverentsil „Eesti keel ja kultuur maailmas III” arutati ka välismaal eri riikides eesti keelt ja kultuuri õppivatele üliõpilastele ühisürituste korraldamist. Glasgow ülikooli eesti lektor **Lea Kreinin** tõi näiteks Glasgow’s 28.–29. veebruaril 2008 peetud üliõpilaskonverentsi „Perspectives on Estonia: Present, Past and Future”, kus oli üliõpilasi neljast riigist ja kuuest ülikoolist. Lektorid tõdesid, et välismaa Eesti-huvilisi üliõpilasi oleks vaja tuua kokku ka Eestisse.

Välisõppe nõukogu toetusel **29.–30. jaanuaril 2009** Tallinnas toimunud keele- ja kultuuriseminaril „Eestisse! Eestis! Eestist!” osales ligi 70 inimest, neist 40 välismaalast. Külalisi tuli kõige enam Soomest ja Ungarist, esindatud olid teiste hulgas ka Jaapan ning USA. Kokku oli seminaril 16 riigi esindajaid 23 erinevast ülikoolist. Seminaril esinesid ettekannetega nii välismaa kui ka eesti üliõpilased ja teadurid. Teisel seminaripäeval vaadati Tallinna vanu müüre ja torne, linnatuuri lõpetas animafilmide vaatamine kinos „Sõprus”.

Palusime välismaalastel nimetada kolm asja, mis meenuvad kuuldes sõna *Eesti* – enim mainiti Tallinna vanalinna, Eesti loodust ja Tartu Ülikooli, samuti nimetati eesti keelt, Kalevipoega ja Tanel Padarit.

Seminaril korraldamisel osalesid nii Eesti Instituudi töötajad, välisõppe nõukogu liikmed, lektorid kui ka Tallinna Ülikooli, Tartu Ülikooli ja Viljandi Kultuuriakadeemia üliõpilased. Ürituse õnnestumisele aitasid väga palju kaasa eesti üliõpilased, kes said parema ettekujutuse sellest, kus ja kuidas välismaal eesti keelt ja kultuuri õpitakse. See oli ka üks ürituse eesmärke, sest vajame ju uusi lektoreid juba olemasolevatesse ning loodavatesse õpetuskeskustesse.

Edaspidi on plaan anda ürituse teatempulk üle erinevatele välisülikoolidele, kus Eesti-õpe on juba kanda kinnitanud, et korraldada seal Eesti-teemalisi seminare ja konverentse. Paari-kolme aasta tagant võiks aga üliõpilased taas Eestisse tuua.

Seminaril toetasid Haridus- ja Teadusministeerium, Tallinna Ülikool, Hasartmängumaksu Nõukogu ning Eesti Instituut.

Täname kõiki osavõtjaid, korraldajaid ja toetajaid ning loodame, et taolised kokkusaamised muutuvad iga-aastaseks!

Eestis levinud keeleideoloogiate omavaheliste suhete keerulisus globaliseerumise ajastul

Josep Soler Carbonell (Barcelona ülikool)

Artikli peamiseks eesmärgiks on tutvustada mõningaid Eestis hiljuti läbi viidud välitöö tulemusi. Andmed moodustavad olulise osa minu doktoritööst, mille käigus ma püüan kõrvutada kahe näiliselt erineva, kuid paljuski võrreldava piirkonna – Eesti ja Kataloonia – sotsiolingvistilist olukorda.

Töö üheks teoreetiliseks lähtekohaks on keeleideoloogiad. Keeleideoloogiate all mõeldakse siin ühiskondlike suhete ja keele kohta käivaid ideid ja uskumusi, mis on Woolardi (2008) järgi küllaltki üldine definitsioon. Erinevatest sel alal välja käidud teoreetilistest lähenemistest on üks illustratiivsemaid ja avaramaid võimalusi pakkuvaid anonüümsuse ja autentsuse teooria (Gal & Woolard 2001). Edaspidi selgitan ka veidi põhjalikumalt selle teooria aluseid, samuti oma töö metodoloogilisi aspekte, milleks on osalev vaatlus, fookusgrupid ja etnograafilised intervjuud.

Keele sümboolne väärtus globaliseerumise ajastul

Joshua Fishman ja Pierre Bourdieu on kaks mõtlejat, kelle tööd on kõige enam aidanud selgitada keelte sümboolset tähendust. Võime öelda, et Fishmani järgi väärtustatakse keeli sümboolselt mitmel moel, olenevalt funktsioonist, milleks neid kasutatakse. Seega keskendub Fishman peamiselt keele sisemisele varieeruvusele.

Seevastu Bourdieu keskendub keelte potentsiaalsele võimele olla tõlgendatud kapitalina, olgu see siis majanduslik, kultuuriline või sümboolne kapital, sest kui kõneldakse, tehakse seda teatud kontekstis ning selles kontekstis omandavad igaühe „vahendid“ erilise tähtsuse, ning eriti tõuseb siinkohal esile keel.

Arvan, et keeliselisest vaatepunktist muutub tänapäeval kapital, millest kõneleb Bourdieu, eriti oluliseks ja omandab ülemaailmses keelte süsteemis uue dimensiooni. Selles mõttes on eriti illustratiivsed De Swaani (2001) ja Calveti (2005) välja käidud ideed: nimetatud autorite sõnul me elame maailmas, kus teatud kindlad keeled omandavad kesksema positsiooni kui teised. Seepärast räägivad De Swaan ja Calvet gravitatsioonimudeli olemasolust, kus suurema majandusliku kapitaliga keeled asuvad kesksematele positsioonidele lähemal, samal ajal kui kaugemal asuvate keelte majanduslik kapital on väiksem.

Autentsus ja anonüümsus

Neid kahte mõistet selgitades lähtun ma Woolardi definitsioonidest (2005 ja 2008). Lühidalt öeldes on autentsus seotud ühe kogukonna eheda väljendusega; see on autentne hääl, mis on juurdunud selle kogukonnaga seotud konkreetsetes geograafilises paigas. Seevastu anonüümsus väljendab üldist ja erapooletut häält, millega omakorda kaasneb suurem objektiivsus. See on kui „a view from nowhere”, pilk eikusagilt.

Usun, et need kaks ideoloogiat jätvavad piisavalt mänguruumi ja võimalusi uurida tänapäeva olukorda nimetatud terminites: uurida keele sümboolset võimu kaasajal. Samuti on üheks töö eesmärgiks vaadelda, kas sotsiolingvistikulist olukorda Eestis saab neis terminites analüüsida, ning juhul, kui saab, siis kuidas.

Lingvistiline olukord Eestis

Mis puudutab Eesti keelelist olukorda, siis viimase viieteistkümne või kahekümne aasta üks tähtsamaid sotsiolingvistilisi vaidlusteemasid on seotud vene keele kõnelejate integreerimisega eestikeelse enamuse hulka. Selle teema ümber on kõigi nende aastate jooksul keerelnud elav akadeemiline ja sotsiaalne arutelu. Tähtsamate vaidlusteemade hulgast võime esile tõsta kodakondsusküsimuse, keelte õpetamise koolides, keelte kasutamise avalikus ruumis jne. Teine teema, mis pidevalt meedias ja foorumites esinedes võib-olla rohkemgi vaidlusi õhutab, on võimalus muuta vene keel teiseks ametlikuks riigikeeleks, kas siis üleriigiliselt või ainult teatud piirkondades.

Uurimuse põhiküsimused

Eelpool toodud baasile toetudes tundub asjakohane püstitada töös järgmised küsimused:

- Millised on ametliku keelesituatsiooni muutumise peamised tagajärjed venekeelse elanikkonna jaoks?
- Kuidas kaasavad vene keele rääkijad eesti keelt oma igapäevaellu?
- Kuidas mõjutab vene keel kui globaalne keel tänapäeval eesti keele rääkijaid?
- Milline on keeleideoloogiade roll tänapäeva Eestis?

Metodoloogia

Andmete kogumisel olen kasutanud järgmisi uurimismeetodeid: osalev vaatlus, fookusgrupid ja etnograafilised intervjuud.

Osalevas vaatluses viidi läbi kolm sessiooni, millest võtsid osa kaks erinevat hispaania keele õppijate rühma ühes Tallinna keeltekoolis. Minu esmaseks huviks oli

keskenduda *settingule*, see tähendab osalejate (õpilaste) jaotumisele klassis, ning keelele, mida kasutati omavahelises suhtlemises.

Seevastu fookusgruppide puhul tahtsin uurida põhjalikumalt uurimuses vaadeldavaid põhiküsimusi. Selleks viisin varem vaadeldud rühmadega läbi kaks eraldi sessiooni, ühe vene keelt kõnelejatega (kuue inimesega) ja teise eesti keele rääkijatega (seitsme inimesega).

Viimasena viisin läbi etnograafilised intervjuud, mida oli kahte tüüpi: vestlused kultuuriekspertidega ja võtmeinformantidega. Kultuurieksperte oli kolm: kaks Tallinna Ülikooli õppejõudu ja üks Tallinnas tegutseva kodanikeühenduse esindaja. Mis puudutab võtmeinformante, siis need intervjuud viidi samuti läbi seitsme vene ja kuue eesti keelt emakeelena rääkiva isikuga. Kõik nad on minu head tuttavad või sõbrad, teiste sõnadega, isikud, kellega mind seob lähedane suhe juba mitu kuud või koguni mitu aastat. Nende intervjuude eesmärgiks oli põhjalikumalt uurida arutluse all olnud teemasid ning tutvuda lähemalt intervjuueeritavate arvamustega.

Tulemused

Kogutud andmete põhjal saadud tulemustest tähtsamad on minu arvates järgmised:

- riigi kahe põhilise etnilise rühma omavaheline segunemine on vähene või väga vähene (tuletatav vaadeldud andmete põhjal);
- eesti keel toimib tavaliselt ainsa ametliku riigikeelena – asjaolu, mida aktsepteerivad mõlemad kogukonnad;
- siiski ei kaasne viimasega kahe rühma vaheline rahumeelne ja sujuv koosseistestimine. Mõlemad rühmad tajuvad (kas selgesõnaliselt või varjatult) avalikku vastasseisu;
- nimetatud pinge tuleb selgemini välja, kui analüüsida informantide diskursusi keeleideoloogilisest vaatepunktist. Vene keele rääkijad hindavad oma keelt pigem utilitaarsest vaatepunktist, mis seondub anonüümsusega (paljude inimeste käsutuses oleva hüvega), samas kui eesti keele kõnelejad viitavad pigem oma keele kvalitatiivsetele väärtustele ning asjaolule, et see aitab neil oma identiteeti määratleda, mis omakorda seondub pigem autentsuse ideoloogiaga;
- mis aga puutub Eestis räägitavate keelte tulevikku, siis võib märkida, et praktiliselt kõik uuringus osalenud vene keele kõnelejad kinnitavad, et Eestis elamiseks ja eduka karjääri tegemiseks on eesti keel hädavajalik. Tõstan siinjuures esile, et eesti keelt kasutatakse sageli sõpradega suhtlemiseks ja nendega mängimiseks – asjaolu, mida pean väga kasulikuks: alati on kasulik seostada keelt mänguga, millegi raskustest ja kannatustest kaugele jäävaga. Siiski kohtame kummagi keele kõnelejate seas ka teistsuguseid arvamusi. Taas kord kerkivad vene keele

• Eestis levinud keeleideoloogiade omavaheliste suhete keerulisus •

kõnelejate jaoks seoses õppesüsteemi muutusega koolides esile raskused, kuigi paljud näevad uut keeleimmersiooni programmi positiivselt;

- diskussioonigruppides kerkisid rühmasisesed erimeelsused esile tunduvalt selgemini vene keele kõnelejate hulgas, kuid neid esines ka eesti keele rääkijate seas. Võin öelda, et vene keelt esimese keelena kõnelejate hulgas tekkis põhiline lahkavus nende vahel, kes näitavad üles suuremat valmisolekut kuuluda Eesti ühiskonda, ja nende vahel, kes seda ei väljenda. Nimetatud aspekt seostub hästi Iris Pettai (2003) välja käidud kahe grupi tüpoloogiaga, kus eestlased moodustavad kompaktsema koosluse, mis puudutab valmisolekut kuuluda kultuuriliselt ja etniliselt mitmekesisesse ühiskonda, samas kui venelased on rohkem hajutatud ja polariseerunud.

Järeldused

Esimeseks oluliseks järelduseks on tõsiasi, et isegi need venelased, kes *a priori* väljendavad suuremat valmisolekut täielikult Eesti ühiskonda integreeruda, usuvad sisimas, et eestlaste mõtlemisse jääb alati midagi, mis ei luba neid kunagi lõplikult selle liikmena aktsepteerida. Minu jaoks on kõige muret tekitavam see, et niisugune arvamus valitseb ka koolinoorte hulgas – asjaolu, mis ei kõnele sugugi tulevase stabiilse sotsiolingvistilise olukorra kasuks Eestis. Seetõttu võimaldavad töö käigus saadud andmed järeldada, et valitsev olukord ei ole sugugi nii kindel, nagu sageli võidakse arvata.

Tulles tagasi töö alguses püstitatud küsimuste juurde, võin öelda, et vene keele kõnelejad tajuvad negatiivselt oma keele staatuse muutumist Nõukogude Liidu lagunemise järel, samas kui kohanemisprotsess pole kergelt kulgenud ka eestlaste jaoks, kuigi enamuskeele või valitseva keele ideoloogia näib olevat küllalt tugevasti juurdunud.

Teise keele õppimise vajadust hinnates viitavad mõlemad grupid majanduslikele argumentidele, kuigi tõsi on ka see, et eestlaste hulgas kohtame ka teistsuguseid, rohkem kultuuri puudutavaid argumente. Seetõttu, nagu juba öeldud, tundub autentsuse ja anonüümsuse teooria rakendamine Eesti sotsiolingvistilise olukorra analüüsimiseks küllaltki sobivana.

Lõpetuseks tahaksin veel lisada, et praegusel globaliseerumise ajastul tõusevad globaalsete ja lokaalsete sfäärade vahelised pinged üha rohkem esile. Keelelise diversiteedi säilimise seisukohalt arvan, et just keeleideoloogiade vallas leiavad aset otsustavad lahingud, kus määratakse ära paljude praegu veel räägitavate keelte tulevik. Mitmed uuringused rõhutavad vajadust liikuda uute identiteetidega kohanemise suunas, seda mitmel tasandil. Mul oleks hea meel, kui äsja tutvustatud

uurimus võiks nimetatud protsessis osaleda ning aidata sellele veidigi valgust heita. Tulevikus plaanin samas suunas edasi töötada ning eriti suure huviga jälgin, kuidas areneb olukord Eestis.

KIRJANDUS

- Bourdieu, Pierre 1982.** *Ce que parler veut dire: l'économie des échanges linguistique.* Paris: Fayard.
- Bourdieu, Pierre 1991.** *Language and symbolic power.* Cambridge: Polity Press.
- Calvet, Louis-Jean 2005.** *Globalización, lenguas y políticas lingüísticas.* – Synergie Chili n 1, Santiago de Chile.
- De Swaan, Abram 2001.** *Words of the world.* Cambridge: Polity Press.
- Fishman, Joshua (ed.) 1971.** *Advances in the Sociology of Language.* Vol I. The Hague: Mouton.
- Fishman, Joshua 1989.** *Language & Ethnicity in Minority Sociolinguistics Perspective.* Clevedon-Philadelphia: Multilingual Matters.
- Gal, Susan, Kathryn Woolard (eds.) 2001.** *Languages and publics: The making of authority.* Manchester, UK & Northampton, MA: St. Jerome.
- Hogan-Brun et al. 2007.** *Language politics and practices in the Baltic states.* – Current Issues in Language Planning, Vol 8, No 4, 469-631.
- <http://www6.gencat.net/llengcat/noves/hm05hivern/docs/heller.pdf> (16.02.2009).
- Pettai, Iris 2003.** *Estonians and Non-Estonians: A Typology of Tolerance.* – Proceedings of Conference "Multicultural Estonia", October 24–25 2002. Tallinn, Estonia, 103–124, Tallinn: Integratsiooni Sihtasutus.
- Woolard, Kathryn 2005.** *Language and Identity Choice in Catalonia: The Interplay of Contrastive Linguistic Authority.* – Presentation at the International Colloquium on "Regulations of societal multilingualism in linguistic policies" at the Ibero-Amerikanisches Institut Preussischer Kulturbesitz in Berlin.
- Woolard, Kathryn 2008.** *Les ideologies lingüístiques: una visió general d'un camp des de l'antropologia lingüística.* – Revista de Llengua i Dret n° 49, 179–199.

Yuri M. Lotman – life signs

Yves Partschefeld (St. Galleni ülikool)

1. Historical background

In August 1934, the foundation congress of the Union of Soviet Writers took place in Moscow. A new doctrine, the doctrine of Socialist Realism, was approved. It was obligatory for literature and literary criticism and generated a strongly regulated system. The critic now had the function of a censor, heretics had to be prepared for reprisals of the terror regime of Stalin. The time between 1946 and 1953, the so-called Zhdanov-Era (named after Andrey Zhdanov, a party official for foreign and cultural affairs) was considered especially dogmatic and nationally isolated. The achievements of modernization of the first third of the century were destroyed at that time. The period was characterized by sharp criticism and attacks against newspapers in Leningrad, against theatre, cinema, contemporary music, philosophy, humanities and against other spheres of cultural life. The enforcement of Socialist Realism was combined with great Russian nationalism, which was characterized by strong anti-Semitism. The peak of this movement was the campaign against the "cosmopolitanism" in 1948/49. This campaign was addressed against to all kind of non-Russian, especially Jewish, influences in science and art.

The climate did not change until Stalin's death in 1953, the replacement of the old officials and initiation of thaw by Nikita Khrushchev. Certainly, this comparatively moderate climate disappeared already again in 1964 with the replacement of Khrushchev by Leonid Brezhnev and led to the long time of stagnation which lasted until the start of Perestroika (1986–91). (Städtke 2002: 321–355)

2. Life and work of Yuri M. Lotman

Yuri Mikhailovich Lotman was born on 28 February 1922 as the youngest of four children into the family of a Jewish lawyer in Petrograd. He received his elementary education at Peterschule, one of the last remaining pre-revolutionary establishments of private education. He gave up his work as a lawyer in the 30s because of continuing problems with the exercise of his work. In 1939, Lotman started to study Russian literature at the philological faculty of the University of Leningrad. After the first academic year he had to join the army. He spent the whole wartime at the front, was promoted from private to sergeant and received a high military decoration. In the year of 1942, which seemed hopeless for the Soviet Union, he joined the Communist Party. According to his statement as a reaction of his polit officer, who had cancelled and thrown away his party membership card in view of the situation. Later, when the intellectual milieu offered more liberal or even dissident streams, for many of Lotman's colleagues his party membership seemed

suspicious. But breaking up with party membership was unthinkable until the end of the 80s. (Gasparov 1994: 733–734)

Lotman was in the favorable position to belong to the 5% of his age group who returned alive from war. He resumed his studies at the University of Leningrad in 1946. (Schönle: 2006)

At this time the leading members of the Formalist School such as Eichenbaum, Propp, Gukovski, Tomashevski and Zhirmunski were teaching there. The prospects for the excellent student and war veteran Lotman appeared to be very good. He wrote his master's thesis under the supervision of Prof. Gukovski with the idea of developing it into a dissertation. The excellent prospects were ruined by a new Stalinist purge which reached the University of Leningrad in 1949. Professor Gukovski was arrested, later executed and the majority of the remaining professors was denounced in public and sacked from university. Compared to the purges of the pre-war time this one had a specific character of anti-Semitism. This implied for Lotman that there was no further career at the University of Leningrad for him. This applied also to Zara Grigor'evna Mints, a fellow student of Lotman, his future wife and his closest colleague until her death in 1990. (Gasparov 1994: 734)

As a result of the predominant anti-Semitic atmosphere, Lotman was unable to find a job until he was appointed teacher of Russian literature at the Pedagogical Institute in Tartu. The Republic of Estonia was annexed in 1940/44 and was to be Russified, thus a suitable staff was needed. Lotman taught folklore, history of the Russian literature from the beginning, over the 18th and 19th century to the soviet time, and theory of literature. He had four to six lessons every day. The rest of the time he spent in the library of the University of Tartu. At that time the library was one of the best in the country and housed nearly the whole scientific publications of Russia and different other countries since the beginning of the 19th century. Lotman was especially interested in the catalogues of the free Estonian period between 1920–1940. Those contained many books by Russian emigrants to which he had never had access before.

In 1951/52 (Lotman 1972: 228), Lotman got his PhD at the University of Leningrad with his work on "A.N. Radishchev v bor'be s obshchestvenno-politicheskimi vozreniyami i dvoryanskoj éstitikoi N.M. Karamzina". (Egorov 1999: 49–50)

In addition to his work as a teacher Lotman began conducting courses at the department of Russian Literature at the University of Tartu and became a member of the department in 1954. Lotman was able to change the apparent disadvantage of being excluded from the metropolises Leningrad and Moscow into his advantage. He used the relatively calm atmosphere of the Estonian intellectual life and remained attached to it until his death. (Schönle 2006: 5)

At the beginning, Lotman's scientific career was focused on the Russian literature of the 18th and 19th century. He worked together with the Academy of Science and the group for the exploration of the literature of the 18th century.

In 1961, Lotman habilitated at the University of Tartu with a work on "The development of the Russian Literature in the period of the Decembrists". Two years later Lotman became Professor for Russian literature, later also for the Theory of literature and semiotics.

At the end of the 1950s Lotman elaborated on the work of the Russian Formalists and extended their perception of science with further thoughts about a structural semiotic of literature and theory, later also of art, film and human communication. The findings in these areas culminated in a functional form of cultural studies based on the analysis of the semiotic characteristics of different areas of text-based humanities discourse. (Lotman 1972: 228)

With his works (e.g. "On the Delimitation of Linguistic and Philological Concepts of Structure" 1963, "Lectures on Structural Poetics" 1964) of the 60s and the beginning of his work as editor of "Sign System Studies" Lotman established himself as the leading structuralist in the Soviet Union. (Kristeva 1994: 375)

The faculty of Russian literature became an attraction for intellectuals from the entire Soviet Union during the 60s. A large number of events, from huge conferences to small meetings, intensified the collaboration. The most important event was the bi-annual summer school, currently known as the Tartu-Moscow School of Semiotics that has been taking place since 1964 onwards in Kääriku to discuss interdisciplinarily interesting problems of semiotics.

In the 1970s and 1980s the research of Lotman went more and more beyond actual texts ("Semiotics of Cinema" 1973). He extended the research of a text and its poetics to a research of human culture as a whole. Borrowed from Vernadski's "Biosphere" Lotman developed the "Semiosphere", a semiotic architecture of culture. Russia between 1770 and 1830 remained his main interest and with examples of this time he showed his semiotic of history. His last large work "Universe of Mind: A Semiotic Theory of Culture" (1990) couldn't reach the success of his innovative works from the 60s. (Gasparov 1994: 735–739)

Apart from Bakhtin, Lotman was the most absorbed theorist of the former Soviet Union in the 1970s and 80s. His work influenced authors like Stephen Greenblatt, Umberto Eco, Julia Kristeva and others.

Yuri M. Lotman died on the 28 of October 1993 in Tartu. The Estonian president Lennart Meri interrupted his state visit to Germany to deliver an oration after the funeral.

"The Jewish scholar who had been hired to assist in Russifying the republic had become a pillar of Estonian national pride" (Schönle 2006: 5–6)

3. Tartu-Moscow Semiotic School

Semiotics is the study of signs and sign processes (so-called semiosis). It includes all processes of information interchange in which signs feature. The Tartu-Moscow Semiotic School stood for a special kind of cultural semiotics as it was elaborated on the works of the Russian Formalists. Their perception of science was extended with further thoughts about a structural semiotic of literature, art, film and human communication. It can be described as a functional form of cultural studies based on the analysis of the semiotic characteristics of different areas of text-based humanities discourse.

Personalities like Ivanov, Uspenski, Pyatigorski, Toporov, Mints and many more are representatives of the school besides Lotman. The founding element was the bi-annual summer school that has been taking place since 1964 in Kääriku onwards to discuss interdisciplinarily interesting problems of semiotics.

The work of the school was shaped by the “Spirit of late Stalinism and the renewed restrictions after the period of thaw” and was characterized by the renunciation of ideology-based science.

It can be characterized by the following points:

- There were nearly no researches about Soviet time. The members of the school tried to avoid the use of the totalitarian language.
- The analyzed cultural objects are from the past. The aim of the researches was scientific objectivity. This implicated an ignorance of the personal position as soviet citizen.
- Soviet taboo topics were in the focus of interest, like the aristocratic culture.
- A neutral and objective Meta language was used, free of the official ideology, hyper-soviet. It can be compared with the language of mathematics, cybernetics and the structural linguistics (Städtke 2002: 356).

Altogether the School was very successful and productive with their principles. The outcome of the summer schools alone involved 25 volumes until 1993.

Kokkuvõte

Juri Lotman – elutähised

Juri Lotman (1922–1993) sündis Petrogradis, õppis Leningradi ülikoolis, oli 1963. aastast vene kirjanduse, hiljem ka kirjandusteaduse ja semiootika professor. Kuna juudi päritolu tõttu oli Lotmanil raske kodumaal tööd leida, võttis ta vastu vene kirjanduse õppejõu ametikoha Eestis, Tartu Õpetajate Instituudis. Lisaks

Õppetegevusele hakkas Lotman peagi andma vene kirjanduse loenguid ka Tartu Ülikooli vene filoloogia osakonnas. 1954. aastal sai temast ülikooli õppejõud. Esmapiilgul negatiivsena mõjuva asjaolu, et Tartu asub eemal suurtest keskustest nagu Leningrad ja Moskva, kujundas Lotman enda eeliseks. Ta kasutas ära ka Eesti suhteliselt vabamat atmosfääri ning jäi siia elama elu lõpuni.

Lotmani teadusliku tegevuse alguses oli tema põhiliseks uurimisobjektiks 18. ja 19. sajandi vene kirjandus. 1950ndate lõpul asus ta uurima vene formalistide töid ning avardas oma teaduslikku haaret, tuues arutlustesse sisse kirjanduse, kunsti, filmi ja inimsuhete strukturalistlikult põhjendatud semiootika. Eri valdkondi puudutavatest tähelepanekutest kujunes funktsionaalselt mõistetav kultuuriteadus, mis baseerub tekstil põhinevate humanitaarteaduslike distsipliinide semiootiliste omaduste analüüsimisel.

Koos samu põhimõtteid jagavate lingvistidega lõi Juri Lotman Tartu-Moskva semiootikakoolkonna. Tänu Juri Lotmanile korraldati aastatel 1964–1974 Kääriku viis suvekooli, kus kohaletulnud said arutada interdistsiplinaarselt huvitavaid semiootilisi probleeme. Mõjutatuna „hilis-stalinismi vaimust ja sulaaajale järgnevatest uutest piirangutest“ iseloomustas koolkonna töid ärapöördumine valitsevast, ideoloogilisest teadusdoktriinist.

Mihhail Bahtini kõrval oli Lotman 1970.–1980. aastatel välismaal enim loetud Nõukogude Liidu teoreetik. Tema tööd on mõjutanud teiste seas kirjandusteadlasi nagu Stephen Greenblatt, Umberto Eco ning Julia Kristeva.

KIRJANDUS

- Egorov, B.F. 1999. *Žizn i tvorčestvo Ju. M. Lotmana*. Moskva, 49–50
- Gasparov, Boris 1994. *In Memoriam: Iurii Mikhailovich Lotman (1922–1993)* – *The Slavic and East European Journal* Vol. 38, No. 4, 731–739
- Kristeva, Julia 1994. *On Yury Lotman*. – *Publications of the Modern Language Association (PMLA)*, Vol. 109, No. 3, 375–376
- Lotman, Ju.M. 1972. *Vorlesungen zu einer strukturalen Poetik*. München, 228
- Schönle, Andreas 2006. *Lotman and Cultural Studies. Encounters and Extensions*. London, 5–6
- Städtke, Klaus 2002. *Russische Literaturgeschichte*. Stuttgart, 321–356.

Kodu oli illusioon ja silmapiir kindel müür. Pagulusteema Karl Ristikivi romaanis „Hingede öö”

Tomi Moiso (Tampere ülikool)

Ettekande eesmärk on välja selgitada, kuidas ilmneb pagulusteema Karl Ristikivi romaanis „Hingede öö”. Romaan ilmus Rootsias aastal 1953. Ristikivi läks pagulusse nagu mitmed teisedki Eesti kirjanikud (näiteks Marie Under, Kalju Lepik või Ilmar Laaban). Lennart Meri oli ju ka pagulane: koos emaga oli ta välja saadetud Venemaale Kirovi oblastisse 1941–46. See ongi peapõhjus, miks valisin pagulusteema ettekandeks seminaril, millega tähistatakse Lennart Meri 80. sünniaastapäeva.

Kõigepealt – mida pagulus tähendab, mis olukord see on? Edward Said (1984: 173) on iseloomustanud pagulust nii, et see oleks nagu „kaotuse olek”, „paranematu lõhe inimese ja tema kodu vahel” ning „võõrdumise halvav kurbus”. Võiks öelda, et Ristikivi oli poliitiline pagulane, aga Paul Tabori (1972: 37) kirjutab, et see pole eriti tähtis, kas inimene on poliitiline, majandus- või psühholoogiline pagulane; kas inimene on sunnitud kodumaalt ära minema või ta läheb vabatahtlikult.

Üks huvipakkuv küsimus on see, kas inimene on pagulane või emigrant? Kuidas seda peaks määratlema? Michael Böss (2005: 19) leiab, et kõige tähtsam, mis lahutab pagulast emigrandist, on pagulase mentaliteedi jagatud iseloom: pagulase nostalgia, pidev lootus kunagi veel koju tagasi pöörduda, ja selline võõrdumise tunne, et ta ei ela mitte ainult väljaspool kodu, vaid ka väljaspool seda riiki, kus ta praegu elab. Julgen väita, et „Hingede öö” minategelane on pigem pagulane kui emigrant. Nagu Ristikivi kirjutab: „*Kodu oli illusioon ja silmapiir kindel müür, millest kunagi välja ei jõudnud*” (HÖ: 30). Võõrdumise tunne kristalliseerub kohe teose alguses: „*Mul polnud ju mingit õigust siin käia. Ruum, mille ma oma maise kehaga täitsin, oli tegelikult määratud teistele. Olin võõras, kutsumata võõras*” (HÖ: 12). Olukord ei muutu; romaani lõpu poole ütleb kohtunik minategelasele: „*Kuidas teil üldse õnnestus siia pääseda? Teil ei ole mingit õigust siin olla*” (HÖ: 233).

Kui inimene on pagulane ja tema ning tema kodu vahel on paranematu lõhe, võiks ette kujutada, et tema mälestused kodust on ainus, mis tal järel on. Michael Böss (2005: 32) kirjutab, et mälestused, mis on toimunud tegevuse algatajana, lämmatavad ja „annavad maad passiivsele mälestusele, illusioonitusele ja vaimsele impotentsusele”. Eraldumine, kõrvalisus, võõrus ja võimetus ilmnevad Ristikivi romaanis jätkuvalt. Tsiteerisin eespool „Hingede öö” katket „Kodu oli illusioon ...”,

milles ilmnevad inimese pettumustunded: kõik on tühi, nii tõelisus kui ka unistused. Romaani peategelane ei leia põhjust mitte millekski: „*Aga ma ei tulnud välja ei leinaga ega rõõmuga, olin tulnud tühjalt ...*” (HÖ: 9). Teose lõpupoole räägib ta laiskusest, eriti mõtlemislaiskusest ja elutüdimusest. Pessimistlik positsioon elu suhtes läbib kogu teost: „*Ei ole olulist vahet, kas hukkub maailm meie ümber või meie ise. Lõpp on igal juhul lõpp*” (HÖ: 136). Abituse tunne, lootusetus ja maailmavalu on romaani meeolud. Võiks väita, et „Hingede öö” on eksistentsiaalne romaan. Selle üle tasuks mõtiskleda.

Pagulust on nähtud ka eksistentsiaalse kodutusena (Böss 2005, 40). Peaks küsima, kas need teemad, millest olen kirjutanud, on seotud ainult pagulusega? Vastus on: loomulikult mitte. Abitustunne, lootusetus, maailmavalu, võõrandumine, passiivsus ja nii edasi on tunded, mis ei seostu üksnes pagulusega, olgugi et pagulaste hulgas on need kindlasti igapäevased. Ristikivi oli tegelikult ka pagulane, aga tunded, mis on seotud pagulusega, on seotud ka näiteks elutüdimuse, eskapismi ja lihtsalt eksistentsiaalse ahistusega. Väidan, et peaaegu iga inimene on olnud aeg-ajalt ahistatud, passiivne ja suhtunud elusse pessimistlikult. Kas inimene, kes põeb eksistentsiaalset kodutust, kellele kodu on ikka ja alati illusioon, on ka mingit laadi pagulane? „Hingede öö” peategelane ütleb välja väga tähtsa repliigi:

Kui oled seitse aastat elanud ühel maal põgenikuna, on raske ühel öhtul äkki ette võtta ja välja minna turistina... Ütlesin seitse aastat, sest selle väljenduse poeetiline kõla meelitas mind tõeteest kõrvale, tegelikult on mu pagulaspõlv kestnud mitu korda seitse aastat (HÖ: 10).

Tsitaadist võib välja lugeda, et jutustaja on näinud iseennast alati pagulasena, ta on tundnud end väljaspool ühiskonda olevana juba enne, kui ta pagulusse läks. Ka majas, kuhu ta romaanis siseneb, on ta võõras. Aga sellest majast lahkumine on siiski võrdne pagulusse minemisega.

*Pigemini on mul eriti nüüd tagantjärele seda kõike kirjutamise juures uuesti üle elades tunne, nagu sõidaksin kuhugi väga kaugesse ja võõr-
rasse paika ja ikka külmemaks, võõramaks, ja ühetoonilisemaks muutub
maastik, mida näen vaguniaknast. Või nagu käiksin mööda pikka, linnast
välja pimedale legendikule viivat tänavat, kus kõik majad on pööranud
oma tulemüürid mulle vastu (HÖ: 221).*

Inimene, kes käib mööda tänavat, kus kõik majad on pööranud oma tulemüürid talle vastu, võib olla pagulane, aga ka ahistatud, pessimistlik, ennast võõrana tundev inimene.

Oluline on tähele panna järgmist. Uurisin, kuidas pagulusteema ilmneb Ristikivi romaanis, sest Ristikivi ise oli pagulane. Sellega ei taha ma siiski väita seda, nagu „Hingede öö” jutustaja ja minategelane oleks Ristikivi ise. Romaani jutustaja on minategelane, kes elab Rootsis pagulasena ja kes on kirjanik (nagu Ristikivigi), aga ta on siiski kunstlik, literatuurne konstruktsioon. See peaks olema ilmselge ka muidu, aga teose keskel selgub kirjas proua Agnes Rohumaale, et see on nii. Kiri prouale pole midagi muud kui veel üks vahend mängida lugejaga ja äratada temas kahtlus, et jutustaja on ebausaldatav.

Üks teema, mis seostub pagulusega, on ootus. Võib ette kujutada, et pagulane alatasa ootab midagi (tagasipöördumist koju jne). Jaan Undusk (1991) kirjutab, et „„Hingede öö” ei ole lugu ootusest, ta on see ootus ise”. Ma ei tea, kas see on nii või ei ole, aga ootamine on selles romaanis väga keskne teema: tundub, et peategelane peab alati midagi ootama. Näiteks ooteruumist on romaanis pikalt juttu, jutustaja kirjeldab ooteruumide murelikkust. Ootus rinnastatakse vangistusega.

Aga kas süütult või mitte, me kõik istume oma elu jooksul aastaid ootamisvanglas. Oleme seotud kohaga ja ajaga, kõik elu normaalsed protsessid on enamvähem ära lõigatud või takistatud. Ootajal on sama vähe vabadust kui vangilgi (HÖ: 157).

Olen juba märkinud, et ehkki Ristikivi oli tegelikult pagulane, ei ole tema romaan tingimata lugu pagulusest. „Hingede öö” võiks ju olla lugu eksistentsiaalsest kodutusest, see võiks olla unetaoline, irreaalne, isegi sürrrealistlik lugu elu mõttetusest või midagi muud, näiteks lihtsalt modernistlik romaan, kus mängitakse minajutustaja kasutusvõimlustega. Võib-olla on „Hingede öö” kõike seda. Samas on see ka lugu pagulusest. Peategelase pikk sisemonoloog arsti juures teeb selle ühemõtteliselt selgeks.

Ma ei ole kunagi lahkunud seda teed. Aga ma näen randa sellest küljest, alasti, mahajäetud, surnud. Ainult üsna varaseis lapsemälestusis on ta olnud roheline, seegi on võib-olla hiljem juurde luuletatud. Tegelikult on ta alati olnud vana, luitunud ja kuivanud. Mitte ainult rohi, vaid ka visa hingega kadakapõõsad on lõpuks kuivanud kollaseks. Hall paas nagu kasvaks ülespoole, tungiks läbi õhukese kamara nagu nälgiva looma selgroog, nagu mahajäetud maja sarikad läbi katuse. Vinge meretuul lõõtsub üle järjest lagedama maa, viib kaasa viimse mullasõmera kivide vahelt. Tühi, surnud rand. On raske uskuda, et see kunagi võiks veel ellu ärgata. On raske uskuda, et tõelisus kunagi võiks selle unenäo olematuks teha. Merigi taganeb siit, savine merepõhi kuivab ja praguneb, siin on palja jalu valus käia. Kust võtan nii tugevad, rautatud saapad, millega võin

• Kodu oli illusioon... •

jälle sellele rannale astuda? Ja kas mul oleks südant tallata rautatud saabastega sellel rannal, mis ometi on olnud mu ema, kuigi ta nüüd on surnud (HÖ: 162).

Kogu teoses ilmneb pagulase valu minu meelest kõige selgemini just selles tsitaadis. Valuga võivad olla seotud ka süüdioleku tunded. Romaani teises osas on suur kohus.

Süüdiolekut käsitletakse teise süüdistaja sõnavõtus: „*Te tulite siia, sest te ei julgenud väljas olla. Ja te jäite siia, sest te ei julgenud välja tagasi minna. Niisiis – põgenik, eks ole?*” (HÖ: 234). Paar lehekülge edasi süüdistaja jätkab: „*Ainult isikliku mugavuse pärast arvasite paremaks põgeneda. Te ei taha midagi ohverdada teiste heaks, olete täiesti asotsiaalne tüüp*” (HÖ: 238). Peategelane ise ei räägi süüdiolekust nii otse, vaid püüab seletada, miks ta on pagulusse läinud. Ühes romaani kohas ta räägib arstiga ja ütleb, et näeb elavaid surnuid. Arst vastab: „*Need surnud on ainult kodumaa sümbol*” (HÖ: 161). Võib-olla on seegi koht seotud süüdiolekuga. Selle teema käsitlemisest võiks küll järeldada, et mingisugune süüdiolek siiski vaevab peategelast.

Mis võimalused peategelasel siis hakkama saamiseks on? Üks pessimistlik lahendus oleks see, mille peale peategelane mõtleb veel kohtuski: „*Ma ei ole olukorraga leppinud ja see vahest on veel suurem patt. Võib-olla just sellepärast seisán siin kohtu ees, seisán kaua, kogu aeg, sel ei tule enne lõppu, kui on minu lõpp*” (HÖ: 239). Olukord on samasugune, nagu romaanis tsiteeritud Uuno Kailase luuletuses: „...vain kaks on ovea mulla, kaks: uneen ja kuolemaan” (‘minu jaoks on ainult kaks ust, kaks: une ja surma poole’).

Romaani lõpus virvendab siiski pisike lootus. Peategelane taipab, et elus ei tasu muretseda möödunud aegade pärast, vaid tuleb lihtsalt elu edasi elada: „*Mis jäi mul muud üle kui edasi minna. Edasimineks, see oli võrdne edasielamisega – ka siis, kui ei ole näha mingit eesmärki, mingit lahendust. Elus on aeg see, mis edasi läheb ja meid nagu laastukesi oma vooluga edasi kannab*” (HÖ: 245–246). Kui romaan lõpeb, algab uus aasta. Tundub, et see on pööre paremuse poole peategelase elus.

Kuigi pagulus on väga tähtis teema Ristikivi romaanis, ei ole see sugugi romaani ainus teema, nagu olen püüdnud esile tuua. „Hingede öö” on eelkõige hea romaan, millest võiks leida sama palju tähendusi ja tõlgendusi kui on lugejaidki.

KIRJANDUS

Böss, Michael 2005. *Theorising Exile. – Re-mapping Exile: Realities and Metaphors in Irish Literature and History.* Ed. Michael Böss, Irene Gilsean Nordin, Britta Olinder. Aarhus University Press.

HÖ = Ristikivi, Karl 1991. *Hingede öö.* Tallinn: Eesti Raamat.

Said, Edward 1984. *Reflections on Exile. – Reflections on Exile and Other Essays.* Harvard University Press.

Tabori, Paul 1972. *The Anatomy of Exile: a Semantic and Historical Study.* London.

Undusk, Jaan 1991. *Millegipärast. Hingede öö.* Tallinn: Eesti Raamat.

Sajandipikkune arutelu Eesti hümni üle

Nóra Kõhalm (Budapesti ülikool)

Riiki ja rahvust ülendavad rahvushümnid on tihedalt seotud romantiliste rahvusriikide ideega. Varasemad rahvuslaulud olid loodud truuduse väljendamiseks monarhiatele ja valitsejatele, Prantsuse revolutsiooni ajal sündis aga nendele kuningahümnidele vastandiks uus rahvuslaul. 19. sajandi demokraatlikud rahvushümnid ülistasid juba *La Marseillaise*'i eeskujul rahvast ja rahvust, selle truudust isamaale, selle kannatusi ja võitlusi – mitte valitsejat (Wrede 1988: 48–49). Need rahvushümnid on selle protsessi loomulikuks saatjaks, mis viisid riikide sündimiseni. Rahvushümn on rahvuse üks sümboleid, mille ülesandeks on muuhulgas teha võõrastele nähtavaks rahvuse olemasolu. Rahvushümn on eriti oluline rahvaste jaoks, kes asuvad rahvusriigi vägivaldselt hõivanud impeeriumides. Sellises olukorras rahvushümni staatuse saanud rahvusliku laulu tekst ja meloodia võivad kompenseerida poliitiliste institutsioonide puudumise (Csepeli, Örkény 1996: 4–5).

Seetõttu pole üllatav, et mitme Euroopa riigi rahvushümn on sündinud varem kui rahvusriik ise. Nõnda juhtus see ka Soomes ja Eestis J. L. Runebergi „Maamme” ja J. V. Jannseni „Mu isamaa, mu õnn ja rõõm” luuletustega, millel on sama, saksa päritolu helilooja Fredrik Paciuse kirjutatud meloodia. Runebergi tekst muutus rahvushümniks pea kohe pärast esmaesitust 1848. aastal, täites nii autori eesmärgi (Wrede 1988: 50). Jannseni tekst muutus populaarsemaks pärast esmaesitust esimesel üldlaulupeol aastal 1869. Kuigi tsaariajal järgnevate laulupidude programmis see enam ei esinenud, võeti laul kooride repertuaari ja see sai üha populaarsemaks. Selles, et eesti rahvas oli selle laulu omaks võtnud, oli Ea Janseni arvates suure tähtsusega laulu kahekordne sümboolne väärtus, kuna laul on nii patriootiline kui ka Soomest pärit; ning suhe soomlastega oli tol ajal eestlastele rahvuslikku identiteeti tugevdav, rahvuseks muutumist soodustav tegur (Jansen 1998: 101).

Algupärasus versus traditsioon. Arutelu enne Teist maailmasõda

Artur Taska märgib oma eesti hümni ajalugu tutvustavas raamatus laulu „Mu isamaa, mu õnn ja rõõm” rahvushümniks saamise päevaks 27. juuli 1896. Selle päeva Postimehe juhtkirjas esineb tollal juba palja peaga, püsti tõustes lauldud laul (Taska 1996: 47). Nõudmine uue, algupärase rahvuslaulu järele sündis juba tol ajal, kui Jannseni luuletus oli alles oma hümniks muutumise tee alguses. Küsimust uuest eesti rahvuslaulust käsitles ajakiri Laulu ja Mängu Leht 1890. aastal. J. Endla juhtis tähelepanu sellele, et eestlastel puudub üleüldine rahvuslaul, ja väitis, et need laulud, mis eestlased hea meelelega laulavad, on enamasti võõraste rahvaste

omad. Autor tõstab oma arutluses hilisema eesti hümni rõhutatud näitena esile, selle originaaliks väärsti soome rahvalaulu pidades (Taska 1996: 151). Tema poolt tähtsaks peetud aspektid – algupärane, rahvuslik – olid ka hilisema diskussiooni nurgakivideks.

Pärast Eesti iseseisvumist, 1920ndate aastate algusest sattusid rahvussümbolid veel enam tähelepanu keskpunkti. Üldise nõusolekuga hümniks saanud „Mu isamaa, mu õnn ja rõõmu“ õigustus ei olnud kõikide poolt tunnustatud. 1921. aastal ajalehes Vaba Maa avaldas arvamust keegi, kelle pseudonüüm oli Öppur, et rahva poolt meelsasti lauldud lauludest ei sobi ükski rahvushümniks. Sellele reageeriti erinevalt. Kui mõned arvasid, et Jannseni hümn on nii ilus, et kaunistat polegi võimalik loota, pakkusid samas mitmed uusi hümnivariante. August Alle soovitas näiteks Postimehes Henrik Visnapuu luuletust „Kodumaa laul“, põhjendades oma valikut sellega, et selles puudub igasugune õõnes paatos ja on vastuvõetav igale vabariigi kodanikule vaatamata tema poliitilisele usutunnistusele – seega ühendab tekst endas kõiki häid omadusi, mida hümnilt nõuda võib. Samas pöördub Alle üleskutsega heliloojate poole, paludes neid luuletuse juurde viisi luua. Umbes kaks kuud hiljem teatas Juhan Luiga lugejatele, et Aleksander Läte oli Visnapuu sõnadele viisi loonud, ja ta soovib selle kasutuselevõtmist „Mu isamaa, mu õnn ja rõõmu“ asemele. Luiga ei pea hümni veaks seda, et selle viis on soomlaste omaga ühine, vaid peab probleemiks hoopis seda, et selle looja ei olnudki soomlane, vaid hoopis sakslane; ning seda, et Runebergi sõnu tõlkides mahutas Jannsen sinna hooplevat patriootilisust, mis ei vasta eesti meeoleoludele (Taska 1996: 156–158). Siinkohal peab mainima, et tollal levinud arvamus, et Jannseni luuletus on Runebergi omast tehtud vaba tõlge, ei vasta tõele.

Kahekümnendate aastate teisel poolel jäi hümni teema aeglaselt unarusse ja tõusis taas huvi keskpunkti alles kolmekümnendate aastate alguses. Ajakiri Muusikaleht korraldas 1931. aastal toleaeagsete eesti riigi-, seltskonna- ja muusikategelaste hulgas neljast küsimusest koosneva ankeedi uue hümni vajaduse selgitamiseks. 41-st küsitelust rõhutab uue hümni loomise vajadust 15 isikut, 18 ei poolda uue hümni loomist. Kuus vastajat esitasid tingimuseks, et uus hümn olgu parem kui vana ning kaks vastust jäid toimetajatele ebaselgeks (Taska 1996: 161). Vastajate motivatsioone lähedamalt vaadates selgub, et uue hümni loomise pooldajad tundsid enamasti puudust hümni originaalsusest (Taska 1996: 161). Mitmed panid pahaks seda, et viis on soomlaste omaga ühine (Taska 1996: 162). Teine iseloomustav argument oli see, et viis on liiga keeruline. Helilooja Adolf Vedro ütles, et alguses ta pooldas vana hümni, aga kui ta kord kuulis, kui halvasti rahvas seda laulab, püüdis ta isegi hümni uuendada (Taska 1996: 164–165).

Vana hümni pooldajate seisukoht peegeldub hästi Oskar Kallase sõnades. Ta ütles, et võiks luua praegusest parema rahvushümni, aga seda ta ei pea vajalikuks, sest „...olen tohtinud ühes elada „Mu isamaa“ võitlemis-kasvamise rahvushümniks ja uue hümni võimalikud paremused ei suudaks korvata praeguse kaudu ärkavaid mälestusi ja tundmusi (Taska 1996: 161).” Seega neis arutlustes sai tavaliselt keskse rolli traditsioon ja respekt selle vastu. Peale selle rõhutati kolmekümnendatel aastatel õitseva hõimuaatega kooskõlas ka seda, et soomlastega ühine hümn ei peaks olema ebameeldiv, vaid on isegi hea, kui vennasrahvastel on ühine hümn (Taska 1996: 162).

Ankeedi teisele küsimusele „Kas võiksite nimetada senises eesti koorilaulu loomingu laulu, mis sobiks rahvushümniks“, olid kõik vastused eitavad ning vastajad samuti ei osanud nimetada ühtegi luuletust, mille tekst sobiks täielikult rahvushümniks. Viimasele küsimusele uue hümni tekstile ja muusikale esitatud nõudmiste kohta enamik inimesi ei vastanudki. Kes vastas, see tavaliselt rõhutas originaalsuse tähtsust (Taska 1996: 165–166).

Uue hümni loomise küsimus tõstatus jälle 1935. aastal seoses kodukaunistamise, sini-must-valge lipu ja värvikolmiku levitamise ning nimede eestindamise aktsioonidega. Probleemi lahendamiseks korraldati võistlus. Riikliku Propaganda Talituse poolt välja töötatud võistluse kava avaldati päevalehtedes. Tuhandekroonine autasu kavatseti määrata nii uue hümni teksti kui ka selle muusika loojale. Kava väljatöötaja Hugo Kukke põhjendas vajadust uue hümni järele osaliselt sama asjaga, millega ankeedi vastajadki, et rahvushümn ja hümni taolised pidulaulud peaksid olema sõnalt ja viisilt rahvuspärased ning rahvale iseloomustavad, mitte võõrastel eeskujudel, võõrastele viisidele loodud (PMa). Uue hümni teema ja vorm olid ka kavast ette määratud. Näiteks peeti soovitatavaks järgmisi teemasid: eesti rahva kangelasmeel ja kangelaslik võitlus ajaloo kestel; kindel ja lootusrikas usk tulevikku ja igavikku; kodumaa kauni looduse armastus; eesti keel; eestluse üldaated, näiteks hõimuaade (Taska 1996: 167). Vormilised piirangud olid ka hästi ranged, oodati maksimaalselt kolmesalmilisi, mitte üle 10–12-silbilisi langeva rütmiga (trohheus) tekste. Laulu viisi kohta esitatud eelistused võeti kokku kaheksas punktis, millest esimene ja tähtsaim oli see, et viisil peavad olema omapäratunnused (PMb). Kuigi osalejaid oli palju, ei leidnud žürii ühtki rahvushümniks sobivat pala (Taska 1996: 167–168). Seejärel katkes arutelu umbes pooleks sajandiks ja algas uuesti alles Eesti taasiseseisvumisega.

Nõukogude okupatsiooni ajal võeti 1945. aastal kasutusele Eesti NSV hümn, mille viisi lõi Gustav Ernesaks ja sõnad kirjutas Johannes Semper. Teiseks hümniks, rahvuslauluks kujunes aga Lydia Koidula luuletus „Mu isamaa on minu arm“, mille

viisi looja oli samuti Ernesaks. Seda laulis rahvas laulupidude lõpetamisel koos koo- riga paljapäi ja püsti seistes võimude vastuseisust hoolimata (Kask 2002: 23).

Teiste kantud rõivad? Probleem tänapäeval

Eesti NSV hümn kasutamine riikliku sümbolina lõpetati ametlikult 8. mail 1990, aga arutelu hümn üle oli alanud juba kaks aastat varem, mil loodi Eesti NSV demokrati- seerimise töögrupid. Üks neist pidi ka Eesti sümboolikaga tegelema. Arutelu käigus leiti, et hümn on selline laul, mida rahvas hakkab ülimalt vaimustuse või kurvastuse ajal ühiselt spontaanselt laulma – ja selliseid on vaid kaks: vana hümn ja eelmainitud „Mu isamaa on minu arm“. Kuigi mõned olid tol ajal ka uue hümn kasutusele- võtmise poolt, pooldas enamik eestlasi vana väljakujunenud hümn. Selle küsimuse kohta tehti erinevaid küsitlusi ning teema esines ka ajakirjanduses sageli. Ajalehe Sirp üleskutsele laekus 5000 arvamust, millest 4500 pooldas vana hümn ning 489 vastanutest eelistas juba eesti ajal populaarset laulu „Eesti lipp“ (Enn Võrk – Martin Lipp) hümnina, ja ainult 11 L. Koidula nõukogude ajal nii populaarset luuletust. Konkreetseid otsuseid aga vastu ei võetud ja hümniks jäi „Mu isamaa, mu õnn ja rõõm“, kuid seda ametlikul tasandil ei fikseeritud (Kask 2002: 24–25). Selles, et lõpuks jäi esimese Eesti Vabariigi hümn ka taasiseseisvunud Eesti hümniks, mängis ilmselt tähtsat rolli ka kontinuiteedi rõhutamist taotlev püüdlus. Arutelu hümn ümber rahunes üheksakümnendatel aastatel aeglaselt maha, aga löi taas lõkkele pärast aastatuhandevahetust.

Eesti ja soome hümn Paciuze poolt loodud viis sai 2003. aastal 155-aastaseks, mil- lega ühenduses kerkis hümniküsimus jälle esile. Soome ajakirjanik Unto Hämäläinen tõstas ühes eesti nädalalehes küsimuse: kas pole kummalgi riigil aeg hümnid uute vastu üheaegselt välja vahetada. Kuigi ta leidis, et Soome rahvushümnil on sütitavad sõnad, pidas ta viisi viletsapoolseks, mida peale selle kasutavad ka eestla- sed. Artiklis sõna saanud helilooja Tapani Länsiö ja ajaloolane Laura Kolbe esitavad kaks juba enne maailmasõda kõige levinumat vaatepunkti. Viidates algupärase tähtsusele, nimetas Länsiö hümniks sobivamaks Sibeliuse „Finlandia“, põhjen- dades, et see on „Soome helilooja muusika ja soome luuletaja tekst.“ Seevastu Kolbe rõhutas traditsiooni tähtsust ning tema arvates ei ole alust „Maamme-laul“ hümnina välja vahetada (Hämäläinen 2003). Siinkohal ei ole piisavalt aega soome hümniga üksikasjalikult tegeleda, tasub aga mainida, et mõni kuu pärast Hämä- läineni mõtteeksperimenti esitas rahvasaadik Kimmo Kiljunen Soome parlamendis ettepaneku vahetada „Maamme“ „Finlandiaga“ ja jätta Paciuze viis Eestile. See ettepanek üllatas paljusid, nende hulgas ka Lauri Vahret, kes viitas jälle traditsiooni tähtsusele ja meenutas, et need hümnid säilitavad tähtsat ajaloolist informatsiooni, tuletades inimestele meelde, kui tihedalt on Eesti ärkamisaeg seotud Soome aja- looga (Päss, Erilaid 2004).

Soome rahvasaadiku ettepanek sündis esmajoones selleks, et lahendada kahe iseseisva riigi sümboli peaaegu täieliku kokkulangevuse probleem. Jaak Urmet soovitas oma järgmisel aastal ilmunud artiklis hümni vahetamist hoopis teist-sugustel põhjustel. Selles suurt ühiskondlikku tähelepanu pälvinud artiklis kirjutas ta järgmiselt: „Meie hümni sõnad on ikka nii kehvad kui kehvad. Neid on lausa piinlik laulda. Need on sisuliselt, vormiliselt ja moraalselt vananenud (Urmet 2005).” Urmeti arvates oleks Jannseni luuletus juba ammu unustatud, kui see juhuse tahtel ei oleks hümniks saanud, sest selle väljendusviis ja sõnum on ebaõnnestunud. Tema järgi ei ole sellel aastasajandil enam vastuvõetav teksti arhailisus ega terve kolmas salm („Su üle Jumal valvaku...”), sest sellel ei ole seost tänase eluga. Urmet kirjeldab rahvushümni tühja ja mittemidagiütlevate sõnade hulgana, mille paatos on abstraktne ning mille moraal ei puuduta tänapäeva inimest. Selle asemel oleks ta soovinud rahvussümboliks uut teksti, mille sõnum on tänapäeva eestlaste jaoks tähendusrikas (Urmet 2005).

Urmeti artikkel äratas suurt tähelepanu. Eesti Päevalehe koduleheküljele laekus 525 kommentaari, mille autorid reageerisid nii artiklile kui ka üksteise arvamustele. Reaktsioonid olid väga erisugused ja enamik kommentaare näitas tugevat emotsionaalset erutust. Arvamused jagunesid umbes võrdselt hümni vahetamise poolt ja vastu, viimased olid võib-olla vähemuses (EPL). Nagu juba kolmekümnendate aastate diskussioonis märkasime, kerkib vana hümni pooldajate tekstides ka siin esiplaanile traditsiooni säilitamise tähtsus. Sellele lisandub ainult üks tõelise tähtsusega mõte, nimelt see, et hümn on kontinuiteedi üks sümboleid. Selle näiteks on järgmised kommentaarid: „100 aasta vanuseid sõnu pole vaja kaasajastada. nii säilib mingigi side riigi asutajatest esivanematega. Kõik muu on nagunii läinud.” (EPL); „...see on eesti rahva üks järjepidevuse sümbolitest ja ei peagi olema tänapäevase keele musternäidis. Sel on oma ajalugu ja oma väärikus...” (EPL); „Ja hümni teksti muutmine tähendaks meile oma ajaloolisest rahvustundest loobumist. See oleks kuritegu!” (EPL); „sümboli vorm ei ole kõige olulisem, kuna tema sisuline tähendus on igavikuline.” (EPL). „Hümni kui sümboli kollektiivses mälus oleva tähtsa rolli näiteks on järgmised kommentaarid: meie hümn oli neile püha, kes siit kommunistide poolt ära küüditati ja seda lauldi pisarsilmil kaugel võõrsil. Neile, keda selle toore režiimi poolt piinati ja tapeti, aga kes ikkagi suutsid vastu pidada ja piinajaid trotsides oma armsa kodumaa hümni laulsid – ja neile, kes praegu oma lippu austavad ja hümni laulavad – AU NEILE! See on ja peab jääma meie hümniks, niikaua kui on Eesti Vabariik.” (EPL); „mu vanaemal tuli pisar silma, kui vene ajal Soome hümni kuulis, ma arvan, et paljudel eestlastel olid enne kuuli saamist Pagari tänaval need samad sõnad mõtetes, ja võib-olla ka huulil, millest loo kirjutaja ei küündi ilmselt mõtlema!” (EPL).

Kui Soome hümn kuuldes oligi nõukogude ajal mitmetel eestlastel pisarad silmas, näitavad Urmeti artiklile saabunud vastused, et tänapäeval on uue hümn poolt argumenteerijate põhiväiteks just kahe hümn ühine viis – nagu oli mõnedel juba 70 aastat tagasi. Kuigi artikli autor selle küsimusega ise ei tegelenudki, siis kommenteerijate tekstides esineb see fakt eriti rõhutatult: „Täiesti õige! Me oleme ka soomlastele nagu väikesed sugulased, et peame kandma teiste kantud rõivaid“ (EPL); „Rohkem häirib Soomega ühine viis – laenatud hümn!“ (EPL); „Kõige suurem probleem on selles, et oleme nagu iseseisev riik, aga oma hümn ei ole. Meie peame seda omaks, aga maailma rahvad seda ei tea. Ütleme olümpial tuleb võitjaks soomlane, mängitakse ajast aega tuntud Soome hümn. Seejärel tuleb võitjaks eestlane ja jälle mängitakse soome hümn. Mis iseseisev riik me oleme, kui pole oma hümn!“ (EPL). Nende kõrval olid mõned Urmetiga sisu poolest ka samal arvamusel, eriti usu ilmutamise vastuvõetamatuse ja mõttetühjuse suhtes (EPL).

Urmeti artiklile reageeris peale lehelugejate ka ajakirja Akadeemia peatoimetaja Toomas Kiho (2005) Eesti Päevalehes. Ta juhtis tähelepanu sellele, et riiklike sümbolite väärtus seisab mõneti paradoksaalsel moel just nende vanuses ehk ajastära-olekus. Nagu temagi ütles, ei ole ühegi hümn idee sellises mõttes otseseoses tänase eluga nagu ajaleht või telekas – ja kui me püüaksime sellise suhte luua, siis tuleks igal aastal uuem hümn kasutusele võtta.

Kokkuvõte

Eesti hümniks on olnud juba peaaegu sada aastat Jannseni „Mu isamaa, mu õnn ja rõõm“. Täna näib veel, et traditsioon ning põlvkondade sümboolne ühendamine on algupärasusest ja kaasaegsusest tähtsam enamikule inimestele või vähemalt nende valitud saadikutele. Nõue modernsemale sisule ja usuga seotud viidete väljajätmisele ei ole veel vastuvõetav – sest, kuigi mitte kõik, aga enamus, käsitleb hümn sellena, mis see tegelikult ongi: sümbolina. Ei ole juhus, et probleemi ajaloos kahekümnendatest aastatest tänapäevani on tegelikult ainus pidevalt ette tulev argument uue hümn pooldajate tekstides algupärasuse nõue. Originaalsuse nõue, eelkõige Soome hümniga, ühe teise riigi rahvussümboliga oleva sarnasuse äramuutmise huvides. Nende hümnide hilisem saatus pole muidugi ennustatav, aga tundub tõenäoline, et nende kokkulangevuse pärast see küsimus tuleb aeg-ajalt ette ka edaspidi – ent millise tulemusega, selle määrab rahvusliku mälu kujunemine ning selle rõhkude muutused.

• Sajandipikkune arutelu Eesti hümnile üle •

KIRJANDUS

Csepeli, György, Örkény, Antal 1996. *Jelképek és eszmék az európai nemzeti himnuszokban.* – *Regio*, nr 2, 3–33.

EPL = <http://www.epl.ee/?artikkel=287353&kommentaariid=0> – Lugejate kommentaarid Jaak Urmeti artikli juures Eesti Päevalehe veebileheküljel 15.03.2005).

Hämäläinen, Unto 2003. *Soome ja Eesti hümnid lugu.* –

Eesti Ekspress 21. nov.; <http://www.ekspress.ee/viewdoc/4112301C67C29941C2256DE500625F10>.

Jansen, Ea 1998. *Maamme-laulun tulo Viroon – Soi sana kultainen: Maamme-laulun viisitoista vuosikymmentä.*

Toim. Laura Kolbe, Risto Valjus, Johan Wrede. Helsinki: Yliopistopaino, 83–102.

Kask, Mare 2002. *Eesti hümnid, lipu ja vapi saamislugud.* Tallinn: Maalehe Raamat.

Kiho, Toomas 2005. *Eestil on igati väärakas hümn.* –

Eesti Päevaleht 22. märts; <http://www.epl.ee/?artikkel=287857>.

PMa = Postimees 1935. – *Eestile uus hümn ja rahvale wastne lauluwara*, Postimees, 07. juuni, 3.

PMB = Postimees 1935. – *Hümnivõistluse tingimused*, 22. juuli, 6.

Päss, Kadri, Erilaid, Tõnis 2004. *Soomlased võivad oma hümnid Eestile kinkida.* – *SL Õhtuleht* 13. veebr.;

<http://www.sloleht.ee/index.aspx?id=152893>.

Taska, Artur 1996. *Eesti hümnid.* Tallinn: Kupar.

Urmet, Jaak 2005. *Eesti hümnid sõnad sisuliselt, vormiliselt ja moraalselt vananenud.* – Eesti Päevaleht 15. märts;

<http://www.epl.ee/?artikkel=287353>.

Wrede, Johan 1988. *Se kansa meidän kansa on.* Helsinki: Gummerus.

Mis on poola üliõpilasele eesti keeles kõige raskem?

Anna Grzeszak (Varssavi ülikool)

Eesti ja poola keel ei ole suguluses: poola keel on indoeuroopa keel ja eesti keel kuulub Uurali keelkonda. Sellepärast peaks eesti keel olema poolakatele raske. Eestlased ja poolakad ei ela siiski üksteisest kaugel, mõlemaid keeli on mõjutanud samad tegurid. Seega on nende keelte vahel sarnasusi, mis teevad eesti keele lihtsamaks. Selle artikli eesmärk on anda ülevaade eesti keele nendest elementidest, mis on poola õpilastele kõige raskemad, ja nendest, mis ei põhjusta suuri probleeme.

Poolakatel on raske hääldada eesti täishäälikuid. Eesti keele vokaalisüsteem on väga rikas, põhinedes üheksal täishäälikul, aga poola keeles on ainult viis vokaali. Sellepärast on poolakatel probleeme mõnede eesti täishäälikute eristamisega, eriliselt rasked on järgnevad paarid: *õ/ö*, *õ/ü* ja *e/ä*. Lisaks puuduvad poola keeles diftongid (need võivad esineda vaid võõrsõnades), mistõttu eesti keelt rääkides hääldavad poola õpilased diftonge kahe erineva häälikuna.

Probleeme põhjustab ka eesti häälikute kolm pikkust. Poola keeles ei ole isegi lühikese/pika vastandust ja tavaline poolakas ei kuule erinevusi erinevate pikkuste vahel. Tõsiasi, et eesti õigekiri ei erista alati teist ja kolmandat vältet, teeb häälikute pikkuse eristamise veel raskemaks.

Samuti on rasked sihitise käänded. Eesti keeles võib sihitis olla kolmes käändes: osastavas, omastavas või nimetavas. Poola keeles pole sihitise väljendamine samuti lihtne, sealgi on objektikäändeid rohkem kui üks: sihitis võib olla akusatiivis või genitiivis. Eesti keeles on aga rohkem tegureid, mis mõjutavad sihitise käände valikut. Poolakatel on kõige raskem harjuda sellega, et sihitise abil väljendatakse aspekti, sest poola keeles saab aspekti väljendada ainult tegusõnavormide abil:

<i>Kupi-t-em</i>	<i>książk-ę</i>
ostma-PAST-1SG	raamat-ACC
'Ma ostsin raamatu'	

<i>Kup-owa-t-em</i>	<i>książk-ę</i>
ostma-IMPERF-PAST-1SG	raamat-ACC
'Ma ostsin raamatut'	

• Mis on poola üliõpilasele eesti keeles kõige raskem? •

Lisaks ei väljendata eesti keeles alati aspekti, samal ajal kui poola keeles on kõigil tegusõnadel perfekti või imperfekti vormid. Lausel *Ma näitasin raamatut* ei ole ekvivalenti, mis – poola loogika järgi – kirjeldaks perfektivset situatsiooni (**Ma näitasin raamatu*). Sellepärast võib selle lause tõlkida poola keelde kahtemoodi: *Pokazalem ksiązkę* (PERF) või *Pokazywałem ksiązkę* (IMPERF). Kõik need tegurid põhjustavad seda, et poolakad ei oska kasutada sihitist õiges käändes.

Aluse käänded ei ole meile nii rasked. Poola keeles on samuti erinevusi täis- ja osaaluse vahel, aga ainult eitavates lausetes. Sellepärast paistab osastava käände kasutamine lauses *Klaasis ei ole vett* loomulik, sest poola ekvivalendis ei saa samuti kasutada nimetavat: **W szklance nie ma wod-y* (GEN). Aga poola keele jaatavates lausetes kasutatakse alati nimetavat:

Klaasis on vett = 'W szklance jest wod-a' (NOM)

* 'W szklance jest wod-y' (GEN)

Eesti keeles võib olla raske see, et reegel „üks morfeem – üks funktsioon” ei ole alati kehtiv. Mõnikord täidab ühte funktsiooni palju morfeemivariante. Näiteks osastava käände tunnusel on neli morfeemivarianti: *-t*, *-d*, *-o* ja *-da* (*aasta:aastat vs tuli:tuld vs ema:ema vs see:seda*); või lihtmineviku tunnusel on kaks morfeemivarianti: *-s-*, *-i-* (*elama:elas vs saama:sai*). Aga morfeemivariandid ei esine nii sageli ja näiteks kõikides käänetes peale osastava ja sisseütleva on ainult üks käändelõpp.

Probleeme võivad põhjustada ka tüvevaheldused, mis on eesti keeles väga sagedased ja teevad uute sõnade õppimise ning pööramise ja käänamise raskemaks (nt *uba:oa:uba* või *siduma:siduda:seob*). Need vaheldused on siiski suhteliselt regulaarsed ja neid ei ole nii raske ära õppida. Ka poola keeles on tüvevaheldusi (nt *dzień* 'päev' vs *dni-a* 'päeva' (GEN), *nios-ę* 'ma viin' vs *niesi-e* 'ta viib'), mistõttu poolakad on nendega harjunud.

Väga lihtne paistab poolakatele umbisikuline tegumood. Poola keeles on olemas umbisikulised tegusõnavormid, mis on samaväärsed eesti umbisikulise tegumoega:

<i>Wieczorem</i>	<i>śpiewa się</i>	<i>piosenk-i</i>
õhtul	lauldakse	laul-PL:ACC
'Õhtul lauldakse laule'		

Lihtsam on sõnavara osa. Vaatamata sellele, et eesti ja poola keel ei ole sugulased, on siiski üsna palju ühiseid sõnu. Need on saksa laenud, mis esinevad mõlemas

• Mis on poola üliõpilasele eesti keeles kõige raskem? •

keeles (nt *mebel* 'mööbel', *kelner* 'kelner', *cebula* 'sibul', *plac* 'plats', *szynka* 'sink', *pędzel* 'pintsel'), ja slaavi laenud eesti keeles (sõnad *sól* 'sool', *kapusta* 'kapsas', *las* 'laas', *łyżka* 'lusikas', *okno* 'aken'; ja tuletusliited, nt *ogrodnik* 'aednik', *bartnik* 'mesinik', *rolnik* 'talunik').

Eesti keel on poolakatele ainult osaliselt raske. Kõige raskem on täishäälikute hääldamine, häälikute kolme pikkuse ja sihitise käänete kasutamise omandamine. Natuke rasked on morfeemivariandid ja tüvevaheldused. Aga eesti keele mõned elemendid, mis teistele keeleõppijatele võivad probleeme põhjustada (nt umbisikuline tegumood), on poolakatele loomulikud ja lihtsad.

Lühendid:

ACC – akusatiiv

GEN – genitiiv

IMPERF – imperfektiivsus

NOM – nominatiiv

PAST – minevik

PERF – perfektivsus

PL – mitmus

SG – ainsus

Kuidas nähakse Eestit?

Caroline Haubold (Göttingeni ülikool)

Miks ma valisin just selle teema? Mis see on – Eesti märk? Tulin järeldusele, et on palju märke, kui oled juba Eestis käinud. Aga need, kes ei ole käinud, teavad Eestist väga vähe. Sageli kuulatakse „Oi kui tore, sa oled Islandil käinud, mina pole seal käinud!“. See lause oli otsustav mu ettekande teemavalikul, sest tahtsin teada saada, mida inimesed Eestist teavad. Koostasın ankeedi, mille saatsin inimestele, kes on käinud Eestis ja palusin küsimustiku täita ka üliõpilastel, kes õpivad Göttingenis soome-ugri filoloogiat.

Kokku täitis ankeedi 39 inimest. Kahjuks nii vähe, sest Göttingeni üliõpilased olid natuke laisad. Küsimustikule vastanute hulgas olid ülekaalus (¾) naised. 64% vastanutest olid üliõpilased.

Saksa keeles on kolm võimalust, kuidas öelda „eesti keel“, õige on neist ainult üks. Üks variant on „eesti keel“ (Estnisch), teine „Eestimaa keel“ (Estländisch) ja kolmas on tõlkimatu (Estisch). Ainult kolm inimest ütles, et Eestimaa keel on riigis kõneldav keel, teised vastasid õigesti. Ka Euroopa kontuurkaardil märkisid nad Eesti õigesti.

Missugune on õige vastus?

Rõõmustasin järgmiste vastuste üle: 85% vastanutest on Eestit külastanud ja enamasti rohkem kui üks kord. 1/3 nendest on ka Eestis elanud vahetusõpilasena või vabatahtlikuna (st, et nad on töötanud vabatahtlikult näiteks lasteaias või hooldekodus). 2/3 inimestest tahab väga Eestit külastada. Minu arvates on see väga hea tulemus, mis viitab sellele, et Eesti saab tuntumaks.

Peamiselt on ankeedile vastanud Eestist teada saanud teistelt inimestelt, (üli)koolist või raamatutest.

Kuuldes sõna *Eesti* tekivad küsitlertel erinevad ideed. Esmajoones tulevad meelde loodusnähtused, sest loodus mängib Eesti puhul suurt rolli ja avaldab inimestele muljet. Mis oleks Eesti ilma muusikata? Nimetati laulvat revolutsiooni, laulupidusid, rahvatantse jpm. Enim meeldivad ankeedi täitnutele mõisad, ilusad linnad (näiteks Tartu, Tallinn, Haapsalu, Narva jt), puust majad. Eesti-Saksa ajalugu oli ka nimetatud, sest on palju ühendusi: Hansa aeg, Saksa Ordu, baltisakslased...

Kui kuulatakse *Eesti*, tulevad veel meelde peaminister Andrus Ansip, endine president Lennart Meri, rootsi kirjanik Astrid Lindgren ja Vahtramäe Emil, eesti kirjanik Carl Robert Jakobson ja Kalevipoeg.

Eesti toidud on enam-vähem tuntud, mis ei ole üllatav, kuna paljud vastanutest on Eestis käinud. Magustoidud on sõltuvust tekitavad, sellepärast võiksid ka näiteks kohukesed Eesti märk olla.

Telekommunikatsioon on väga tähtis. Internetita on elu tänapäeval väga raske. Eestis on peaaegu igal pool internet, mida paljud inimesed ei usu, sest nad arvavad, et Eesti on mahajäänud Ida-Euroopa maa. Neid erinevusi on näha liigeldes: linnades on tänavad ja teed väga head, aga maal on teistmoodi.

Kes on välismaal elanud või puhkusel käinud, seostab selle maaga paljut. Eestis viibinutel tuli siin ette tõuse ja mõõnu, kuid põhimõtteliselt on kõigil sellest ajast head muljed.

Tüüpilistel eestlastel on esile toodud järgmisi iseloomujooni: eestlasi peetakse näiteks edumeelseteks, sõbralikeks, abivalmiteks, südamlikeks, pingevabadeks, optimistlikeks, samuti arvatakse, et eestlased on pikka kasvu, heledapäised. Aga teisest küljest kirjutati, et tüüpiline eestlane on ettevaatlik, tagasihoidlik, torisev, pealiskaudne, vihkab Tallinna, 50-aastane, tõre.

Eestlastega suhtlemisel oleme saanud palju erinevaid elamusi, aga, nagu öeldakse, kõik inimesed on erinevad. Minu arvates muutub kõik lihtsamaks ja paremaks, kui räägitakse eesti keelt. Eesti keel on imeilus keel, aga ka raske – nii vastasid mõned inimesed. Minu arvates on eesti keele õppimine sakslastele lihtsam kui paljudele teistele rahvustele, sest sõnavara on sarnane.

Kas Eesti märk *Welcome to Estonia* on Eestit iseloomustav? Ei ole! Ainult viiele inimesele meeldib see märk. Aga mis võiks siis Eesti märk olla?

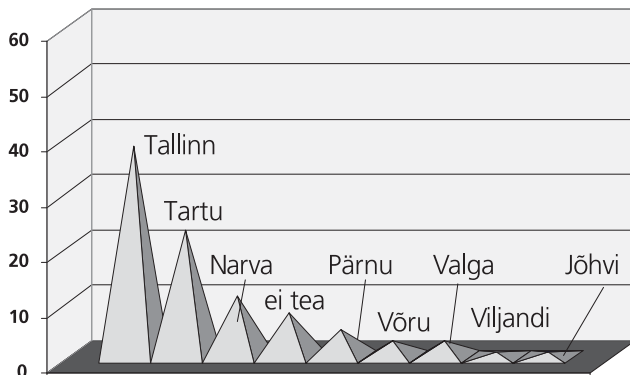
Võimalikud sümbolid võiksid olla valge inimene, loodusnähtused, @, toidud, loomad, vaatamisväärsused, laevad, riigivapp, lipp, maakaart, muusikaga seotud sümbolid, Tartu ülikool, roheline värv jt. Eesti märgi peal võiks olla/peaks olema Eesti kaart, sini-must-valge, loodus, vaatamisväärsused, traditsioonid edusammudega kõrvuti.

Nende jaoks, kes tunnevad Eestit, on olemas palju Eesti märke. Kes on käinud Eestis, tuleb kindlasti tagasi. Eesti on samal ajal traditsiooniline ja progressiivne maa. **Eesti märk peaks väljendama riigi dünaamilisust, arengut ja iseteadlikkust.**

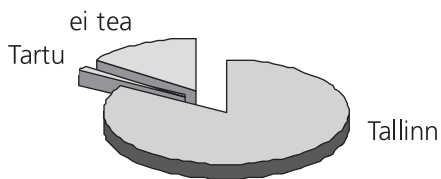
Mida teavad Peterburi ja Pihkva üliõpilased Eestist?

Anna Malkova, Maria Želtuhina (Peterburi Riiklik Ülikool)

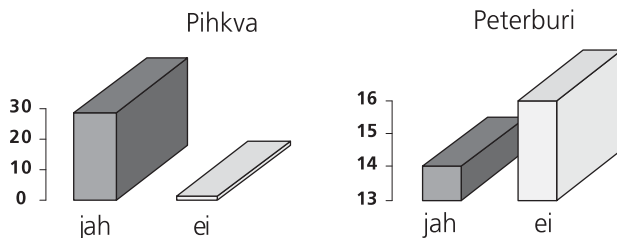
Milliseid Eesti linnasid te teate?

Mis on Eesti pealinn?

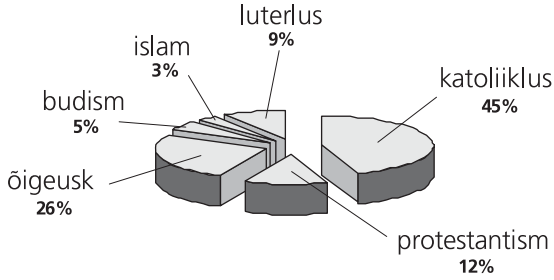

Kas Eesti on Euroopa Liidu liige?

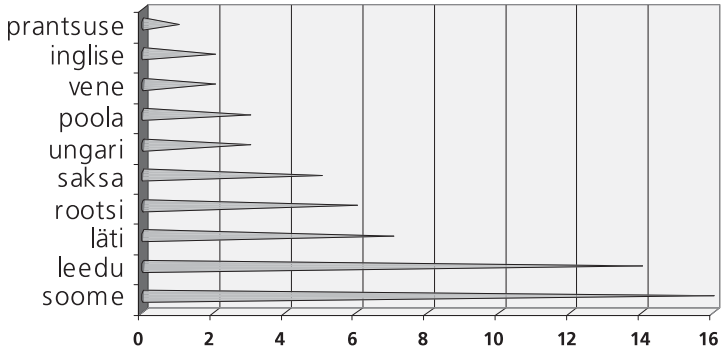

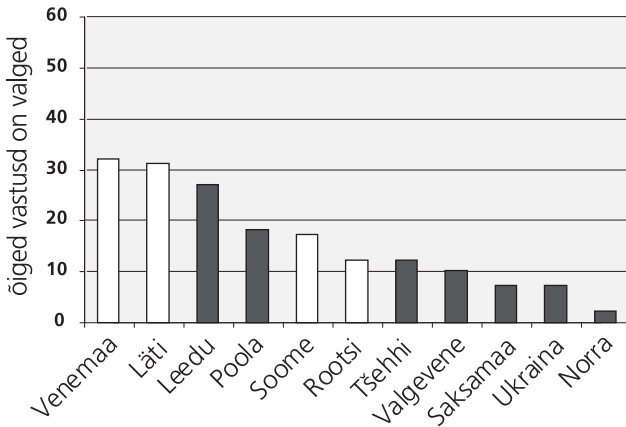
Millised religioonid on Eestis levinud?

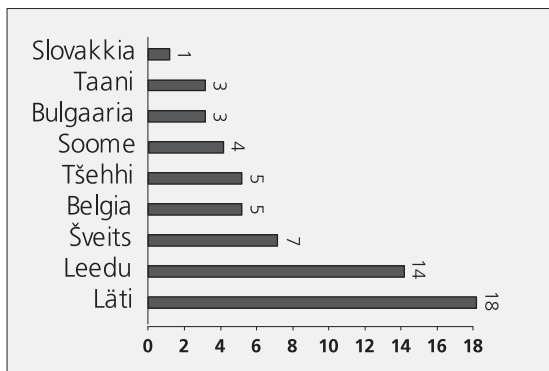
Eesti keele sugulaskeeled:

Eesti naaberriigid:

Eesti sarnaneb rahvaarvult järgmiste riikidega:

Eesti pindala sarnaneb järgmiste riikidega:

